

## PROVERBIOS

### Tx'olbil Xo'l Yi Liwre'j

Jun proverbio, i'tz cobox yol yi cy'a'n wi'nin ajtza'kl ta'n, yi chin tz'aknak cunin, nin yi na xchaj sketz yi xe'n kaban tan koque'n tetz c'ulutxum jak ca'wl Ryos, tan qui kaxubse'n.

Ma jalu', yi mero xtxolbil yi na xchaj yi liwre'j sketz i'tz: Yi wi'nin xanil Ryos, nin kol kaban tane'n yi tetz ca'wl, slajluchax yi na kek xchi' i' bintzi cunin. Ej nin kol kaban tane'n yi e'chk ca'wla'tz, sjalok kaxc'atnakil tan banle'n yi tajbil Ryos.

At wi'nin jilwutz ajtza'kl tul yi liwre'j. At ajtza'kl te yi xe'nl kaban te yi ank'i'n yi ak'ij sketz.

Ncha'tz na jilon te yi mbi'tz tajwe'n tan chibnol tane'n jun najal tan jale'n yi tzatzin paz le chinaj-bil. Nin na jilon te yi xe'n kaban tu kame'bi'l.

Ncha'tz na xchaj sketz yi tajwe'n tan kocsal kib juy. Nin yi xe'n jal kapasens te cyakil yi na ul skawutz.

Ncha'tz na xchaj sketz yi tajwe'n tan tele'n kak'ajab scye'j yi e' tal prow me'ba'. Ej nin na xchaj sketz yi tajwe'n tan kele'n cu'n te jun kayol yi na kasuk.

Na a'lchij “Proverbios de Salomón” tetz tircu'n yi liwr. Poro yi mero xtxolbil yi cyajnak cyen stz'ibal Salomón, cho'n na jal ka'n tul capítulo 10 jalen capítulo 29. Tul yi capítulo 30 na jilon jun yaj yi na bi'aj Agur, nin tul yi capítulo 31:1-9 na jilon yi xtxu' Lemuel.

Yi bajx 9 capítulo na tzan tan tak'le'n k'ej yi balaj ajtza'kl. Ma tul yi capítulo 31:10-31, na xchaj sketz yi balajil yi cyajtza'kl yi e' xna'n yi chin tz'aknak cunin, nin yi chin c'asc'uj nin e'.

### **Yi Weklil Yi Liwre'j**

Yi bajx wekl (Cap. 1-9) na jilon te yi mbi eka'n tan yi balaj ajtza'kl.

Yi ca'p wekl (Cap. 10-29) na xtxol yi e'chk tajtza'kl Salomón.

Yi toxen wekl (Cap. 30) na jilon te yi tajtza'kl Agur.

Yi cyaje'n wekl (Cap. 31) na xtxol cobox ajtza'kl scyetz e' xna'n.

### *Yi tajbil Salomón yi cyaje'n cyen stz'ibal yi xtxol-bile'j*

<sup>1</sup> I bin jalu', yi e'chk xtxolbile'j, ya'stzun yi e'chk ajtza'kl\* yi cyajnak cyen stz'ibal Salomón, yi cy'ajl k'ajtzun Luwiy, yi rey cwent Israel.

<sup>2</sup> Yi tajbil Salomón yi cyaje'n cyen stz'ibal yi liwre'j, i'tz tan tak'le'n wi'nin balaj kajtza'kl,† nin tan tele'n katxum tetz yi e'chk ajtza'kl yi wi'nin eka'n ta'n.

<sup>3</sup> Ncha'tz, i'tz tan kuch'eye'n tan tele'n katxum tetz yi mbi tajwe'n tan kabnol bantz puntil cu'n kaban tan qui kabene'n tul il, nin tan qui jale'n xö'quail yi kajtza'kl.

<sup>4</sup> Ncha'tz, i'tz tan jale'n x'c'atnakil chitxumu'n nin tan jale'n cyajtza'kl yi e' xicy yi txe'n jal mas cyajtza'kl, bantz puntil cu'n cyulej yi e'chk takle'n yi na chiban.

---

\* **1:1** 1R 4:32; Pr 10:1; 25:1. † **1:2** Stg 1:55; 3:13-17.

- <sup>5</sup> Alchok scyetz yi at wi'nin tajtza'kl, tz'ocpon tan tbite'n yi e'chk ajtza'kla'se'j, nin sjalok mas tetz tajtza'kla'tz tu ħc'atnakil.
- <sup>6</sup> Ncha'tz na ħchaj sketz yi ħe'n kaban tan tele'n katxum tetz yi e'chk xtxolbil yi alijt cyen cyak'un yi e' yi wi'nin cyajtza'kl, tu e'chk el-sawutzil yi nxcon cyak'un, tu e'chk xtxolbil yi wi'nin ajtza'kl eka'n ta'n.
- <sup>7</sup> Tan jale'n kajtza'kl tajwe'n cu'n yi bajx kek ħchi' Ryos.‡ Poro yi e' yi ploj cyajtza'kl qui na el chitxum tetz yi mbi na chiban na qui na cyak' k'ej yi e'chk balaj ajtza'kl tu yi e'chk balaj chusu'n.

*Cobox ajtza'kl scyetz e' xicy*

- <sup>8</sup> Ma jalu', ax wok jun c'oloy witz'un, bit wok yi ca'wl yi itaj itxu', nin quil tz'el te ic'u'l yi e'chk balaj chusu'n yi na cyak' tzitetz.
- <sup>9</sup> Nin yi kol tzitbit wok yi e'chk ca'wla'tz, ni'cu'n tzun yi ate'nk jun balaj iyubel te iwi' tane'n.§ Nin yi at cu'nk jun cotoj uwaj tzikul tetz iyubel tane'n.
- <sup>10</sup> Ej nin ax wok jun c'oloy witz'un, ko at e' icontr yi na cyaj cho'c tan isuble'n, quil tzitak' ama'l scyetz.\*
- <sup>11</sup> Kol cyal tzitetz: “Catzam wok ske'j, junit kaban tzituch', kajoye' puntil tan chicwe'n yi e' balaj wunak ka'n tul pa'tx tan cha'tz tu', na yi kajbil i'tz tan cyele'n cu'n swutz.
- <sup>12</sup> Cho'n cunin lche' kulej yi e' balaj wunaka'tz, chi na ban yi camposant tan chibek'le'n nin yi

‡ 1:7 Job 28:28; Sal 111:10; Pr 9:10; 15:33. § 1:9 Pr 6:20-21.

\* 1:10 Sal 1:1.

- e' wunak yi na chiquim. Na na kaj yil che'l cu'n ka'n swutz chicyakil.
- 13 Ej nin yil kaxcye' tan chisotzaje'n cyakil yi e' balaj wunaka'tz, skacambaje' tzun cyakil yi cyetz chime'bi'l. Ej nin kocopon tetz ric, na snojk yi kaca'l tan cyakil yi e'chk takle'n yi skalk'e' scye'j.
- 14 Or bin itetz, nque'n wok skaxo'l nin junit kaban tan jale'n kame'bi'l. Ncha'tz junit tz'an yi kapu'k tzituch'," che'ch.
- 15 Poro ax wok jun c'oloy witz'un, or tzitil wok. Quil cxomnin wok te cyajtza'kl yi e' mal wunaka'tz.
- 16 Na yi e' cyetz ntin na chitzan tan xtxumle'n yi e'chk takle'n cachi'. Nin yi cyajbil i'tz yil che'l cu'n yi e' balaj wunak swutz.†
- 17 Qui'c na tak' kol kaban jun pa'tx yi ko lajluch cu'n na quil tzaj yi e' ch'u'l.
- 18 Ma yi e' cyetz na chitzan tan banle'n jun pa'tx yi e' te'n chicopon tc'u'l, nin e' te'n xche'lk cu'n swutz tan yi chiya'pla'tz.
- 19 Ya'stzun sbajok scye'j cyakil yi e' yi xkant tzaj nin na cyaj, nchiben tul il, nin xchiquimok tan yi cyajtza'kla'tz.

*Yi balaj ajtza'kl na tzan tan moxo'n*

- 20 Alchok ama'lil na tzane't xtxole'n e'chk balaj ajtza'kl. Na tzan xtxole'n tbe' nin tulak e'chk c'aybil.
- 21 Ncha'tz na tzan xtxole'n tzi'ak e'chk puertil e'chk tnum, nin tulak e'chk ama'l kale ate't wi'nin wunak,‡ nin je na a'lchij je'j:

† 1:16 Is 59:7; Ro 3:15.    ‡ 1:21 Pr 8:1-3.

- 22 “Ma jalu', yi ax wok jun c'oloy xicy yi txe'n jal mas itajtza'kl, yi ntin xcy'akli'n ita'n, nin yi chin tze'tzuj nin te ichumu'n, ¿tona' nin tzitil cyen yi e'chk ploj ajtza'kla'tz? ¿Nin tona' nin lcyaj cyen yi e'chk xcy'akli'n ita'n yi na iban wok?
- 23 Bit wok bin yi inca'wl, nin ban wok tane'n. Ej nin yi ko ya'tz tziban, swak'e' tzun yi itajtza'kl tan tele'n itxum te inyol.
- 24 Na te yi sajle'nix tunintz, ja no'c il tan imoxe'n tan itule'n tzinwutz. Poro cya'l nin jun tzitetz yi nink mmo'c tan tbite'n inyol,
- 25 ma na mas tcunin ncxo'c wok tan telse'n k'ej yi e'chk balaj ajtza'kl yi nwal tzitetz, nin cya'l nin jun yi nink mbitan tetz yi inca'wl.
- 26 Poro tz'opon jun k'ej, yi xchintze'enk tzite'j yil tz'ul yi e'chk c'a'laj tiemp tziwutz. Ncha'tz nocopon tan xcy'akli'n tzite'j yil wil yi jalt-nin tan iquime'n tan xo'w.
- 27 Yil tz'opon yi jun k'ejlala'tz, ni'cu'n sbne' chi na ban jun chin wutzile'n salchcam yi na xcy'e' tan xite'n cyakil yi e'chk takle'n. Na cxobok wok yil tz'ul yi e'chk takle'na'tz. Tz'ul sotz c'u'lal tziwutz, nin wi'nin q'uixc'uj tzitije'.
- 28 ”Ma jalu', yil tz'ul yi k'ejlal yi e'chk takle'na'tz, cxocopon tan jakle'n xch'eybil itetz swetz, poro quil no'c tan ich'eye'n. Ncha'tz cxocopon tan injoyle'n, poro quil chinjal ita'n.
- 29 Tz'ul yi jun castiwa'tz tziwutz tan paj yi qui na itak' ink'ej, nin qui na itaj tzitbit yi e'chk balaj ajtza'kl.

- <sup>30</sup> Qui na itaj tzitbit yi e'chk balaj xtxolbil yi na wal tzitetz. Ncha'tz qui na oc yi e'chk inca'wl te iwi' yi na no'c tan makle'n iwutz.
- <sup>31</sup> Cha'stzun te, yi xchojo'nil yi e'chk takle'na'tz yi na iban wok, i'tz jun chin wutzile'n q'uixc'uj yi tajwe'n tzitij, na axte'n wok cxocopon tan bek'le'nin yi iya'pl.
- <sup>32</sup> Na yi ax wok yi chin yab nin itajtza'kl, ite'n nin yi iya'pla'tz tz'ocpon tan ibiyle'n. Ncha'tz yi ax wok yi qui'c balaj itajtza'kl, cxelepon cu'n wok swutz tan paj yi qui na itxum yi q'uixc'uj yi tz'ul tziwutz.
- <sup>33</sup> Poro cyakil yi e' yi na cyak' ama'l tan tbite'n yi wetz inca'wl, tzatzin cu'n xchinajank cyera'tz. Ej nin quil chixob cyera'tz te e'chk takle'na'tz yi tz'ul xchiwutz, na yi cyetz chitxumu'n cho'n ajlij swe'j.”

## 2

### *Yi xchojo'nil yi e'chk balaj ajtza'kl*

- <sup>1</sup> I bin jalu' ax wok jun c'olaj witz'un, bit wok tzaj yi jun xtxolbile'j yi swale' nin tzitetz, nin qui na waj yil tz'el yi e'chk inca'wl te ic'u'l.
- <sup>2</sup> Nque'n wok bin il tan xtxumle'n yi e'chk balaj ajtza'kl. Nin xconken yi itajtza'kla'tz tan xtxumle'n e'chk takle'n balaj.
- <sup>3</sup> C'uch wok bin tetz cu'n ichamil yi e'chk balaj ajtza'kl nin yi puntil cu'n sban itxumu'n.
- <sup>4</sup> Ak' wok bin itib tetz cu'n italma' tan xtxumle'n yi e'chk balaj ajtza'kla'tz, chi na ban jun yaj tan joyle'n sakal, nka jun alc yi wi'nin jamel.

- <sup>5</sup> Ej, nin kol tziban yi e'chk xtxolbila'tz, tz'elpon tzun itxumtz tetz yi mbil tziban tan tak'le'n k'e'j Kataj, nin tz'elpon itxum tetz yi x'e'n wutane'n yi in iRyosil.
- <sup>6</sup> Na ntin cu'n Ryos na ak'on tetz yi e'chk balaj kajtza'kl nin katxumu'n. Na cyakil yi e'chk balaj ajtza'kl cho'n na saj tu Ryos.
- <sup>7</sup> Ncha'tz i' na ak'on xch'eybil cyetz, nin colbil cyetz yi e' yi chin jicyuch nin te'j yi cyajtza'kl, nin yi sko'j cu'n te yi cyalma'.
- <sup>8</sup> Ryos q'uicy'lom cyetz yi e' yi na chitzan tan banle'n yi e'chk takle'n balaj, nin i' colol cyetz yi e' yi nter nin k'uklij chic'u'l te'j i'.
- <sup>9</sup> Alchok scyetz yil xom te yi e'chk xtxolbila'se'j, tz'elpon tzun itxumtz te yi e'chk ajtza'kl yi jicyuch te'j, nin tz'ocpon il tan banle'n yi e'chk takle'n balaj.
- <sup>10</sup> Ej nin snojk yi na'chl yi juna'tz tan e'chk balaj ajtza'kl, nin snachonk i' te yi xchi'alil yi e'chk balaj chusu'na'tz.
- <sup>11</sup> Na alchok scyetz yil xom te yi e'chk balaj ajtza'kla'tz, xcyek tan xtxa'le'n yi e'chk takle'n balaj, nin scole' tib tk'ab e'chk il.
- <sup>12</sup> Ej nin yi e'chk balaj ajtza'kla'tz xcyek tan kelse'n liwr tk'ab yi e'chk takle'n cachi'. Nin xcyek tan kelse'n liwr xchik'ab yi e' mal wunak yi chin juntlen nin cyajtza'kl.
- <sup>13</sup> Nin xcyek tan kacolche'n xchik'ab yi e' yi na chicol cyen yi balaj, nin na chixom te e'chk takle'n cachi', na yi e'a'tz cho'n ate' cyera'tz tul tz'o'tz wutzil.
- <sup>14</sup> Nin nter nin na chitzatzin yi na bnix jun e'chk takle'n cachi' cya'n. Na yi e'a'tz tzatzin

cu'n na cyak' quib tan chibnol yi e'chk takle'na'tz.

15 Yi e'a'tz, xomche' te e'chk ajtza'kl cachi', na ja cyaj quilol yi e'chk ajtza'kl yi jicyuch te'j.

16 Ncha'tz xcyek yi e'chk balaj ajtza'kla'tz tan kacolche'n xchik'ab yi e' xna'n yi e' wi'tz bnol tetz, nin xchik'ab yi e' xna'n yi e' jopol wutzaj yi nter nin na cu' chiwutz tan kabense'n tul il.\*

17 Na yi e' xna'na'tz, ja cyaj quilol yi bajx quichmil ntin tan chipo'tze'n yi e' balaj yaj. Ej nin qui'c Ryos te cyajal.

18 Na yi kol kaxomnin te yi cyetz cyajtza'kl yi chin ploj nin, na elepont yi o' te'n na katzan tan joyle'n yi quimichil.

19 Na alchok scyetz yil witbej tib te jun jilwutz xna'na'tz, sotzel wutz tera'tz sbne'. Nin qui't lo' ljal junt tir yi be' tetz itz'ajbil ta'n.

20 Buch wok bin itib tan ixome'n te yi e'chk balaj ajtza'kl, nin ban wok tane'n yi e'chk takle'n balaj yi na chiban yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl.

21 Na cyakil yi e' yi na chiban tane'n yi e'chk takle'n yi jicyuch te'j, mben xkon yi ank'i'n tetz cyetz tzone'j wuxtx'otx'.

22 Poro yi e' mal nak, scyuch' yi e' aj po'tzanl, chelepon jo'li'n cyera'tz nin quil ben xkon yi ank'i'n tetz cyetz tzone'j.†

---

\* 2:16 Pr 7:5. † 2:22 Sal 37:9.



### 3

*Cobox xtxolbil yi tajwe'n tan kabnol tan jale'n kajtza'kl*

- <sup>1</sup> I bin jalu', ax wok jun c'olaj witz'un, quil tz'el yi inchusu'n te ic'u'l, ma na col wok yi e'chk inca'wl te italma'.
- <sup>2</sup> Na alchok scyetz yil scol yi e'chk inca'wla'tz nin yil sban tane'n, mben xkon tetz tiempa'tz, nin statzink i' tetz ben k'ej ben sak.
- <sup>3</sup> Cha'stzun te, or tzitil. Quil tz'el yi lok' ib tu yi bintzi te ic'u'l, ma na tajwe'n tan ta'te'n le itxumu'n, chi tane'n jun cotoj uwaj. Chin tajwe'n cunin yil tz'a'tij te italma'.
- <sup>4</sup> Na alchok scyetz yi ya'tz sban, sjalok wi'nin balajil swutz Ryos, nin xchiwutz wunak.\*
- <sup>5</sup> Cha'stzun te, k'ukek ic'u'l te Kajcaw tetz cu'n italma', nin quil cxom wok te iteri txumu'n.
- <sup>6</sup> Jak wok xch'eybil itetz tetz Ryos te cyakil yi e'chk takle'n yi na iban, tz'ocpon tzun i'-tz tan ich'eye'n te cyakil.
- <sup>7</sup> Quil tzitocsaj itib tetz tz'aknak cu'n, ma na ek wok xchi' Kataj Ryos, nin jatx wok len itib te yi e'chk takle'n cachi'.†
- <sup>8</sup> Na ya'stzun yi tz'ac'bil mas balaj tan jale'n walor yi iwankil.
- <sup>9</sup> Cha'stzun te, ak' wok k'ej Ryos tan yi e'chk ime'bi'l, nin tan yi bajx wutz yi icosech.
- <sup>10</sup> Na alchok scyetz yil sban tane'n yi e'chk ca'wla'tz, spuc'unk tzun yi tetz cosech, na qui't xcye' yi tetz c'ojaj tan colche'n yi

---

\* 3:4 Lc 2:52. † 3:7 Ro 12:16.

- cosecha'tz. Ncha'tz yi cu'lbil ta'al uva, qui't xcy'e' tan colche'n cyakil yi ta'al uva yil jal.
- 11 I bin jalu', ax wok jun c'olój witz'un, quil tzi cabej ic'u'l yil tz'oc Ryos tan makle'n iwutz.‡ Nin quil je' tziwutz yil tz'oc itz'u'm ta'n.
- 12 Na cyakil yi e' yi na pek' Ryos scye'j,§ na oc chitz'u'm ta'n, tan makle'n chiwutz, chi na ban jun yaj yi na oc tz'u'm ta'n te yi cy'ajl yi wi'nin ok'le'n wutz\* ta'n, na qui na taj yil ben tul il.
- 13 Ban cyeri yi e' yi na chixom te yi balaj ajtza'kl, na na jal chitxumu'n.
- 14 Na at mas walor yi jun balaj ajtza'kla'tz swutz yi sakal tu yi oro,
- 15 nin mas tcu'n walor swutz yi e'chk balaj c'ub yi wi'nin jamel. Mpe ik yi e'chk takle'n yi wi'nin na el kalma' te'j, nk'e'tz ni'cu'n tu yi e'chk balaj ajtza'kla'tz.
- 16 Na na ben xkon katiemp kol kaxom te yi balaj ajtza'kl, nin sjalok kak'ej tu kame'bi'l ta'n.
- 17 Cha'stzun te, na kanachon te'j yi chum balaj nin tetz ketz yi xomcho' te'j, nin na tak' jun chin tzatzin paz tetz kalma'.
- 18 Ncha'tz skacambaje' kutz'ajbil nin sjalok kabanl ta'n.
- 19 Tan yi tajtza'kl Kataj, tu yi tetz xtxumu'n ja bnix yi wuxtx'otx' tu yi tcya'j.
- 20 Nin tan yi tetz tajtza'kl ja xcy'e' tan jatxle'n cu'n yi mar. Nin ja jal yi k'ab che'w ta'n.
- 21 Ax wok jun c'olój witz'un, ban wok bin tane'n yi e'chk balaj ca'wl, nin quil tzijatx len itib te'j.

‡ 3:11 Job 5:17. § 3:12 Ap 3:19. \* 3:12 Dt 8:5; 2S 7:14; Heb 12:5-6.

- 22 Na xconk yi e'chk xtxolbila'tz tzitetz tan tak'le'n itz'ajbil, nin xconk tan jale'n ibalajil, chi tane'n jun cotoj uwaj yi chin yube'n nin.
- 23 Nin quil tzicabej ic'u'l te yi e'chk takle'n yi na iban, nin qui tzun cxubsij woktz.
- 24 Ncha'tz yil cxwit wok, qui'c jun e'chk takle'n xcyek tan ixo'wse'n. Na yil xcoye' cu'n wok jalcunin saj iwatl, nin penin sk'il<sup>†</sup> yil cxuje' wok.
- 25 Ej, nin quil cxob wok kol bajij jun il yi qui tz'icy' tzitetz, mpe ik yil tz'ul chicaws yi e' mal nak tan chixite'n.
- 26 Na tz'ocpon Kajcaw tan tak'le'n mas iwalor swutz yi e'chk q'uixc'uja'tz, nin quil tak' i' ama'l tan icwe'n tul il.
- 27 Cha'stzun te, ko al scyetz na opon tan jakle'n jun pawor tzitetz,<sup>‡</sup> nk'e'tz ntink iwutz wok tan xmaye'n nin, ma na ak' wok nin yi tajwe'n tetz.
- 28 Na qui'c rmeril tzital wok tetz jun: “Ba'n cǎu'l ek nin swak'e' yi tajwe'n tzitetz, na qui'c nin atin cu'nt jalu'.” Poro ko at itetz, ba'n tzich'ey junt tal prow yi at tajwe'n tetz.
- 29 Quil tzitxum cyen jun e'chk takle'n cachi' te jun itamiw yi nter nin na cxe'l na cxo'c wok tuch'.
- 30 Quil cxo'yintzin te alchok tan cha'tz tu' ko cya'l jun na tzan tan ixuxe'n.
- 31 Ncha'tz, quil chi'ch ic'u'l scye'j yi e' mal nak. Ej, nin quil tz'el italma' tan banle'n yi e'chk takle'n yi na chiban cyetz.

<sup>†</sup> 3:24 Sal 3:5; 4:8.    <sup>‡</sup> 3:27 Mt 5:42.

- <sup>32</sup> Na wi'nin na chi'ch c'u'l Ryos scye'j yi e' mal naka'tz. Poro wi'nin na pek' i' scye'j yi e' yi nter nin k'uklij chic'u'l te'j.
- <sup>33</sup> Qui'c banl Kataj tibaj jun najal yi chin juntlen nin cyajtza'kl. Poro at banl i' tibaj yi chinaj-bil yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl.
- <sup>34</sup> Ncha'tz, wi'nin na chi'ch c'u'l Kataj scye'j yi e' yi ntin xcy'akli'n cya'n. Poro wi'nin na pek' i' scye'j yi e' yi na cyocsaj quib juy.§
- <sup>35</sup> Yi e' yi chin ch'inch'uj nin tunin e' tan juchle'n quil, tz'elpon cyetz chitx'ixa'tz. Ma yi e' yi tz'aknak cu'n cyajtza'kl, stz'ak'lok cyetz chik'eja'tz.

## 4

### *Tajwe'n tan kaxome'n te e'chk balaj ajtza'kl*

- <sup>1</sup> I bin jalu' ax wok xicy, bit wok yi ca'wl itaj. Nque'n wok il tan banle'n tane'n yi e'chk ca'wla'tz bantz jale'n balaj itajtza'kl.
- <sup>2</sup> Na yi in wetz na wak' balaj chusu'n tzitetz. Cha'stzun te or tzitil, eli'ch yi e'chk ca'wla'tz te ic'u'l.
- <sup>3</sup> Na ncha'tz in wetz, in jun cy'ajol banak, nin wi'nin pek'nak yi intxu' swe'j.
- <sup>4</sup> Ncha'tz yi intaj ocnak i' tan inchusle'n, nin je talnak i' swetze'j: “Chin tajwe'n cunin yil tz'a'tij yi e'chk inca'wl te awalma', nin banaj tane'n bantz bene'n xkon yi atiempe.
- <sup>5</sup> Bitaj bin yi e'chk balaj ajtza'kla'tz tu yi e'chk balaj txumu'n, nin qui na waj yil tz'el yi inyol te ac'u'l.

---

§ 3:34 Stg 4:6; 1P 5:5.

- <sup>6</sup> Qui na waj yil tzawil cyen yi inca'wl. Nin qui na waj yil tz'el inyol te ac'u'l, ma na pek'en te'j, na xconk tetz colbil atz.
- <sup>7</sup> Na yi mas tajwe'n tan jale'n awa'n, i'tz yi balaj ajtza'kl tu yi e'chk balaj txumu'n, na yi xtx-olbile'j i'tz mas balaj swutz alchok takle'nil.
- <sup>8</sup> Pek'en bin te'j, nin tzatzin te yi balaj ajtza'kla'tz, na sjalok wi'nin ak'ej ta'n.
- <sup>9</sup> Nin ko ya'tz tzaban, stz'ak'lok tzun yi coron yi mas balaj tzatz tan yube'n yi awi'," chij i' banak swetz.
- <sup>10</sup> I bin jalu', ax wok jun c'oloy witz'un, nque'n wok bin il tan banle'n tane'n yi inca'wl. Na ko ya'tz tziban, mben tzun xkon mas yi ank'i'n tetz itetz.
- <sup>11</sup> Ncha'tz nocopon tan ich'eye'n tan ixome'n nin tul yi balaj be' yi cy'a'n wi'nin balaj ajtza'kl ta'n. Ej, nin cxwuch'eye' wok tan ixome'n nin tul yi jun balaj be'a'tz yi jicyuch te'j.
- <sup>12</sup> Nin tul yi jun balaj be'a'tz, qui'c nin jun takle'n yi xcyek tan itrimpe'n, nin quil cxje' tzotp yil cxo'jkel.
- <sup>13</sup> Nque'n wok bin il tan banle'n tane'n yi e'chk inca'wl, nin quil tz'el te ic'u'l, na ya'stzun ljale't yi itz'ajbil ita'n.
- <sup>14</sup> Or bin tzitil, icxomi'ch nin wok te cyajtza'kl yi e' wunak yi qui na cyek xchi' Ryos. Quil cxom wok te yi cyetz cyajbil.
- <sup>15</sup> Quil cxom wok nin tul yi cyetz chibe', ma na xajs wok len itib scye'j, nin quilo'k wok tziwutz te yi iteri be'.
- <sup>16</sup> Na yi jun jilwutz wunaka'tz qui na chitzatzin yi ko qui na chiban jun e'chk takle'n cachi'. Ej,

nin qui na oc chiwatl yi ko qui na lo'on jun tal prow cyak'un.

17 Na yi cyetz wa' chic'u'l i'tz yi biyol naki'n tu yi e'chk takle'n cachi' yi na chiban.

18 Ma yi be' yi xomche' yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl te'j, ni'cu'n tane'n chi na picy'pax xe cya'j, nin chebcuntu' na jal mas tkan skil, jalen cu'n yil pak'puchax tircu'n.

19 Poro yi be' kale xomche't yi e' mal naka'tz, chin tz'o'tz nin tane'n. Nin qui na pujx cya'n yi mbi na chitzotpune'n\* tan yi tz'o'tzwutzil yi ate' cu'nt.

20 Cha'stzun te ax wok jun c'oloy witz'un, ban wok bin tane'n yi wetz inca'wl, nin nque'n wok il tan xtxumle'n.

21 Or tzitil, eli'ch yi e'chk ca'wla'tz te ic'u'l, ma na a'token le itxumu'n.

22 Na cyakil yi e'chk ca'wla'tz na tak' itz'ajbil scyetz cyakil yi e' yi na chiban tane'n, nin stz'ak'onk ba'n te chiwankil.

23 Q'uicy'lej wok mas itxumu'n swutz alchok e'chk takle'nil, na yi e'chk takle'n yi na itak' ama'l tan xtxumle'n ya'stzun yi na iban wok.

24 Quil tzital e'chk takle'n yi nk'e'tz bintzi. Quil tzital e'chk la'jil.

25 Xmay wok nin tziwutz, ej nin qui't tzixmaynin wutz icoc.

26 Ncha'tz, te yi na cxon wok, joy wok puntil ibe', bantz penin sk'il sban cyakil yi na iban.

27 Qui bin tzixajslen itib te yi na itocsaj. Nin quil cxom wok te yi e'chk ajtza'kl cachi' yi qui'c na tak'.

---

\* 4:19 Sal 1:6.

## 5

*Jun xna'n yi cuj nin tu' ta'n, na xcy'e' tan pitle'n  
nin jun yaj tq'uixc'uj*

<sup>1</sup> I bin jalu', ax wok jun c'oloy witz'un, nque'n wok il tan banle'n tane'n yi wetz inyol. Nin nque'n wok tan xtxumle'n yi balajil yi e'chk ajtza'kla'tz.

<sup>2</sup> Na ko ya'tz tziban wok, cxocopon tzuntz tetz balaj, ej nin chin tz'aknak cu'n sbne' yi cxjilon.

<sup>3</sup> Jun xna'n yi jopol wutzaj, chin chi' nin jilon i', na mas tcu'n putzpal yi jilon swutz yi putzpal yi aceit.

<sup>4</sup> Poro kol kaxom te yi tetz xtxumu'n, wi'tzbil tlen kanachonk te yi c'a'al yi e'chk yab ajtza'kla'tz. Nin yi xch'onol ni'cu'n chi yi nink kaq'uixpij tan jun machit yi cabil len atit wi'.

<sup>5</sup> Kol kaxom nin te yi tajbil yi jun jilwutz xna'na'tz, jun cu'n sjalok yi quimichil ka'n, nin sbej nin nkaben xetze' xchixo'l alma'.

<sup>6</sup> Yi jun jilwutz xna'na'tz qui na tzan tan xtxumle'n yi be' yi na tak' itz'ajbil, na qui na nachon te yi plojil yi tajtza'kl.

<sup>7</sup> Cha'stzun te ax wok jun c'oloy witz'un, bit wok yi inyol, ej, nin quil tz'el yi e'chk inchusu'n te ic'u'l.

<sup>8</sup> Or bin tzitil wok, tajwe'n yil tzixajslen itib scye'j yi jun jilwutz xna'na'tz. Quil tziḡkans quen itib naka'jil yi chica'l.

<sup>9</sup> Bantz qui chicambal yi ank'i'n yi ak'ij tetz itetz, nin tan qui itoque'n xchik'ab yi e' wunak yi chin juntlen nin cyajtza'kl.

- 10 Na scyetzaje' cyakil yi ime'bi'l, yi chin q'uixc'uj  
nín mmiban tan xtx'acle'n.
- 11 Nin wi'tzbil tlen xtx'a'ynek wok tk'ab jun chin  
xo'wbil ya'bil yi chk'oquenle'n swank te  
iwankil.
- 12 Ej nin tzitale' wok: "Lastum yi quinin mmo'c yi  
e'chk balaj chusu'n te inwi'. Ej, nin lastum  
yi quinin mmincujij yi mmo'c makle'n in-  
wutz.
- 13 Na quinin nwak' ama'l scyetz yi e' chusul wetz,  
yi ncho'c tan inchusle'n. Ej nin quinin  
mmo'c yi chiyol te inwi', yi e' yi ncyak' balaj  
wajtza'kl.
- 14 Nin chin tx'ixwil nin wutane'n xchiwutz cyakil  
wunak tan paj yi inya'pl."
- 15 Cha'stzun te, mas ba'n tcu'n yil cu' ic'u'l tba'n te  
iteri txkel,
- 16 bantz quil tzitz'ak iwalor tan cha'tz tu' te junt  
xna'n yi nk'e'tz itxkel.
- 17 Na yi wankil yi itxkel tu yi walor iwankil, i'tz  
ntin tetz itetz.
- 18 Tzatzin wok tu itxkel, yi tal xun yi ncxume' wok  
tuch' yi ixiquil tzaj.
- 19 Na ni'cu'n i' tu jun tal tij masat yi chin elsbil  
alma' nin. Cyakil nin k'ej na pek' i' tzite'j. Ej,  
nin ilenin na oc i' tan joyle'n puntil tan jale'n  
mas lok' ib tzixo'l.
- 20 Nxac tzun na cxben wok tan chijoyle'n yi e'  
xna'n yi e' jopol wutzaj. Nxac tzun na iwit-  
bej itib scyuch' yi e' xna'na'tz yi chin wi'tz  
bnol tetz.
- 21 Or bin tzitil, na Ryos na tzan tan xmaye'n yi mbi  
na iban wok, ej nin na til cyakil yi na iban.



- 22 Yi e' mal nak, ite'n yi chiya'pl na tzan tan cu'se'n pa'tx ächiwutz. Ej, nin ite'n yi quil yi na chijuch, ite'n i'a'tz na tzan tan chïc'alche'n cu'n.
- 23 Tan paj yi qui na oc jun yol te chiwi', e' te'n na chitzan tan joyle'n quimichil. Ej, nin ächitz'ake' yi quitz'ajbil tan paj yi chiya'pl.

## 6

### *Cobox ajtza'kl tan qui kaxcone'n tetz pyador*

- 1 I bin jalu', ax wok jun c'oloy witz'un, quil tzicujij tan itoque'n tetz pyador jun itamiw, nka alchok scyetz yi qui itajske'n wutz.
- 2 Na ko ya'tz tziban, axte'n wok na cxtzan tan cu'se'n tramp tziwutz, nin axte'n wok tzi-jope' itib pres tan yi iyol yi na isuk.
- 3 Ej nin tan tele'n jun yaj liwr tk'ab yi jun ila'tz, tajwe'n tan bnol yi txolbile'j: Ba'n ltocsaj tib juy, nin ba'n lben lajke'l tan joyle'n puntil tan jakle'n pawor tetz yi tamiwa'tz, tan joyol junt puntil, nka tan joyol junt pyador tetz xel.
- 4 Ko ya'tz tziban, ba'n tcu'n quil tzich'iw cu'n junt rat, ma na quibene'nk lajke'l tan joyle'n puntil tan itele'n liwr tk'ab yi jun aj tx'ok'be'na'tz.
- 5 Quitele'nk bin ojk, chi na ban jun masat nka jun ch'u'l yi na el ojk ächiwutz yi e' aj txuquinl.

### *Cobox txolbil scyetz yi e' cy'aj*

- 6 Ma ax wok itetz yi ax wok cy'aj, jaxlen quen wok tan chixmaye'n yi e' tal snicy. Tunlen quen wok tan chixmaye'n nin a'woken yi chichusu'n ita'n yi äe'n na chiban cyetz.

- <sup>7</sup> Na yi e' cyetz qui'c jun ajcaw squibaj tan chicawe'n yi mbi i' il tajwe'n tan chibnol.
- <sup>8</sup> Poro yi e' cyetz chin list nin e', na yi na opon tiempil tetz e'chk cosech, na cho'c tan molche'n, nin tan colche'n cyen chiwa'. Ej, nin tul yi tiemp tetz cresum qui na chiquim tan we'j.
- <sup>9</sup> Cha'stzun te, yi ax wok yi chin cy'aj nin ax wok, elk iwatl nin qui't cxuje' mas. Ma na c'asoken yi itajtza'kl.
- <sup>10</sup> Na ko ntin na cxwit, nin ko tu na xnakca'p tu' wok tan watl, nin yi ko nternin na inuc' cu'n itib tan watl,
- <sup>11</sup> tz'ul yi me'ba'il tziwutz, nin tz'ocpon tan iwi'tze'n cu'n, chi na ban jun alk'om yi cy'a'n ma'cl ta'n.\*

*Yi ħe'n cu'n quitane'n yi e' mal nak*

- <sup>12</sup> I bin jalu', yi e' mal wunak scyuch' yi e' yi jalcunin na ben chiwi' te e'chk takle'n cachi', ya'stzun yi e' yi ntin txhole'n e'chk txxolbil cya'n yi nk'e'tz bintzi.
- <sup>13</sup> Na yi e'a'tz na chiyut'luj chiwutz tetz junt tan talche'n yi apart chitxumu'n swutz yi na chitzan tan talche'n. Ej, nin ncha'tz na xcon quikan cya'n tu chik'ab tan ħchajle'n junt wunak ewun cu'n.
- <sup>14</sup> Yi cyetz cyajtza'kl chin ploj nin. Na ntin na chitzan tan txxumle'n e'chk takle'n cachi', nin ntin oyintzi' na chitxum.
- <sup>15</sup> Cha'stzun te, qui cunin tz'icy' scyetz yil tz'opon oril yi tajwe'n tan chixite'n junawes. Jalt cuntunin chinach yil tz'ul tzaj yi sotzaj

---

\* **6:11** Pr 24:33-34.

c'u'lal xchiwutz. Na cho'n cu'n sbne' yil tz'ul  
tzaj chi yi na lit'ne' yi kawutz. Ej, nin qui'ct  
cuybil chipaj yi e'a'tz sbne'.

*Yi e'chk takle'n yi wi'nin na chi'ch c'u'l Kataj  
Ryos te'j*

<sup>16</sup> Ma jalu', at kak nka juk txxolbil yi wi'nin na  
chi'ch c'u'l Ryos te'j. Ej nin i'tz yi je'j:

<sup>17</sup> Yi e' yi na cyocsaj quib nim,  
yi e' yi na cyal e'chk la'jil,  
yi e' yi na cho'c tan chibiyle'n yi e' tal prow yi qui'c  
cyetz quil,

<sup>18</sup> yi e' yi na cho'c tan txxumle'n tan banle'n e'chk  
takle'n cachi',  
yi e' yi na cyojkel nin tan banle'n e'chk takle'n yi  
qui na pek' Ryos te'j,

<sup>19</sup> yi e' yi na cyak' quib tetz stiw te jun txxolbil yi  
nk'e'tz bintzi,  
yi e' yi ntin na chitzan tan joyle'n oyintzi' scyuch'  
chinajal tu yi cyajwutz.

*Yi xchojo'nil yi xna'ni'n tu yi yaji'n*

<sup>20</sup> I bin jalu', ax wok jun c'olaj witz'un, ulk tx'akx  
tic'u'l yi ca'wl tu yi chusu'n yi cyalnak itaj  
itxu' tzitetz.

<sup>21</sup> Chin tajwe'n cunin yil tz'a'tij yi e'chk balaj txxol-  
bila'tz te italma',† nin quil tztzakplen.

<sup>22</sup> Na ko ya'tz tziban wok, xcyek yi e'chk balaj  
ajtza'kla'tz tan icolche'n yil cxe'l wok tan  
pyaj. Ncha'tz yil cxwit wok tz'ocpon tan  
iq'uicy'le'n. Ej, nin chin tzatzin cunin ltz'elt  
iwatl na ntin e'chk balaj chusu'na'tz na  
itxum wok.

---

† 6:21 Pr 1:8-9.

- 23 Jun cu'n yol, yi e'chk ca'wla'tz tu yi e'chk balaj chusu'na'tz ni'cu'n tane'n chi jun txekbil yi na txekun. Na yi e'chk makbil kawutza'tz tu yi e'chk balaj ajtza'kla'tz, i'tz yi puntil tan kacambal jun balaj kutz'ajbil<sup>‡</sup> tzone'j wuxtx'otx'.
- 24 Xcyek yi txxolbila'tz tan icolche'n xchik'ab yi e' xna'n yi ntin na chijoy puntil tan ipo'tze'n. Na xcyek yi balaj ajtza'kla'tz tan icolche'n tan qui bene'n iwi' te xchi'alil chijilon yi e' xna'n yi e' wi'tz bnol tetz.
- 25 Ncha'tz or tzitil, quil tz'el nin italma' te yi yubil yi jun xna'na'tz. Ej, nin or tzitil, quil tzitak' itib xchik'ab tan tu' yi na tze'en chiwutz.
- 26 Jun xna'n yi wi'tz bnol tetz ntin na joy yi tetz wa', ma yi xna'n yi jopol wutzaj na joy cyakil yi me'bi'l jun yaj yi ric.
- 27 Alchok scyetz yil sk'ale'n jun txob txak'ak', jun cu'n stz'e'ok yi be'ch tetz.
- 28 Ej nin alchok scyetz yil xon wi txak'ak', jun cu'n stz'e'ok yi tkan.
- 29 Ncha'tz alchok scyetz yil switbej tib tuch' jun xna'n yi at chmil, jun cu'n tz'ul caws.
- 30 ¿Qui pe' na bajij chi'ch c'u'lal te'j jun alk'om yi ntin na alk'ij tan paj yi na quim tan we'j?
- 31 Jun cu'n yol na bajij chi'ch c'u'lal te'j. Poro kol tx'amxij yi jun alk'oma'tz, chin tajwe'n cunin yil xchoj juk tir yi e'chk takle'n yi ntalk'aj. Ej nin ko qui'c pu'k, chin tajwe'n cunin yil sc'ay nin cyakil yi at tuch' tan xchojle'n yi e'chk takle'n yi ntalk'aj.

---

<sup>‡</sup> 6:23 Sal 119:105.

- 32 Chin yab nin chitxumu'n yi e' aj yajinl tu yi e' aj xna'ninl, na cyakil yi e'a'tz, e' te'n na chipo'tzaj quib squibil quib.
- 33 Ncha'tz yi e'a'tz xchitije' wi'nin buchbil cyetz, nin xchijislok. Nin qui'c rmeril yi nink chixcye' tan xite'n yi yolbil cyetz, tu chitx'ix.
- 34 Na jun yaj yi wi'nin na chi'ch c'u'l tan paj yi ja tak' tib yi txkel tetz junt, ni'cu'n i' tu k'ak'. Na yil tz'opon oril tan ticy'sal c'u'l te'j, quil scuy i' paj yi yaj yi mmo'c tan xconse'n yi txkel.
- 35 Quil scuy paj jun, mpe nink cu'wutz tetz. Quil tz'aj cun tzaj yi xtxumu'n, mpe nink tz'oylij wi'nin takle'n tetz.

## 7

*Yi e'chk ajtza'kl yi na xcon tan jun xna'n tan suble'n jun yaj*

- 1 Ax wok jun c'olaj witz'un, chin tajwe'n cunin tan ibnol tane'n yi inyol, nin nach wok cu'n yi e'chk inca'wl.
- 2 Nque'n wok c'ulutxum jak' inca'wl, nin ban wok tane'n yi e'chk inchusu'n. Q'uicy'lej wok chi na iq'uicy'lej yi ni'il iwutz, bantz icambal yi itz'ajbil yi quinin bajsbe'n tetz.
- 3 C'al wok quen yi e'chk xtxolbila'tz te italma', nin tajwe'n yil tz'a'tij le ina'chl.
- 4 Pek'en wok te yi e'chk balaj ajtza'kla'tz chi ik itanub tane'n. Nin yi e'chk balaj txumu'n chi ik itajwutz tane'n.
- 5 Na kol tz'a'tij yi e'chk xtxolbila'tz le itxumu'n, xcyek tan icolche'n xchik'ab yi e' xna'n yi e'

- jopol wutzaj, nin xchik'ab yi e' wi'tz bnol tetz  
yi chin putzpuj\* nin yi chijilon.
- <sup>6</sup> Ma jalu', je jun xtxolbil yi na waj lwal tzitetz:  
"At jun tir yi cho'n na chin xmayin len le  
wentanu'il yi inca'l.
- <sup>7</sup> Ej nin ja che' wil cobox xicy yi ntaxk ul cyajtza'kl  
yi na chixon tbe'. Poro at jun scyeri e'a'tz yi  
na tzan tan xtxumle'n e'chk takle'n cachi'.
- <sup>8</sup> Na te yi mpon i' xchicy be', ja xo'lbej junt be' yi sbej  
nin na opon te ca'l jun xna'n yi jopol wutzaj.
- <sup>9</sup> Maymuj tcuntu' na xon yi jun xicya'tz na oque'n  
atit tz'o'tz.
- <sup>10</sup> Ej, nin te yi txant tan topone'n yi jun xicya'tz  
te ca'l yi xna'n, nin el tzaj yi xna'na'tz tan  
c'ulche'n. Chin weko'n nin tib chi jun wi'tz  
bnol tetz. Wi'nin tzun stze'ene'n yi wutz chi  
na tze'en yi wutz jun wi'tz bnol tetz.
- <sup>11</sup> Yi jun xna'na'tz jalcunin na xcy'e' tan xtxumle'n  
e'chk takle'n cachi', na qui na xtx'aj yi at  
cuntu'k i' xe ca'l.
- <sup>12</sup> Ma na tu na xon tunin i'-tz lakak be' nka tc'a'ybil,  
nin lakak e'chk xchicy be'. Nter nin na tzan  
tan joyle'n puntil tan po'tze'n alchok scyetz  
yil tz'icy' cu'ntz.
- <sup>13</sup> Ej, i tzun yi chic'ulul quib yi jun xna'na'tz tu  
yi xicy, lajke'l nin bene'n i' tan k'ale'n tzaj  
yi xicy nin baj stz'ubul yi stzi'. Nin quin  
tx'ixwij tan yol tetz. Je yol i'e'j:
- <sup>14</sup> "Yi in wetz ja insuk intx'ixwatz tan imbansal  
wib tu karyosil. Ej, nin jalu' ja ne'l cu'n te'j  
yi suki'nt wa'n.

---

\* 7:5 Pr 2:16.

- 15 Cha'stzun te, ja ne'l tzaj tan ajoyle'n, na wi'nin na cǝjoyon swetz. Ma jalu', ja cǝjal wa'n.
- 16 Nin tan yi tzatzin yi atin cu'nt ja je' inlit'ul jun chum balaj xno'kl tibaj yi insoc yi lino cu'n yi cho'n na saj Egipto.
- 17 Nin ja oc balaj perfum wa'n te'j, yi i'tz mirra, áloe tu canel yi chin c'o'c nin.
- 18 Or bin awetz, kawitbej kib tzawuch'. Katzatzink jun, kabne' yi kajbil jalen yil tz'ul skil.
- 19 Na yi wuchmil qui'c i' at. Ja ben i' te jun pyaj joylaj.
- 20 Quil tz'ul chan, na ja ben tcy'al nim pwok. Quil tz'ul chan i' jalen yil bi'ǝin yi xaw," chij yi jun xna'na'tz bantz tetz yi xicy.
- 21 I bin jalu', yi jun xna'na'tz ja xcy'e' tan tocse'n c'u'l yi xicy tan tu' yi ch'inch'uj nin tunin i' te'j, nin tan yi ǝchi'al yi jilon.
- 22 Ej, nin yi xicy, ja xom i' te yi tajtza'kl yi jun xna'na'tz, nin ja xomnin wutz coc chi na ban yi na ben jutu'n jun mam wacǝ tan cwe'n biyij, nka chi na ban jun masat yi na cu' tul tramp,
- 23 nin na lo'on yi talma' tan jun chin flech. Ej, nin cho'n cu'n sbne' chi na ban jun tal ch'u'l yi na c'oxnin tib tul jun c'ach. Na qui na pujx ta'n ko sotzel wutz sbne'.
- 24 Cha'stzun te, ax wok jun c'olój witz'un, bit wok, nin nque'n wok il tan txxumle'n yi inyol.
- 25 Xomi'ch nin itxumu'n te yi txxumu'n yi jun jilwutz xna'na'tz. Jun cu'n yol cctx'akxok wok kol xomnin yi itajtza'kl scye'j.

- 26 Na yi e' yi na chixom nin scye'j yi jun jilwutz xna'na'tz sotzel chiwutz sbne'. Nimix cunin yaj chisotz tan paj yi jun ajtza'kla'tz.
- 27 Na yi e' yi na chixon tul yi be' yi na opon te chica'l yi jun jilwutz xna'na'tz, ni'cu'ntz chi yi najk chixon tul yi be' yi na opon te yi quimichil.

## 8

### *Ėe'n tane'n yi balaj ajtza'kl*

- 1 Yi balaj ajtza'kl na tzan tan kamoxe'n. Yi juna'tz, yi puntil cu'n na txumun, na ěch'in tzaj sketz.
- 2 Na tzan i' tan xtxole'n yi balaj chusu'n wi'ak e'chk ju'wtz, nin kale na c'ulwit tib e'chk be'.
- 3 Nin na tzan tan xtxole'n lakak lmak be' kale na chixone't wi'nin wunak.\* Nin je na tale'j:
- 4 "I bin jalu', yi inyole'j i'tz tetz itetz, ax wok jun c'olój jilwutz wunak.
- 5 I'tz tetz itetz, yi ax wok yi ajnak tzaj yi itxumu'n. Nin i'tz tetz itetz yi ax wok yi chin tze'tzuj nin itxumu'n. Nque'n bin wok il tan tbite'n bantz jale'n itajtza'kl.
- 6 Nque'n wok il tan xtxumle'n yi yol yi swale' nin tzitetz. I'tz e'chk takle'n yi chin tajwe'n cunin tan kabnol tane'n.
- 7 Na cyakil yi swale' nin tzitetz i'tz yi mero bintzi, na yi in wetz qui wajske'n yi tzinjal cu'n wiwak'.
- 8 Nin cyakil yi yol yi na el le intzi' chin tz'aknak cunin. Siquier atk mu'ě tal tx'otx' te chin-jilon.

---

\* 8:3 Pr 1:20-21.



- <sup>9</sup> Ej, nin cyakil yi e' yi at balaj cyajtza'kl, yi e' yi ba'n na el chitxum tetz yi inchusu'n, chin clar cunin yi chinjilon xchiwutz. Cya'l jun yi nink jal mu'x paltil yi inchusu'n ta'n.
- <sup>10</sup> Na yi e'a'tz, qui na chitzan tan xtxumle'n tan chicambal sakal tu oro, ma na ntin na el cyalma' te yi weri inchusu'n, bantz jale'n balaj cyajtza'kl."
- <sup>11</sup> Jun cu'n yol yi e'chk balaj ajtza'kla'tz, mas tcu'n balaj swutz yi e'chk balaj c'ub yi wi'nin jamel, mpe ik yi e'chk takle'n yi na el cyalma' cyakil wunak te'j tan chicambal, nk'e'tz ni'cu'n tu yi e'chk balaj ajtza'kla'tz yi na wak' wetz.
- <sup>12</sup> "Yi in wetz, in yi balaj ajtza'kl, nter nin na ke'l na ko'c tu yi balaj txumu'n. Nin na a'w xtxa'le'n e'chk balaj ajtza'kla'tz wa'n.
- <sup>13</sup> Na yi tak'le'n k'e'j Kajcaw yi kaRyosil na xchaj yi na chi'ch kac'u'l te yi e'chk takle'n cachi'. Yi in wetz wi'nin na chi'ch inc'u'l scye'j yi e' yi na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl; nin wi'nin na chi'ch inc'u'l scye'j yi e' yi wi'nin na chicyakax mak'max. Nin wi'nin na chi'ch inc'u'l scye'j yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl, yi e' yi ntin la'jil na chiyol.
- <sup>14</sup> Ntin cu'n swe'j na jale't balaj ajtza'kl, nin ntin cu'n in na imban tane'n yi e'chk balaj xtxol-bila'tz.
- <sup>15</sup> Tan in na chicawune't yi e' balaj rey. Nin in na ak'on cyajtza'kl yi e' wi'tz ajcaw tan pujle'n xtisya'.

- 16 In na ak'on cyajtza'kl yi e' wi'tz ajcaw tetz tnum tan cawu'n. Nin na wak' ajtza'kl scyetz yi e' bajxoma'tz tan tak'le'n caws jun.
- 17 Wi'nin na chimpek' scye'j yi e' yi na chipek' swe'j. Ej, nin na chinjal cyak'un yi e' yi na cho'c tan injoyle'n.
- 18 Cho'n at cyakil jilwutz me'bi'l swuch'. Nin cho'n na jal k'ej jun yaj swuch'. Na jal wi'nin chik'ej yi e' yi na chixom swe'j, nin na jal wi'nin chime'bi'l.
- 19 Cyakil yi e'chk takle'n yi na wak' wetz, mas tcu'n balaj swutz yi mero oro yi wi'nin jamel. Cyakil yi e'chk takle'n yi na chintzan tan suke'n, at mas walor swutz yi sakal yi wi'nin jamel.
- 20 Yi in wetz, in yi be' yi jicyuch te'j. Cyakil yi na imban i'tz tz'aknak cu'n.
- 21 Na wak' imbanl squibaj cyakil yi e' yi na chixom swe'j. Nin na wak' chime'bi'l yi e' yi na chipek' swe'j.
- 22 "Yi in wetz atin nintz te Jehová le xe'tzbil tzaj, atin nintz yi ntaxk oc i' tan banle'n yi e'chk takle'n yi at jalu'.
- 23 Ja chinxcon le xe'tzbil tzaj, na atin nin westz sajle'n tunintz yi ntaxk bnix yi munte'j.
- 24 Atin nintz te yi ntaxk bnix yi mar, nin te yi ntaxk bnix jun tzanla', nka jun bo'm.
- 25 Te yi ntaxk bnix yi e'chk ju'wtz tu yi e'chk wi'wtz, atin nin westz.
- 26 Te yi ntaxk cu' xe'tzbil yi tx'otx', nin te yi ntaxk jal e'chk joco'j, nin yi ntaxk bnix yi puklaj, atin nin westz.

- 27 Yi toque'n Kajcaw yi kaRyosil tan banle'n yi tcyaj, atin nin westz.
- 28 Te yi bnixe'n yi e'chk sbak' tcyaj, nin te yi bnixe'n yi e'chk tzanla' yi na opon te yi mar, atin nin westz.
- 29 Nin te yi cawune'n i' te yi mar tan qui tele'n tzaj tul yi cu'lbil, nin yi cwe'n xe'tzbil yi munt ta'n,<sup>†</sup> atin nin westz.
- 30 Yi bnixe'n yi e'chk takle'na'tz ta'n, atin nin westz xljaj i'. Nin wi'nin na tzatzin i' swe'j. Ej nin in jun tan banle'n yi e'chk takle'na'tz.
- 31 Yi bnixe'n yi munt, wi'nin na chintzatzin te'j. Ncha'tz yi chijale'n wunak<sup>‡</sup> ja tak' mas tzatzin tetz wetz.
- 32 "I bin jalu', ax wok jun c'olow witz'un, bit wok tzaj yi inyol nin xomen wok te'j. Ban wok bin tane'n yi inchusu'n, nin cxtzatzink wok.
- 33 Nque'n bin wok il tan xtxumle'n yi inchusu'n, nin quil tziäkanslen itib te yi e'chk balaj ajtza'kl.
- 34 Ba'n cyeri yi e' yi na quibit yi inyol, yi e' yi cyakil nin k'ej na chitzan tan inch'iwe'n stzi puertil yi inca'l.
- 35 Na cyakil yi e' yi na chinjal cya'n, na jal yi quitz'ajbil cya'n. Nin sjalok banl Kataj squibaj.
- 36 Poro cyakil yi e' yi na chijatx len quib swe'j, sotzel chiwutz cyera'tz sbne'. Na ko at jun yi na chi'ch c'u'l swe'j, na elepont yi na el talma' te yi quimichil."

<sup>†</sup> **8:29** Job 38:8-11; Sal 104:6-9; Jer 5:22.    <sup>‡</sup> **8:31** Job 28:23-27.

## 9

*Yi jatxbil xo'lyi balaj ajtza'kl tu yi cachi'*

- <sup>1</sup> Yi jun yi na bi'aj Balaj Ajtza'kl ja bnix yi tetz ca'l ta'n, nin ja bnix juk tkan yi ca'la'tz ta'n tetz yubel.
- <sup>2</sup> Yi bnixe'n yi ca'l, ja chiquim cobox wacx ta'n tan banle'n jun chin balaj wa'a'n, nin ja bnix balaj win ta'n, nin ja je' tk'ol wi mes.
- <sup>3</sup> Ej nin yi wi't bnixe'n cyakil, ja che' ben xchakol yi e' xchakum wi'ak yi e'chk ama'l yi nim wutz tkan tetz tnum tan chichakle'n tzaj yi e' wunak. I tzun cyaltz:
- <sup>4</sup> “Ax wok jun c'olaj wunak yi qui na a'w xconse'n itajtza'kl ita'n, quisaje'nk.
- <sup>5</sup> Quisaje'nk tan wa'a'n te yi jun balaj waj yi ja bnix tan yi jun yi na bi'aj Balaj Ajtza'kl, nin tan uc'a'e'n te yi balaj win yi i' banol tetz.
- <sup>6</sup> Cyajk cyen yi e'chk yab ajtza'kla'tz ita'n, bantz icambal yi itz'ajbil. Joy wok puntil tan ixome'n te yi balaj ajtza'kl.”
- <sup>7</sup> Quil cxo'c wok tan tak'le'n cyajtza'kl yi e' tzolol yol nka yi e' mal nak, na ntin xchi'chok chic'u'l tzite'j. Poro kol cxo'c wok tan makle'n wutz jun yaj yi at tajtza'kl tyoxink tzitetz, nin stk'e' ik'e'j.
- <sup>8</sup> Ncha'tz kol cxo'c wok tan tak'le'n tajtza'kl jun yi chin juntlen nin yi tajtza'kl, quil stocsaj, na ntin xchi'chok c'u'l tzite'j. Poro kol cxo'c tan tak'le'n tajtza'kl jun yi at balaj xtxumu'n, spek'ok yi juna'tz tzite'j.

- <sup>9</sup> Kol tzitak' tajtza'kl jun yi at balaj xtxumu'n sjalok mas tajtza'kl, na kol ko'c tan xchusle'n jun balaj yaj, sjalok mas tetz tajtza'kla'tz.
- <sup>10</sup> Ko na itaj ljal itajtza'kl chin tajwe'n cunin yil tzitek xchi' Ryos.\* Ej nin kol tz'el itxum tetz yi tajbil yi jun yi chin xan nin, sjalok itxumu'n.
- <sup>11</sup> Tan tu' yi balaj ajtza'kl na ben xkon yi tiemp jun, nin stz'a'tok mas tiemp wuxtx'otx'.
- <sup>12</sup> Yi ko na xcon yi balaj ajtza'kl tan jun, sjamelank tetz i'. Poro ko contr i' te yi balaj ajtza'kl, i' te'n stijonk yi q'uixc'uj.
- <sup>13</sup> Yi ya'bl ajtza'kl, ni'cu'n tu jun xna'n yi chac'l yol, yi at tul tz'o'tz wutzil, yi qui'c tajtza'kl.
- <sup>14</sup> C'olchij wi chem stzi puertil yi ca'l yi at tnum.
- <sup>15</sup> Nin na oc tan chimoxe'n tzaj cyakil yi e' yi na chixom te yi balaj ajtza'kl.
- <sup>16</sup> I tzun na taltz scyetz: "Ax wok xicy yi txe'n jal mas itajtza'kl, quisaje'nk swe'j tan tbite'n inyol.
- <sup>17</sup> ¿Qui pe na el itxum tetz yi yol yi na a'lchij yi mas tijle'n tcu'n yi a' yi na kalk'aj swutz yi ketz yi na kuc'aj nin?† Nin mas tijle'n yi pam yi ewun cu'n na baj kak'un swutz yi pam yi na baj ka'n xe kanajbil," stzun yi xna'na'tz tan chipo'tze'n yi e' yaj.
- <sup>18</sup> Poro cyakil yi e' wunak yi na chixom te yi tajtza'kl yi jun xna'na'tz, qui na el chitxum tetz yi ko cy'a'n quimichil ta'n.‡ Na cyakil

---

\* **9:10** Job 28:28; Sal 111:10; Pr 1:7. † **9:17** Pr 5:15-16. ‡ **9:18** Pr 2:17-18; 5:5; 7:18-23, 27.

yi e' yi ja chiban tane'n yi tetz tajbil sotzel  
chiwutz sbne'.

## 10

*Yi e'chk ajtza'kl yi talnak Salomón yi rey*

- <sup>1</sup> Jun cy'ajol yi at tajtza'kl, na tak' tzatzin scyetz yi e'  
taj xtxu', poro jun cy'ajol yi tze'tzuj te talma',  
wi'nin na tak' bis\* scyetz.
- <sup>2</sup> Cyakil yi me'bi'l yi na jal ewun cuntu' chi jun alak'  
tane'n, qui'c xtxicbaj sketz, poro ko penin  
sk'il kak'uj tan xtx'acle'n kame'bi'l, jun cu'n  
yol swutzink nin nk'e'tz sotzel kawutz te'j.†
- <sup>3</sup> Quil tak' Kataj Ryos ama'l tan chiquime'n yi e'  
balaj tan we'j. Poro yi e' mal nak, ilenin  
stk'e' i' we'j scyetz.‡
- <sup>4</sup> Yi e' yi qui na chak'uj, na cho'c tetz me'ba', ma yi  
e' c'asc'uj, na jal chime'bi'l.
- <sup>5</sup> Jun cy'ajol yi na oc il tan je'se'n yi cosech yi  
na k'anax, na elepont yi at tajtza'kl. Ma yi  
jun yi qui na oc il tan je'se'n, wi'nin na tak'  
tx'ixwil tetz yi taj xtxu'.
- <sup>6</sup> At wi'nin banl talma' Kajcaw squibaj yi e' balaj  
nak, ma yi e' mal nak na chisotz tulak e'chk  
biyo'n yi na bajij.
- <sup>7</sup> Jun yi at balajil, mpe skenk quim, ilenin sna'wsok  
yi tetz bi'. Poro jun yaj yi chin juntlen nin i',  
chin tx'ixwil nin yi yolbil tetz na ban cyen.
- <sup>8</sup> Yi e' yi at cyajtza'kl na quibit yi e'chk ca'wl yi na  
a'lchij scyetz, poro yi e' yi chin tze'tzuj nin  
chitxumu'n yi tu na chiwolne' tu', xchilo'onk  
chan cyera'tz.

---

\* 10:1 Pr 15:20. † 10:2 Pr 11:4. ‡ 10:3 Sal 34:10.

- <sup>9</sup> Yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl qui na chibisun tan jun e'chk takle'n, ma yi e' yi na chijuch quil xchilo'onk cyera'tz.
- <sup>10</sup> Yi e' yi na chiyut'luj chiwutz tan xchajle'n yi cob wi' yi chijilon na chixcy'e' tan tocse'n k'a'kl oyintzi'. Nin yi e' yi ch'inch'uj nin tunin e' tan yolche'n yi e'chk takle'n yi qui'c xtxolbil, e' te'n na chipo'tzaj quib.
- <sup>11</sup> Yi jilon jun balaj nak ni'cu'n tu jun balaj a' yi na mulk'ine'l tzaj. Ma yi jilon jun mal nak na xcy'e' tan bense'n tul il.
- <sup>12</sup> Tan chi'ch c'u'lal na jal wi'nin oyintzi'. Poro ko at lok' ib, na xcy'e' tan cuyle'n paj junt. §
- <sup>13</sup> Yi e' yi at balaj cyajtza'kl, ntin balaj yol na chiyol. Poro yi e' yi qui na chitxum yi chiyol, tajwe'n tz'oc tz'u'm scye'j.
- <sup>14</sup> Yi e' yi at balaj cyajtza'kl qui na cyal cyakil yi xtxolbil yi na el chitxum tetz. Ma yi e' yi chin tze'tzuj nin chitxumu'n, tu na chiwolne' tu' tan talche'n cyakil yi xtxolbil, nin tan yi jun ajtza'kla'tz e' te'n na chitz'e'saj quib.
- <sup>15</sup> Yi chime'bi'l yi e' ric na xcon tan chicolche'n, ma yi e' me'ba', na chiben tul il tan paj yi qui'c chibambil.
- <sup>16</sup> Yi chichojo'n yi e' yi na chiban yi e'chk takle'n balaj i'tz yi itz'ajbil, ma yi e' mal nak na chicambaj il c'ol.
- <sup>17</sup> Yi e' yi na chixom te yi balaj ajtza'kl na chixon tul yi be' yi na tak' itz'ajbil, ma yi e' yi qui na chixom te yi balaj ajtza'kl na chixon tul yi be' yi na tak' quimichil.

---

§ 10:12 Stg 5:20; 1P 4:8.

- 18 Yi e' la'j na cho'c tan tewe'n yi chi'ch c'u'lal yi cy'a'n cya'n, nin yi e' yi qui'c cyajtza'kl, na cho'c tan x̣chaq'ue'n yol.
- 19 Or kil ko wi'nin kajilon, na txo'l yi jun c'olaj yola'tz ilenin na el tzaj jun yol yi sjalok kil ta'n. Poro ko toque'n cu'n kajilon na elepont yi at balaj kajtza'kl.
- 20 Yi e'chk yol yi na el tzaj le stzi' jun balaj yaj, ni'cu'n tu jun jilwutz sakal yi qui'c mu'x̣ partil, nin wi'nin walor. Poro yi cyajtza'kl yi e' mal nak qui'c mu'x̣ xac.
- 21 Yi yol jun yaj yi at balaj tajtza'kl na xcy'e' tan quich'eye'n wi'nin wunak. Poro yi e' yi chin tze'tzuj nin chitxumu'n, e' te'n na chipo'tzaj quib squibil quib tan paj yi qui na chitxum bajx yi mbi na chiyol.
- 22 Tan tu' banl talma' Kataj na jal kariquil, nin qui xomij bis te'j.
- 23 Na tak' tzatzin scyetz yi e' yi tze'tzuj chitxumu'n yi na chiban e'chk takle'n cachi'. Poro yi e' yi at cyajtza'kl, wi'nin na chitzatzin te e'chk balaj ajtza'kl.
- 24 Yi e'chk takle'n yi tu na chixob tu' yi e' mal nak tetz, icunin tzun i'a's na bajij scye'j. Ma yi e' yi at balaj cyajtza'kl, stz'ak'lok scyetz yi mbi na el cyalma' te'j.
- 25 Yi na icy' jun chin salchcam na che' tcy'aj nin yi e' mal nak, poro yi e' balaj, qui'c na bajij scye'j. Txiclche' nin cyera'tz tetz ben k'e'j ben sak.
- 26 Chi na ch'onax ke' tan vinagre, nin chi na ch'onax kawutz tan sib, ni'cu'n na nach jun patrón, yi chin cy'aj nin yi x̣chakum.



- 27 Mben ħkon katiemp kol kek ħchi' Kataj Ryos.  
 Poro quil ben ħkon chitiemp yi e' mal nak.
- 28 Yi na tzan jun balaj yaj tan ħch'iwe'n, i'tz jun chin  
 tzatzin tetz ben k'ej ben sak. Ma yi na el  
 cyalma' yi e' mal nak te'j, ni'cu'n tu jun sbak'  
 yi jalcu'n na el xit tcya'j.
- 29 Yi Kataj Ryos na oc tan chicolche'n yi e' yi  
 na chiban e'chk takle'n balaj. Ma yi e' yi  
 na chiban e'chk takle'n cachi' na oc tan  
 chibiyle'n.
- 30 Yi e' balaj yaj quil chije' tzotp cyera'tz, poro yi e'  
 mal nak quil cha'tij wuxtx'otx'.
- 31 Jun balaj yaj na yol e'chk balaj ajtza'kl,\* ma yi e'  
 mal nak ntin e'chk yab yol na el le chitzi'. Yi  
 e'a's tz'elpon kuxij cyak'.
- 32 Jun balaj yaj na xcon putzpuj yol ta'n. Poro yi  
 e' mal nak na xcon yol cya'n yi chin juntlen  
 nin.

## 11

- 1 Na chi'ch c'u'l Kataj Ryos scye'j yi e' wunak yi na  
 xcon pħu'bil cya'n yi nk'e'tz tz'aknak cu'n.  
 Poro wi'nin na tzatzin scye'j yi e' yi na xcon  
 pħu'bil cya'n yi tz'aknak cu'n.\*
- 2 Yi e' yi na cyocsaj quib nim, tz'elpon chitx'ix. Ma  
 yi e' yi na cyocsaj quib juy,† ya'stzun yi e' yi  
 at balaj cyajtza'kl.
- 3 Yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl, ite'n nin yi cya-  
 jtza'kla'tz tz'ocpon tan quich'eye'n. Ma yi  
 e' yi nk'e'tz jicyuch te'j cyajtza'kl, ite'n nin  
 cyajtza'kla'tz tz'ocpon tan contri'n scye'j.

---

\* **10:31** Sal 37:30. \* **11:1** Lv 19:35-36; Dt 25:13-16; Pr 20:10, 23;  
 Am 8:5. † **11:2** Pr 13:10.

- 4 Quil xcy'e' yi me'bi'l jun tan colche'n yil tz'ul yi k'ejlal yil je lajpuj wi' Ryos scye'j yi e' pajol ca'wl. Poro ko jicyuch te'j tajtza'kl jun, xconk tan colche'n tk'ab quimichil.‡
- 5 Yi balaj tajtza'kl jun yi tz'aknak cu'n, xconk tan nicy'se'n yi be' i' swutz. Poro yi e' yi qui na cyek xchi' Ryos chijepon trimp tan yi cyetz cyajtza'kl cachi'.
- 6 Yi balajil jun yaj yi jicyuch te'j tajtza'kl, xconk tan qui bene'n tul il. Ma yi e' yi xkan tzaj nin na cyaj, e' te'n na chiben tk'ab yi e'chk takle'n cachi' yi na chitzan tan xtxumle'n.
- 7 Yi na quim jun mal nak, tircu'n yi na el nin talma' te'j na sotz. Ncha'tz na sotz cyakil yi e'chk takle'n yi wutz nin te'j.
- 8 Ryos na oc tan quich'eye'n yi e' balaj tan cyele'n tzaj tk'ab yi sotzaj c'u'lal. Poro na che' pit nin i' yi e' mal nak tul il.
- 9 Yi e' yi qui'c cyetz chiryosil na chixcy'e' tan chipo'tze'n yi e' mas wunak tan chijilon. Poro xchiclaxok tan yi chitxumu'n yi e' balaj nak.
- 10 Yi na chiwutzin yi e' balaj wunak, na tak' tzatzin scyetz yi e' mas wunak. Ma yi na chisotz yi e' mal nak, wi'nin na chitzatzin yi e' mas wunak ta'n.
- 11 Ko at banl Kataj squibaj yi e' balaj, na jal k'e'j yi cyetz chitanum. Poro tan paj yi juntlen nin cyajtza'kl yi e' mal nak, na xit yi cyetz chitanum.
- 12 Yi e' yi qui'c mas chitxumu'n, na cho'c tan yolche'n yi e'chk takle'n yi na chiban yi

---

‡ 11:4 Pr 10:2.

- cyamiw. Poro yi e' yi at cyajtza'kl qui na chijilon te'j.
- 13 Yi e' chac'l yol qui na cyew cu'n yi e'chk takle'n yi na bajij. Poro yi e' yi ba'n k'uke' kac'u'l scye'j, qui na cho'c tan yolche'n yi e'chk takle'n yi na bajij.
- 14 Ko quibe' balaj bajxom tul jun tnum, na el cu'n yi tnum swutz. Poro na tx'acon jun tnum ko at wi'nin ak'ol balaj ajtza'kl. §
- 15 Sotzok chic'u'l yi e' yi na cho'c tetz pyador junt. Poro yi e' yi qui na chic'ul tan cyoque'n tetz pyador junt, tzatzin cu'n na icy' jujun k'e'j cyak'un.
- 16 Yi e' xna'n yi chum balaj nin cyajtza'kl, stz'ak'lok cyetz chik'eja'tz. Nin yi e' yaj yi na chipit quib tan chicambal yi cyetz cyajbil, sjalok cya'n.
- 17 Yi e' yi na el to'kl chic'u'l scye'j yi e' yi at tajwe'n scyetz, e' te'n na chitzan tan banle'n ba'n squibil quib. Poro yi e' yi qui na el to'kl chic'u'l te junt, e' te'n na chipo'tzaj quib.
- 18 At na bant cu'n, yi e' mal nak na chitx'ac wi'nin pwok, poro qui'c na tak' scyetz. Ma yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl, na jamelan cyakil yi na chitx'ac.
- 19 Yi e' yi na el cyalma' tan chibnol tane'n yi e'chk takle'n balaj, na jal yi itz'ajbil cya'n. Poro yi e' yi na el cyalma' tan chibnol yi e'chk takle'n cachi', na jal yi quimichil cyak'un.
- 20 Yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl, wi'nin na chi'ch c'u'l Ryos scye'j. Poro wi'nin na pek' i' scye'j yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl.

- 21 Jun cu'n yol tz'ul chicaws yi e' mal nak. Poro yi e' balaj, chelpon liwr.
- 22 Qui'c na tak' ko chin yube'n nin jun xna'n, yi ko chin juntlen nin tajtza'kl. Na ko ya'tz tane'n, ni'cu'n tzun i'-tz tu jun boch, yi mpe nink cu' jun cotoj uwaj yi oro cu'n skul, qui'c ltak' tetz.
- 23 Cyakil yi e'chk takle'n yi na el cyalma' yi e' balaj te'j, na ak'lij scyetz. Poro cyakil yi e'chk takle'n yi na el cyalma' yi e' mal nak te'j, ntin chi'ch c'u'lal na tak'.
- 24 At e' yi wi'nin na cyak' xch'eybil cyetz yi e' yi at tajwe'n scyetz, poro ilenin na jal mas cyetz chime'bi'l. Ej nin at e' yi ntin na chitzan tan colche'n chime'bi'l, cha'stzun te qui na puc'un.
- 25 Yi e' yi na el to'kl chic'u'l scye'j yi e' me'ba', sjalok chibanl. Na alchok scyetz yil tz'oc tan xch'eye'n junt, sjalok tetz xch'eybil tetz.
- 26 Chocon wunak tan jisle'n jun yaj yi qui na taj sc'ay yi tetz ixi'n, poro scyak'e' k'ej jun yi list tan c'aye'n yi triw yi colij ta'n.
- 27 Alchok scyetz yi na el talma' tan toque'n tetz balaj, sjalok k'ej xchiwutz wunak. Poro alchok scyetz yi na el talma' tan banle'n yi cachi', jun cu'n sjalok ta'n.
- 28 Yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te chime'bi'l, cho'n cu'n xchibne' chi na ban xak xtze'\* yi na cu' jol. Poro yi e' balaj xchixlumink cyera'tz chi na ban jun wi' tze'.
- 29 Ko at jun yi ntin na tzan tan tak'le'n bis o'kl scyetz yi najal, xcyek yi jun ploj ajtza'kla'tz

---

\* 11:28 Mc 10:23-25.

tan xite'n cu'n najal, nin tz'ocpon tera'tz tetz  
chichakum yi e' yi at balaj cyajtza'kl.

30 Alchok scyetz yi na xom te yi e'chk balaj  
ajtza'kl, scambaj tera'tz yi stz'ajbil, poro  
alchok scyetz yil biyon tan cambal jun e'chk  
takle'n, sotzel wutz tera'tz sbne'.

31 I bin jalu', ko na tak' Ryos chitz'u'm yi e'  
balaj tzone'j wuxtx'otx', inin tzun pyor yi e'  
juchul il,† jun cu'n tz'ul chicaws tan Kataj.

## 12

1 Alchok scyetz yi cuj ta'n yi na oc makle'n wutz,  
na elepont yi na el talma' te yi balaj ajtza'kl.  
Poro alchok scyetz yi na chi'ch c'u'l te yi  
na oc makle'n wutz, na elepont yi qui'c  
tajtza'kl.

2 Stk'e' Kataj Ryos yi banl talma' squibaj yi e' balaj  
nak, poro stk'e' chicaws cyakil yi e' yi chin  
juntlen nin yi cyajtza'kl.

3 Cyakil yi e'chk takle'n cachi', quil xcy'e' tan  
quiwse'n jun, poro yi e'chk takle'n balaj,  
ya'stzun quiwel jun tetz ben k'ej ben sak.

4 Jun xna'n yi jicyuch te'j tajtza'kl na tak' k'ej  
yi chmil, ma yi xna'n yi chin juntlen nin  
tajtza'kl, na xcy'e' tan telse'n k'ej chmil.

5 Yi e' balaj nak, ilenin na cho'c tan txumle'n yi  
balaj, ma yi e' mal nak, ntin na chitzan tan  
txumle'n e'chk takle'n yi chin juntlen nin.

6 Cyakil yi e'chk yol yi na el tzaj le chitzi' yi e' mal  
nak, i'tz jun tramp yi cy'a'n quimichil ta'n,  
ma yi e'chk yol yi na el tzaj le chitzi' yi e'  
balaj, na tak' itz'ajbil.

---

† 11:31 1P 4:18.

- <sup>7</sup> Yi e' mal nak na chilo'on, nin junawes na el cu'n chinajal swutz, poro yi chinajal yi e' balaj, qui na chisotz cyera'tz.
- <sup>8</sup> Yi e' balaj ilenin na ak'lij chik'ej, xom quen tu' te yi balajil yi cyajtza'kl. Poro yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl tz'elpon chitx'ix.
- <sup>9</sup> At e' na a'lchij scyetz yi qui'c chixac, poro at cyetz chimos. Mas ba'n tcu'n yi e'a'tz xchiwutz yi e' yi na cyocsaj quib ric, poro siquier atk jun tal wotz' xe chipach.
- <sup>10</sup> Yi e' balaj nak na el chik'ajab te cyawun, poro yi e' mal nak qui na el to'kl chic'u'l scye'j.
- <sup>11</sup> Alchok scyetz yil tz'oc il tan tak'unse'n yi xtx'otx', scambaje' balaj cosech. Poro yi e' yi tu na chipa'ca'p tu', qui'c cyetz cyajtza'kla'tz.
- <sup>12</sup> Yi e'chk takle'n yi na el cyalma' yi e' mal nak te'j, ya'stzun na chibensan tul il. Poro yi e' balaj nak ilenin na chiwutzin cyera'tz.
- <sup>13</sup> Yi e' mal nak ilenin na chipo'tzaj quib tan yi e'chk la'jil yi na chiyol, ma yi e' balaj, ilenin ch'eya'n che' cyera'tz tk'ab yi sotz c'u'lal.
- <sup>14</sup> Skajunal len cu'n skacambaje' yi wutz yi kajilon,\* nin skajunal cu'n skacambaje' yi xchojo'n timer te cyakil yi ja bnix ka'n.
- <sup>15</sup> Yi e' yi chin tze'tzuj nin chitxumu'n, le wutz cyetz cyajtza'kl yi chum balaj nin cyakil yi na chiban. Ma yi e' yi at balaj cyajtza'kl, ilenin na cyocsaj e'chk balaj ajtza'kl.
- <sup>16</sup> Yi e' yi noque'n chitxumu'n, jalcunin na chicyakax. Ma yi e' yi at balaj cyajtza'kl, qui na

---

\* **12:14** Pr 13:2; 18:20.

cho'c tan xtxumle'n jun e'chk takle'n cachi'  
yi na bajij scye'j.

17 Jun stiw yi tz'aknak cu'n, na tal cyakil yi bintzi,  
poro jun stiw yi nk'e'tz tz'aknak, na tal e'chk  
takle'n yi nk'e'tz bintzi.

18 At wi'nin wunak na chilo'on yi cyuch' cya'n tan  
tu' yi chijilon, poro yi chijilon yi e' yi at balaj  
cyajtza'kl na xcy'e' tan chimayse'n.

19 Alchok scyetz yi na yol e'chk takle'n bintzi,  
mben ħkon tetz tiempa'tz. Poro cyakil yi  
e' la'j, quil tz'ampon tiemp tan cyele'n cu'n  
swutz.

20 Cyakil yi na xtxum jun mal nak, ilenin at la'jil  
tuch', poro yi e'chk ajtza'kl yi na tak' jun yi  
at lok' ib Tuch', na tak' tzatzin.

21 Yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl, quil chiben cyera'tz  
tul il, poro yi e' mal nak, junit tir chicopon  
cyera'tz tk'ab yi e'chk il.

22 Wi'nin na chi'ch c'u'l Ryos scye'j yi e' la'j, poro  
wi'nin na tzatzin i' scye'j yi e' yi na chiban  
yi e'chk takle'n yi jicyuch te'j.

23 Yi e' yi at balaj cyajtza'kl qui na cyocsaj quib  
nim tu chitxumu'n, poro yi e' yi tze'tzuj  
chitxumu'n, wi'nin na cyocsaj quib nim tu  
chiya'pl.

24 Yi e' yi chin ħc'atnak nin e' te yi cyak'un chocpon  
tetz ajcaw. Ma yi e' yi chin cy'aj nin e'  
chocpon jak' ca'wl junt.

25 Yi sotz c'u'lal na xcy'e' tan tak'le'n bis sketz. Poro  
yi e'chk balaj yol na xcy'e' tan tak'le'n tzatzin  
sketz.

- <sup>26</sup> Jun yi jicyuch te'j tajtza'kl, na xcy'e' tan xch'eye'n junt, poro yi mal nak, na xcy'e' tan pitle'n len junt xlanj be'.
- <sup>27</sup> Yi e' aj txuquinl yi cy'aj, qui'c jamel quikan, poro yi e' yi at chixc'atnakil, xchicambaje' wi'nin chime'bi'l.
- <sup>28</sup> Yi e'chk ajtza'kl yi jicyuch te'j stk'e' itz'ajbil, ma yi e' yi qui na chitxum bajx yi e'chk takle'n yi na chiban, tx'aklij quimichil<sup>†</sup> xchiwutz.

## 13

- <sup>1</sup> Jun balaj cy'ajol, ilenin na tocsaj yi na oc makle'n wutz tan yi tajcawil, poro jun cy'ajol yi tzolol yol, qui na ban tane'n yi ca'wl yi taj.
- <sup>2</sup> Skajunal len cu'n skachoj'e' cyakil yi e'chk takle'n yi na el le katzi'. Yi e' subul nak nter nin na el cyalma' tan biyo'n.
- <sup>3</sup> Yi e' yi na chiban cwent te chijilon, na elepont yi na chiq'uicy'lej quib squibil quib. Na alchok scyetz yi tu na wolne' tunin, na po'tzaj tib stibil tib.
- <sup>4</sup> Yi e' cy'aj, nter nin na el cyalma' te e'chk takle'n, poro qui na cyetzaj. Poro alchok scyetz yi na ak'uj, sjalok tetz me'bi'la'tz.
- <sup>5</sup> Yi e' yi at balaj cyajtza'kl qui na chipek' te yi e'chk la'jil, ma yi e' mal nak e' te'n na cyelsaj chitx'ix, nin e' te'n na cyelsaj chik'e'j squibil quib.
- <sup>6</sup> Yi e'chk ajtza'kl yi jicyuch te'j, na xcy'e' tan colche'n jun yi qui'c tetz til. Ma yi e'chk takle'n yi chin juntlen nin, na xcy'e' tan xite'n jun juchul il junawes.

---

<sup>†</sup> 12:28 Ro 6:21-22.



- <sup>7</sup> At e' na cyocsaj quib tetz ric, poro yi mero bintzi qui'c at scyuch', nin at e' yi at cyakil scyuch', poro na cyocsaj quib me'ba'.
- <sup>8</sup> Yi me'bi'l jun ric na xcy'e' tan colpe'n tk'ab e'chk il, ma yi tal prow me'ba' cya'l cunin na a'lon tetz, yi tz'ocpon biyle'n.
- <sup>9</sup> Yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl, ni'cu'n e' tu jun k'ak' yi wi'nin na txekun, ma yi e' mal nak, ni'cu'n e' tu jun cantel yi na tzaj.
- <sup>10</sup> Jun yi na tocsaj tib nim, ntin oyintzi' na joy, poro yi e'chk balaj ajtza'kl, ntin na jal tu jun yi na tocsaj tib juy.\*
- <sup>11</sup> Yi e'chk me'bi'l yi na cambaj jun tan cha'tz tu', qui na puc'un. Poro yi e'chk me'bi'l yi na cambaj jun tan yi tetz walor, ilenin na puc'un wutz.
- <sup>12</sup> Yi e'chk takle'n yi at kach'iw te'j yi qui na kacambaj, na tak' bis o'kl tetz kalma'. Poro yi e'chk takle'n yi at kach'iw te'j nin yi jalcu'n na kacambaj, ni'cu'n tu jun wi' tze' yi na tak' itz'ajbil.
- <sup>13</sup> Alchok scyetz yi na paj jun ca'wl, tzantzaj tz'elpon txum tetz yi ploj mban. Na alchok scyetz yi na ban tane'n e'chk ca'wl, sjamelank c'ulutxumil.
- <sup>14</sup> Yi chusu'n yi na tak' jun yi at balaj tajtza'kl na tak' itz'ajbil, nin na xcy'e' tan kacolpe'n tk'ab quimichil.†
- <sup>15</sup> Na jal chik'ej yi e' yi at balaj cyajtza'kl, poro yi e' yi ewun cu'n na chiban e'chk takle'n cachi', jun cu'n sotzel chiwutz sbne'.

---

\* **13:10** Pr 11:2.    † **13:14** Pr 14:27.

- 16 Alchok scyetz yi puntil cu'n na txumun, na elepont yi at balaj tajtza'kl. Poro yi e' yi ploj cyajtza'kl, na chitzatzin te yi e'chk takle'n cachi' yi na chiban.
- 17 Jun chakum yi chin juntlen nin tajtza'kl, na tak' sotz c'u'lal tetz yi patrón, poro jun chakum yi ba'n k'uke' kac'u'l te'j, na xcy'e' tan xite'n yi sotz c'u'lal.
- 18 Alchok scyetz yi qui na ban tane'n e'chk balaj ajtza'kl, tz'ocpon tetz me'ba', nin tz'elpon xtx'ix. Poro jun yi na ban tane'n yi e'chk balaj ajtza'kl, sjalok tetz k'ej.
- 19 Yi e'chk takle'n yi kawutz nin te'j, nin na kacam baj, na tak' tzatzin tetz kalma'. Ma yi e' yi chin yab nin cyajtza'kl quil chixcy'e' tan cyajse'n cyen yi e'chk takle'n cachi' yi na chiban.
- 20 Ba'n tcu'n yil kaxom scye'j yi e' yi at balaj cyajtza'kl, na na jal kajtza'kl scye'j. Poro kol kaxom scye'j yi e' yi qui na pujx cyajtza'kl cya'n, nkaben cya'n tul il.
- 21 Yi e' juchul il xom quen tunin yi e'chk takle'n cachi' scye'j, poro yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl, xchicambok cyera'tz te yi balaj.
- 22 Yi e' balaj, ilenin na cyak' cyen chi'herens scyetz yi e' chimam, poro yi e' juchul il, na chitzan klo' tan molche'n wi'nin chime'bi'l tane'n, poro quil cyetzaj na ilenin scyajk xchik'ab yi e' balaj.
- 23 Yi chicojbil yi e' me'ba', ilenin na tak' wi'nin cosech, poro na tx'akxij yi e'chk cosecha'tz tan paj yi qui'c balaj xtisya'.

- 24 Alchok scyetz yi qui na oc tan makle'n chiwutz  
yi e' nitxajil tan tz'u'm, na elepont yi qui na  
pek' scye'j. Na alchok scyetz yi na pek' scye'j  
nitxajil, na xcon tz'u'm ta'n tan makle'n  
chiwutz.
- 25 Yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl, ilenin na noj cyetz  
chic'u'l, poro yi e' yi chin juntlen nin cya-  
jtza'kl, ilenin na chiquim tan we'j.

## 14

- 1 Jun xna'n yi at balaj tajtza'kl, na xcy'e' tan  
q'uicy'le'n yi tetz najbil, poro jun xna'n yi  
chin juntlen nin tajtza'kl, i' te'n na tzan tan  
xite'n cu'n.
- 2 Alchok scyetz yi jicyuch te'j tajtza'kl, na tek xchi'  
Ryos, poro yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl,  
na el k'ej Ryos cya'n.
- 3 Yi e' yi chin tze'tzuj nin chitxumu'n, ntin na  
chitzan tan yolche'n yi at chik'ej, poro yi e'  
yi at balaj cyajtza'kl, ite'n chiyol na xcy'e' tan  
chicolche'n.
- 4 Ko qui'c wacx tan tak'unse'n yi tx'otx', qui na jal  
mas triw, na tantu' yi xchamil yi wacx, na jal  
wi'nin cosech.
- 5 Jun stiw yi na yol yi mero bintzi, qui na tal jun  
la'jil, poro jun stiw yi nk'e'tz balaj, ntin e'chk  
la'jil na xcon ta'n.
- 6 Yi e' tzolol yol, na chijoy puntil tan jale'n balaj  
cyajtza'kl, poro qui na jal cyak'un. Ma yi e'  
yi at balaj cyajtza'kl, jalcu'n na el chitxum  
tetz alchok e'chk takle'n.
- 7 Chin tajwe'n cunin yil kajatx len kib scye'j yi e' yi  
qui'c mas cyajtza'kl, na quil jal kajtza'kl te yi  
cyetz chitxumu'n.

- <sup>8</sup> Ko at tajtza'kl jun, na el xtxum tetz yi mbi na tzan tan banle'n, poro yi e' yi ploj cyajtza'kl, e' te'n na chisub quib.
- <sup>9</sup> Yi e' yi ploj cyajtza'kl, ntin tze'e'n na chiban te yi e'chk takle'n cachi' yi na chiban. Poro xchixo'l yi e' balaj, na quich'ey quib squibil quib.
- <sup>10</sup> Cyakil yi e' wunak na el chitxum tetz yi mbi na icy' xchic'u'l, ko i'tz jun bis nka i'tz jun tzatzi'n. Skajunal cu'n na kanachon te yi mbi na icy' tkac'u'l.
- <sup>11</sup> Na xit najal jun malnak, poro ilenin chitzatzink yi najal jun yaj yi balaj.
- <sup>12</sup> At wi'nin e'chk ajtza'kl yi i cun balaj tane'n swutz jun yaj, poro yil tzaj pon wi', cy'a'n quimichil ta'n.\*
- <sup>13</sup> At e' yi na chitze'en, poro at jun bis te cyalma', nin yi na tzaj pon wi' yi jun tzatzina'tz jalt o'kl† na chiban.
- <sup>14</sup> Yi e' yi tze'tzuj chitxumu'n, na chitzatzin tan yi e'chk takle'n cachi' yi na chiban. Ma yi e' balaj, wi'nin na tak' tzatzin scyetz tan yi e'chk takle'n balaj yi na chiban.
- <sup>15</sup> Yi e' yi txe'n jal mas cyajtza'kl, na cyocsaj cyakil yi na a'lchij scyetz, poro yi e' yi puntil cu'n chitxumu'n, na cho'c tan ma'le'n cyakil yi na quibit.
- <sup>16</sup> Yi e' yi at cyajtza'kl, na chixob te yi e'chk takle'n cachi', nin na chijatx len quib te'j. Poro yi e' yi ploj cyajtza'kl, na cyocsaj quib nim, nin qui na cyek xchi' jun e'chk takle'n.

---

\* 14:12 Pr 16:25. † 14:13 Ec 2:2.

- 17 Yi e' yi jalcu'n na chicyakax, qui na chitxum yi mbi'tz na chiban, poro yi e' yi at chipasens qui na je' lajp chiwi' tan oyintzi'.
- 18 Cyakil yi e' yi ploj cyajtza'kl, yi qui na chitxum yi e'chk takle'n yi na chiban, cho'n nin xchitzajk cyera'tz tk'ab yi e'chk takle'n yi chin cachi' nin. Poro yi e' yi puntil cu'n na chiban yi e'chk takle'n, sjalok mas cyetz cyajtza'kla'tz.
- 19 Yi e' yi chin juntlen nin yi cyajtza'kl xchimejek xchiwutz yi e' balaj, nin copon chiwutz scyetz yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl tan jakle'n xch'eybil cyetz.
- 20 Yi e' tal prow qui'c jun cyamiw at, ma na tircu'n na chi'ch chic'u'l scye'j. Poro yi e' ric wi'nin cyamiw at tan paj yi chime'bi'l.
- 21 Alchok scyetz yi na el k'ej yi tamiw ta'n, jun cu'n na tzan tan juchle'n til. Poro ba'n cyeri e' yi na el to'kl chic'u'l tan quich'eye'n yi e' tal prow.‡
- 22 Alchok scyetz yi na joy puntil tan banle'n e'chk takle'n cachi', jun cu'n na ben tul il. Poro yi e' yi na chibuch quib tan banle'n yi e'chk takle'n balaj, tan e' na jale't yi lok' ib, nin quil chicyaj coli'n cyak'un yi e' cyamiw.
- 23 Jun yi na buch tib tan ak'un, ilenin na jamelan, ma jun yi tu na wolne' tunin, tz'ocpon tetz me'ba'.
- 24 Sjalok k'ej jun yaj yi at balaj xtxumu'n, poro yi e'chk takle'n yi na ban jun yi tze'tzuj te talma', na el tetz k'ej ta'n.

---

‡ 14:21 Sal 41:1.

- 25 Yi stiw yi qui na tal la'jil tan tak'le'n til junt yi at swutz pujul xtisya', na xcy'e' tan colche'n tk'ab quimichil. Poro yi stiw yi ntin la'jil na xcon ta'n, na xcy'e' tan pitle'n nin mas tul il.
- 26 Yi teke'n ħchi' Ryos na xcy'e' tan kaquiwse'n, nin ncha'tz na xcy'e' tan chiquiwse'n yi e' kanitxa' te yi at kach'iw te'j.
- 27 Yi teke'n ħchi' Ryos, jun cu'n na tak' itz'ajbil, nin na xcy'e' tan kapujlene'l tzaj tk'ab quimichil. §
- 28 Na jal k'ej jun rey ko na cawun squibaj jun c'olaj wunak, poro na el k'ej jun rey yi ko coboxe'n wunak na cawun i' tibaj.
- 29 Ko at pasens jun wunak, na elepont yi at tajtza'kl. Ma yi e' yi qui'c chipasens, na elepont yi qui'c mu'ħ cyajtza'kl.
- 30 Qui na jal ya'bil scye'j yi e' yi qui na chibisun tan e'chk takle'n, poro na jal ya'bil scye'j yi e' yi tunin na chi'ch tunin chic'u'l.
- 31 Ko na ko'c tan jisle'n jun tal prow, ni'cu'n chi ik na katzan tan jisle'n Ryos. Poro ko na el to'kl kac'u'l scye'j, na jal k'ej Ryos ka'n.
- 32 Cyakil yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl, ite'n yi cyajtza'kla'tz na oc tan chipo'tze'n. Poro yi e' balaj na xcy'e' yi chibalajil tan chicolche'n.
- 33 Yi e'chk balaj ajtza'kl, ilenin at tetz cyalma' yi e' balaj. Poro yi e' yi ploj cyajtza'kl siquier najk pujx cya'n yi at yi balaj ajtza'kla'tz.
- 34 Na jal k'ej jun nación ko na xom te yi balaj ley, poro chin tx'ixwil nin ko cya'l jun na xom te yi balaj leya'tz.

---

§ 14:27 Pr 13:14.

- <sup>35</sup> Yi e' rey na chipek' scye'j yi e' chakum yi at cya-jtza'kl tu chiċc'atnakil, nin na cyak' oy scyetz. Poro yi e' chakum yi qui'c cyajtza'kl ntin na chicambaj yi ħchi'chbe'n c'u'l yi cyajcawil.

## 15

- <sup>1</sup> Kol xcon putzpup yol ka'n tan stza'we'n jun yol yi ch'on te'j, na xcy'e' tan xite'n oyintzi'. Poro kol xcon quiw yol ka'n tan stza'we'n jun yol yi ch'on te'j, na jal mas oyintzi' ta'n.
- <sup>2</sup> Yi chijilon yi e' yi at balaj chitxumu'n, cy'a'n wi'nin balaj ajtza'kl ta'n. Poro qui'c xtxolbil yi chijilon yi e' yi tze'tzuj chitxumu'n.
- <sup>3</sup> Yi Kajcaw yi kaRyosil, at i' bene'n tzi'n tan chix-maye'n yi mbi na chiban yi e' balaj tu yi e' mal nak.
- <sup>4</sup> Yi e'chk putzpup yol na tak' itz'ajbil, poro yi e'chk yol yi chin juntlen nin na tak' bis o'kl sketz.
- <sup>5</sup> Yi e' yi ploj chitxumu'n, qui na cyek ħchi' yi ca'wl yi cyajcawil. Poro yi e' yi na cyocsaj yi e'chk ca'wla'tz, na ħchaj yi at balaj cyajtza'kl.
- <sup>6</sup> At wi'nin me'bi'l xe chica'l yi e' balaj, poro cyakil yi na chitx'ac yi e' mal nak, cy'a'n e'chk sotz c'u'lal ta'n.
- <sup>7</sup> Na ben lo'on yi balaj ajtza'kl tan chijilon yi e' balaj wunak, poro yi e' yi ploj cyajtza'kl, ntin e'chk takle'n juntlen na chiban.
- <sup>8</sup> Na baj c'u'l Ryos te e'chk oy yi na cyak' yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl.\* Poro tetz cu'n talma' na tbit chitzi' chikul yi e' balaj.
- <sup>9</sup> Chin ploj nin swutz Ryos yi e'chk takle'n yi na chiban yi e' mal nak, poro wi'nin na pek' i'

---

\* 15:8 Pr 21:27.

- scye'j yi e' yi na chixom te yi e'chk ajtza'kl yi jicyuch te'j.
- <sup>10</sup> Alchok scyetz yi na cyajscyen yi balaj be', na ul stz'u'm yi chin quiw nin. Nin alchok scyetz yi na chi'ch c'u'l tan paj yi na oc makle'n wutz, squimok tera'tz.
- <sup>11</sup> Na til Ryos tona'l tz'ul quimichil swutz jun, inin tzun pyor yi mbi na icy' tc'u'l jun yaj.
- <sup>12</sup> Yi e' yi qui'c k'ej jun xchiwutz, qui na chipek' scye'j yi e' yi na cho'c tan makle'n chiwutz. Nin siquier najk chixom scye'j yi e' yi at balaj cyajtza'kl.
- <sup>13</sup> Ko na tzatzin talma' jun yaj, na tzatzin yi wutz. Poro ko at ch'on tetz talma' jun, ncha'tz yi wutz na bisun.
- <sup>14</sup> Yi e' yi at balaj cyajtza'kl, ilenin na chitzan tan joyle'n mas, poro yi e' yi tze'tzuj chitxumu'n, ntin e'chk yab ajtza'kl na chitxum.
- <sup>15</sup> Yi e' yi tu na sotz tunin chic'u'l, chin q'uixbel nin na icy' jujun k'ej cya'n. Poro yi e' yi na chitzatzin, cyakil nin k'ej tzatzin cu'n na icy' cya'n.
- <sup>16</sup> Ba'n tcu'n yi ko o' me'ba', nin ko na kek xchi' Ryos, swutz yi ik o' ric nin yi tunink na kabisun tu'† tan paj yi kame'bi'l.
- <sup>17</sup> Ko at lok' ib skuch', qui'c na ban yi ko itzaj tu' na kawan te'j. Na qui'c na tak' ko chi'bij cun-tunin na baj ka'n, poro ko at chi'ch c'u'lal skaxo'l.
- <sup>18</sup> Yi e' yi jalcu'n na chimak'tij, na jal oyintzi' cya'n. Poro yi e' yi at chipasens na xit yi e'chk oyintzi'a'tz cya'n.

---

† 15:16 Sal 37:16.



- 19 Yi e' cy'aj, ilenin na chitij wi'nin q'uixc'uj. Poro yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl qui na chitij mas q'uixc'uj.
- 20 Yi e' cy'ajol yi at balaj cyajtza'kl, na tak' tzatzin tetz chitaj. Poro yi e' cy'ajol yi tze'tzuj chitxumu'n, na el k'ej yi chitaj cya'n.‡
- 21 Yi e' yi nk'e'tz puntil cu'n na chiban yi e'chk takle'n, wi'nin na chitzatzin tan banle'n yi e'chk takle'n cachi'. Poro yi e' yi at balaj cyajtza'kl na cho'c tan xtxumle'n yintaxk chiban jun e'chk takle'n.
- 22 Ko qui na kajak kajtza'kl yintaxk kaban jun e'chk takle'n, ilenin ploj na ban. Poro kol kajak kajtza'kl scyetz cobox, sjamelank kukan.
- 23 Wi'nin na chitzatzin yi e' yi ba'n na chixcye' tan stza'we'n jun yol, nin pyor yi kol jal puntil cya'n te yi rat yi tajwe'n scyetz.
- 24 Yi be' yi na tak' itz'ajbil, cho'n na ben tcya'j, nin kol kaxom nin te'j, qui tzun lkacupon xchixo'l alma'.
- 25 Tz'ocpon Ryos tan xite'n chica'l yi e' yi na cyocsaj quib nim. Poro tz'ocpon i' tan colche'n yi mojomil yi chi'ama'l yi e' tal prow xma'lca'n.
- 26 Na baj c'u'l Ryos te yi chitxumu'n yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl. Poro wi'nin na tzatzin i' scye'j yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl.
- 27 Yi e' yi xkant tzaj nin na cyaj, e' te'n na chipo'tzaj quib, poro alchok scyetz yi qui na stz'am xo'c, mben xkon tetz tiempa'tz.

---

‡ 15:20 Pr 10:1.

- 28 Yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl, na chitxum yi mbi na cyal, poro yi e' yi chin juntlen nin e', qui na chitxum yi e'chk takle'n cachi' yi na el le chitzi'.§
- 29 Yi Ryos na che' til cyen yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl. Poro na tbit i' yi chitzi' chikul yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl.
- 30 Yi e' yi na chitzatzin ske'j, na tak' tzatzin tetz kalma'. Nin yi na kubit e'chk balaj stziblal na tak' kawalor tan kabene'n skawutz.
- 31 Alchok scyetz yi na tbit yi e'chk balaj ca'wl yi na tak' itz'ajbil, snajank tera'tz xchixo'l yi e' yi at balaj cyajtza'kl.
- 32 Alchok scyetz yi qui na tbit yi e'chk ca'wl, i' te'n na telsaj k'ej stibil tib. Poro alchok scyetz yi na tbit yi e'chk ca'wl, na jal tajtza'kl.
- 33 Yi teke'n xchi' Ryos, na elepont yi na kachus kib te yi e'chk balaj ajtza'kl. Nin tan jale'n kak'ej, tajwe'n yil ko'c bajx tetz juy.

## 16

- 1 Yi e'chk takle'n yi na bixe' ka'n tan kabnol, ntin Ryos\* na ak'on ama'l sketz tan kabnol nka qui'.
- 2 Cyakil yi e'chk takle'n yi na kaban, chum balaj nin skawutz ketz, poro Ryos na ilon mbi na icy' tc'u'l jun.†
- 3 Ko cho'n na kak' cyen cyakil yi e'chk katxumu'n tk'ab Ryos,‡ list i' tan kuch'eye'n nin tan tak'le'n ama'l sketz tan kabnol.

§ 15:28 Pr 19:28. \* 16:1 Pr 16:9; 19:21; Ec 9:1. † 16:2 Pr 21:2.

‡ 16:3 Sal 37:5.

- <sup>4</sup> Txumijt cyen tan Ryos yi mbi xac cyakil yi e'chk takle'n yi ja bnix ta'n. Mpe ik yi e' wunak yi chin juntlen nin e', bixba'n che' ta'n tan chibene'n tq'uixc'uj.
- <sup>5</sup> Na baj c'u'l Kajcaw scye'j yi e' yi na cyocsaj quib nim. Ej nin ko quil tz'ul chan chicaws, ilenin xchicawsok nin cyera'tz tzantzaj.
- <sup>6</sup> Ko at lok' ib tu yi bintzi te kalma', scuylok kapaj, nin kol kek xchi' Ryos, qui't tzun lbajij yi e'chk takle'n cachi' ske'j.
- <sup>7</sup> Yi na til Ryos yi ba'n na kaban, na tzatzin i' ske'j. Nin na oc tan xite'n yi oyintzi' yi at skaxo'l tu kacontr.
- <sup>8</sup> Mas ba'n tcu'n yi ko mu'xe'n tal na katx'ac, poro ko puntil cu'n na kulej tan cambaje'n, swutz yi nink kacambaj jun c'olaj tan tu' yi na kaxcye' tan suble'n junt.
- <sup>9</sup> Yi e' wunak na bixe' cyak'un yi mbil chiban, poro i'tz Ryos yi na ak'on ama'l scyetz tan bnixe'n cya'n nka qui'.§
- <sup>10</sup> Ryos na ak'on tajtza'kl jun wi'tz ajcaw, cha'stzun te na tal e'chk ca'wl yi tz'aknak cu'n.
- <sup>11</sup> Cyakil yi e'chk pxu'bil tu e'chk ma'lbil, Ryos txumul tetz. Cha'stzun te, chin tajwe'n cunin yi tz'aknak cu'n sban yi kama'lan.
- <sup>12</sup> Yi e' balaj ajcaw na cho'c tan makle'n wutz yi e'chk takle'n yi chin juntlen nin. Na mben xkon yi tiemp jun ajcaw tan cawu'n kol xom i' te yi e'chk balaj ajtza'kla'tz.

---

§ 16:9 Pr 16:1; 19:21; Ec 9:1.

- 13 Yi e' wi'tz ajcaw, wi'nin na chitzatzin te'j jun yi ko jicyuch te'j jilon, nin ko qui'c mu'x la'jil tuch'.
- 14 Ko na je' lajp wi' yi rey te'j jun, na elepont yi qui cunin batz squimok yi juna'tz. Poro yi e' yi at cyajtza'kl chijoye' puntil tan mayse'n c'u'l yi rey.
- 15 Ko na tzatzin yi rey te'j jun, na xchaj yi quil quim ta'n, nin sbne' i' pawor tetz, chi na ban yi bajx a'bal yi na cu'.
- 16 Mas ba'n tcu'n yil kacambaj yi e'chk balaj ajtza'kl, swutz yi nink kacambaj oro, nin mas ba'n tcu'n swutz jun c'olaj sakal.
- 17 Yi ca'wl scyetz yi e' balaj i'tz, yi chin tajwe'n cunin chijatx len quib te yi e'chk ajtza'kl cachi'. Nin kol chixom te jun ajtza'kla'tz, na elepont yi na chiq'uicy'lej quib squibil quib.
- 18 Kol kocsaj kib nim tu kajtza'kl, jun cu'n skalo'onk, na ite'n nin kanimela'tz xcyek tan katrimpe'n.
- 19 Ba'n tcu'n yil kocsaj kib juy chi e' tal me'ba', swutz yi nink kocsaj kib nim, chi na chiban yi e' ric.
- 20 Alchok scyetz yi penin sk'il na xcy'e' tan nuc'le'n yi e'chk tak'un, ba'n na ban cyakil yi na bnix ta'n. Ba'n cyeri yi e'a'tz yi cho'n k'uklij chic'u'l te Kataj.
- 21 Alchok scyetz yi penin sk'il na xtxum yi e'chk takle'n, na a'lchij tetz yi at xtxumu'n. Ej nin mas na xcy'e' yi e'chk putzpuj yol tan cambaje'n tajtza'kl junt.
- 22 Jun yi na el xtxum te yi mbi'tz yi balaj, nin yi mbi'tz yi ploj, na elepont yi scambaje' yi tetz

stz'ajbil. Poro kol ko'c tan chichusle'n yi e' yi tze'tzuj te cyalma', na elepont yi ncha'tz o' qui'c mas kajtza'kl.

23 Yi e' yi penin sk'il na chitxumun, na chixcy'e' tan talche'n yi mbi na icy' xchic'u'l. Nin yi chiyol na xcy'e' tan cambaje'n tajtza'kl junt.

24 Yi e'chk putzpuj yol, ni'cu'n xchi'al tu ta'al cabil wunak txuc, na na tak' tzatzin tetz kalma' nin na tak' kawalor tan kabene'n skawutz.

25 At wi'nin e'chk ajtza'kl yi i cu'n ba'n tane'n, poro yi na tzaj pon wi', cy'a'n quimichil ta'n.\*

26 Yi we'j na xcy'e' tan pitle'n nin jun tan ak'un, na ite'n nin yi we'ja'tz na a'lon tetz yi tajwe'n ltz'ak'uj.

27 Yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl, ni'cu'n e' tu jun k'ak' yi nter nin na lamcan, na yi e'chk yol yi na el le chitzi' ni'cu'n tu k'ak'.†

28 Yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl, ntin oyintzi' na jal tan chipaj. Nin yi e' chac'l yol, ntin chi'ch c'u'lal tu jatxo'n ib na jal tan chipaj.

29 Yi e' yi ntin biyo'n na cyaj, na cho'c tan chisuble'n cyamiw, nin na chixcy'e' tan chipitle'n nin tul il.

30 Yi e' yi na xcon chiwutz cya'n tan tak'le'n jun techl tetz junt, na elepont yi apart chitxumu'n. Lastum yi e' yi na chixom nin te cyajtza'kl, na yi na bnix yi e'chk takle'na'tz cya'n, na baj chixitx'ul chiwi' tan paj.

31 Alchok scyetz yi na tijin cu'n c'u'l tzone'j wuxtx'otx', na elepont yi ba'n mban, nin

---

\* 16:25 Pr 14:12. † 16:27 Stg 3:6.

yi na skojax yi xi'il wi', ni'cu'n chi i'tzk jun coron na ak'lij tetz.

<sup>32</sup> Mas ba'n tcu'n jun yaj yi at pasens, swutz jun yi chin cham nin tane'n. Ba'n tcu'n jun yaj yi na xcy'e tan makle'n tajbil yi wankil, swutz yi nink xcy'e tan chimakle'n jun c'olój sanlar.

<sup>33</sup> At e' yi na cho'c tan tx'ilu'n tan quilol chiswert, poro Ryos na bixban yi mbi sbajok.

## 17

<sup>1</sup> Ko at tzatzin skaxo'l xe kapach, qui'c na ban mpe tal wotz' tu'k na baj ka'n, swutz yi atk chin balaj t'imbil ko ntin oyintzi' ka'n xe kanajbil.

<sup>2</sup> Jun balaj chakum yi na xcy'e tan banle'n yi tajbil yi patrón, na jal mas k'ej swutz yi cy'ajol yi qui na oc c'ulutxum. Ej nin na ak'lij tetz herensa'tz chi herens yi na ak'lij tetz jun cy'ajol.

<sup>3</sup> K'ak' na xcon tan pile'n\* yi oro tu yi sakal, poro i'tz Ryos yi na oc tan ma'le'n yi tajtza'kl jun yaj.

<sup>4</sup> Yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl scyuch' yi e' la'j jalcunin na cyocsaj yi chiyol yi e' mal nak scyuch' yi e' subul nak.

<sup>5</sup> Alchok scyetz yi na oc tan xbajtzi'e'n jun tal prow, na el k'ej Kajcaw ta'n, yi bnol ketz. Nin alchok scyetz yil tzatzin te yi sotz c'u'lal yi at cu'nt yi jun tal prowa'tz, jun cu'n tz'ul tetz cawsa'tz.

---

\* **17:3** Pr 27:21.

- <sup>6</sup> Wi'nin na chitzatzin yi e' tijl c'u'lal scye'j yi chimam, chi na chitzatzin yi e' xicy te yi balajil chitaj.
- <sup>7</sup> Yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl, qui na cu' xchiwutz ko na xcon yol cyak'un yi puntil cu'n. Ncha'tz yi e' yi at cyajtza'kl qui na cu' xchiwutz ko na cyal e'chk yol yi cy'a'n la'jil ta'n.
- <sup>8</sup> Yi e' yi na cyak' xo'c, le wutz cyetz cyajtza'kl yi chin cham nin e', na tan yi xo'c yi na cyak', na chicambaj yi cyetz cyajbil.
- <sup>9</sup> Yi e' yi qui na cho'c tan txxumle'n yi e'chk takle'n cachi' yi na bajij scye'j, na na chixcy'e' tan jale'n mas lok' ib xchixo'l tu yi cyamiw. Poro yi e' yi na cho'c ch'inch'uj tan txxumle'n yi e'chk takle'na'tz, na chixcy'e' tan joyle'n oyintzi' xchixo'l tu yi cyamiw.
- <sup>10</sup> Jun tal yajo'n na xcy'e' tan xtx'ixpe'n tajtza'kl jun yi at tajtza'kl, swutz yil tz'oc jun cient xicy'xab te jun yi qui'c tajtza'kl.
- <sup>11</sup> Yi e' pajol ca'wl ntin oyintzi' na chijoy. Poro mben chakij jun chakum yi chin wi'tz aj biyonl nin i', tan chibiyle'n cu'n.
- <sup>12</sup> Ba'n tcu'n yil kac'ul cu'n kib tu jun ti osa yi ja el alk'a'n yi tal, swutz yi nink kac'ul cu'n kib tu jun yaj yi ploj tajtza'kl, yi ch'inch'uj tan banle'n yi tajtza'kla'tz.
- <sup>13</sup> Qui'c rmeril yi nink tane' yi sotzaj c'u'lal xe najbil jun yaj yi na ban e'chk takle'n cachi' tetz jun yi na ban ba'n tetz.
- <sup>14</sup> Yi na xe'tij jun oyintzi', ni'cu'n tu jun tzanla' yi na xe'tij tan tele'n pok' le yi xo'mbil, ba'n tcu'n

yl ko'c il tan makle'n yi jun ila'tz yintaxk  
ben lo'on mas.

15 Yi cuyle'n paj yi aj paj tu yi tak'le'n til yi jun  
yi qui'c til, ya'stzun cob ajtza'kl<sup>†</sup> yi qui na  
xtx'aj c'u'l Kataj Ryos.

16 Mbi xac slok' jun tze'tzuj te talma' yi balaj  
ajtza'kl, ko qui'c tetz xtxumu'n.

17 Yi e' kamiw na chichaj lok' ib, nin te yi na ul yi  
sotzaj c'u'lal skawutz, ni'cu'n e' tu jun balaj  
kutzicy yi na oc tan kuch'eye'n.

18 Yi e' yi nk'e'tz puntil cu'n na chitxumun, na  
cho'c tetz pyador yi cyamiw, nin tajwe'n tan  
chichojol yi xtx'ok'be'n yi cyamiwa'tz.

19 Yi e' yi chin cyajbil nin xuxi'n, oyintzi' na cyaj.  
Na jun yi na tocsaj tib nim tu yi tetz tajtza'kl,  
i' te'n na tzan tan cu'se'n tramp swutz.

20 Yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl, qui'c rmeril yi  
nink jal jun balaj ajtza'kl scye'j. Yi e' la'j jun  
cu'n xchilo'onk cyera'tz.

21 Yi e' yi qui na ocoPON jun yol te chiwi', ilenin  
na cyak' bis tetz chitaj. Nin qui'c rmeril  
yi nink chitzatzin yi chitaj scye'j tan paj yi  
e'chk takle'n cachi' yi na chiban.

22 Ko ilenin na tzatzin jun yaj, ni'cu'n yi jun  
ajtza'kla'tz tu jun balaj tz'ac'bil. Poro ko  
tunin na bisun tu', na oc yab ta'n.

23 Yi e' mal nak, na chitz'am yi e'chk xo'c yi ewun  
cu'n na ak'lij scyetz, bantz je'n chik'ab twi'  
yi mero aj paj.<sup>‡</sup>

<sup>†</sup> 17:15 Ex 23:7.    <sup>‡</sup> 17:23 Ex 23:8; Dt 16:19.



- <sup>24</sup> Jun yi at xtxumu'n, na el talma' tan jale'n yi xtx-olbil yi mas balaj ta'n. Poro jun yi juntlen tajtza'kl, na ben joylaj tu tajtza'kl.
- <sup>25</sup> Jun cy'ajol yi qui na ocoyon jun yol twi', na tak' wi'nin chi'ch c'u'lal tu skej tzi'il scyetz yi taj xtxu'.
- <sup>26</sup> Jun cu'n, qui na yub kol kak' caws jun yi qui'c tetz til. Ncha'tz qui na yub kol lo'on jun yaj ka'n yi at k'ej tan balajil tajtza'kl.
- <sup>27</sup> Yi e' yi qui na chiwolne' tu', na elepont yi at cyetz cyajtza'kl. Nin yi e' yi puntil cu'n na chijilon, na elepont yi at balaj cyajtza'kl.
- <sup>28</sup> Poro ncha'tz yi e' yi chin tze'tzuj nin chitxumu'n, na chiban cu'n quib tetz tz'aknak cu'n tane'n ko qui na cyal jun yol tan lajluchaxe'n yi chipaltil.

## 18

- <sup>1</sup> Yi e' yi na cyocsaj quib nim tu cyetz cyajtza'kl, ntin cyetz cyajbil na chijoy, nin qui na cyak' ama'l tetz yi balaj ajtza'kl.
- <sup>2</sup> Yi e' yi tze'tzuj chitxumu'n, yi qui na el cyalma' tan ta'we'n junt takle'n cya'n, ntin na chiban cu'n quib nim tu cyajtza'kl.
- <sup>3</sup> Yi e' yi na chijuch quil, e' te'n na el chitx'ix, nin yi e' yi na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl, na el cyetz chik'eja'tz.
- <sup>4</sup> Na jal wi'nin kajtza'kl tan yi e'chk yol yi na el le chitzi' yi e' balaj, na wi'nin eka'n ta'n, chi jun a' yi nim xe'.
- <sup>5</sup> Qui na yub kol je' k'ab yi pujul xtisya' tibaj jun yi at til, nin qui na yab kol tak' caws jun tal prow yi qui'c tetz til.

- <sup>6</sup> Tan yi e'chk yol yi na el le chitzi' yi e' yi ploj cyajtza'kl, na jal oyintzi'. Ite'n nin yola'tz na jale't cyetz chitz'u'm.
- <sup>7</sup> Ite'n nin chiyol yi e' yi ploj cyajtza'kl na chibensan tul il, na yi e'chk yol yi na cyal, na xcyet tan chic'alchene'n jak' tze'.
- <sup>8</sup> Chin cyajbil nin wunak tbite'n chiyol yi e' chac'l yol, na chin cab nin tane'n xchiwutz, nin qui na el te chic'u'l.\*
- <sup>9</sup> Yi e' cy'aj tu yi e' aj xitunl, ni'cu'n e' chi ik quitz'un quitzicy quib tane'n.
- <sup>10</sup> Yi Kajcaw yi kaRyosil ni'cu'n i' chi jun ama'l tetz colbil ibaj, kale na chicolwit quib yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl.
- <sup>11</sup> Yi e' ric na cho'c tan xtxumle'n yi ni'cu'n yi chime'bi'l tu jun tnum yi at tapij solte'j nin yi xcyek tan chicolche'n tane'n.
- <sup>12</sup> Yi e' yi na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl, jun cu'n xchilo'onk, poro yi e' yi na cyocsaj quib juy tu cyajtza'kl, jun cu'n xchiwutzink cyera'tz.
- <sup>13</sup> Chin ploj nin chitxumu'n, nin chin tx'ixwil nin yi e' yi ntaxk nin quibit jun xtxolbil na cyal chan yi cyetz chitxumu'n.
- <sup>14</sup> At e' yabi'x yi qui na cyak' ama'l tetz yi bis o'kl, na ul yos scyuch', poro yi e' yi junawes na cyak' quib tk'ab yi bis o'kl, qui'c rmeril tan tule'n yos scyuch'.
- <sup>15</sup> Yi e' yi na cho'c il tan joyle'n cyajtza'kl ilenin sjalok cya'n, nin yi e' yi na cho'c il tan tbite'n, sjalok mas cyajtza'kl.

---

\* **18:8** Pr 26:22.

- 16 Tan jun oy na jakxij alchok be', nin tan yi e'chk xtxolbila'tz na jal puntil tan kajilone'n tu jun yi at wi'nin k'ej.
- 17 Yi jun yi na bajxij tan xtxole'n yi mbi cu'n mbajij, na tal yi qui'c tetz til, poro yil tz'opon yi junt tuch', na lajluchax yi ko bintzi nka qui'.
- 18 Yi balaj xtisya' yi cho'n na saj tu Ryos, na xcy'e' tan xite'n yi e'chk oyintzi', nin na xcy'e' tan chijatxle'n cu'n yi e' yi na chibiy quib squibil quib.
- 19 At wi'nin q'uixbel tan kocompone'n te'j jun yi quixpnakt yi xtxumu'n tan e'chk quiw yol, na yi e'chk oyintzi' na xcy'e' tan po'tze'n yi tajtza'kl jun tan qui kocompone'n te'j.
- 20 Skajunal len cu'n sketzaje' yi e'chk takle'n cachi' te yi e'chk yol yi na kal. Ncha'tz sketzaje' yi e'chk takle'n balaj te yi e'chk yol yi na kal.<sup>†</sup>
- 21 Yi itz'ajbil nka yi quimichil cho'n na xom te yi kajilon, na yi e' yi tu na chiwolne' tu' te e'chk takle'n cachi' xchitije' yi xchojo'nil.
- 22 Yi na jal txkel jun, na tzun jal yi ba'n ta'n, nin i'tz junt techl yi at banl Kataj tibaj.
- 23 Yi e' tal prow me'ba', na cu' chiwutz tan yol, poro yi e' ric, wi'nin na cyocsaj quib nim yi na chitza'wej.
- 24 At lok' ib yi jalcu'n na xit, nin at na ban tcu'n yi mas tcu'n lok' ib at skaxo'l tu jun kamiw swutz jun kutzicy nka jun kitz'un.

---

<sup>†</sup> 18:20 Pr 12:14; 13:2.

**19**

- <sup>1</sup> Ba'n tcu'n yi e' tal me'ba' yi na ak'lij chik'ej, swutz yi e' yi ploj chitxumu'n, yi na cho'c tan jale'n cu'n e'chk yol te'j junt.\*
- <sup>2</sup> Qui'c na tak' ko chin ħc'atnak nin jun, ko qui na xtxum yi mbi na tzan tan banle'n, na ilenin at xubse'n tan yi ojke'l.
- <sup>3</sup> Na chiben wunak tul il tan paj yi qui na chitxum yi mbi na chiban, nin na cyal yi i'tz tajbil Ryos, poro qui'.
- <sup>4</sup> Yi e' yi at wi'nin chime'bi'l na jal wi'nin cyamiw. Poro yi e' tal prow me'ba', na chicyaj cyen coli'n cyak'un yi e' cyetz cyamiw.
- <sup>5</sup> Yi e' yi na cho'c tetz stiw te jun e'chk takle'n yi nk'e'tz bintzi, qui'c rmeril yi qui'k tz'ul chicaws. Nin yi e' la'j qui'c rmeril yi nink che'l liwr tk'ab yi caws yi tx'aklij ħchiwutz.†
- <sup>6</sup> Yi e' yi wi'nin banl cyalma' tan oyi'n, na jal wi'nin cyamiw, nin cyakil wunak na cho'c tan chijoyle'n yi e'a'tz, nin na cyamiwij quib scyuch'.
- <sup>7</sup> Yi e' tal prow me'ba' yi qui'c chime'bi'l nicy't nin yi e' mas cyajwutz qui na chipek' scye'j, cha'stzun te na chicyaj coli'n cyak'un yi e' cyamiw.
- <sup>8</sup> Alchok scyetz yi na ħchus tib te balaj ajtza'kl, nin na oc tan banle'n tane'n, na elepont yi na q'uicy'lej tib, nin sjamelank cyakil yi na ban.
- <sup>9</sup> Yi e' yi na cho'c tetz stiw te jun e'chk takle'n yi nk'e'tz bintzi, qui'c rmeril yi qui'k tz'ul

---

\* **19:1** Pr 28:6. † **19:5** Pr 19:9.

chicaws, na yi e' la'j, sotzel chiwutz cyera'tz sbne'.‡

10 Yi e' yi qui'c cyajtza'kl, qui na a'w xconse'n jun c'olój me'bi'l cya'n. Pyor nin tzun yi nink tz'oc jun tal mos tan chicawe'n yi e' yi at cyetz cyajtza'kl.

11 Yi balajil jun, na xcy'e' tan makle'n yi xchi'chbe'n c'u'l i', nin na jal k'ej jun ko qui na oc tan xtxumle'n yi e'chk takle'n cachi' yi na bajij te'j.

12 Yi xchi'chbe'n c'u'l jun rey ni'cu'n tu yi na xch'in jun león, poro yi banl talma' i', ni'cu'n tu k'ab che'w yi na jal wi e'chk xak tze' lak jalchan.

13 Yi e' cy'ajol yi tze'tzuj chitxumu'n, na cyak' bis o'kl scyetz yi chitaj chitxu'. Ncha'tz jun xna'n yi ilenin na tzan tan yajle'n yi chmil, ni'cu'n i' tu jun tz'uj, yi tu nin na tz'ujne' tu', nin chin icy'sbil paj nin.§

14 Yi e'chk me'bi'l tu yi kaca'l, ya'stzun yi herens yi na cyak' kataj katxu' sketz, ma jun balaj xna'n yi puntil cu'n na xtxum e'chk takle'n, Ryos na ak'on tetz kuxkel.

15 Yi cy'ajil na xcy'e' tan tak'le'n jun watl yi chin tijle'n nin, poro yi e' yi qui na cho'c il te cyak'un xchitije' wi'nin we'j.

16 Alchok scyetz yi na ban tane'n yi e'chk ca'wl yi na a'lchij tetz, na elepont yi na tzan tan colche'n yi tetz stz'ajbil. Poro alchok scyetz yi na oc tan telse'n k'ej yi e'chk ca'wl yi cho'n na saj tu Ryos, sotzel wutz tera'tz sbne'.

---

‡ 19:9 Pr 19:5. § 19:13 Pr 27:15.

- 17 Alchok scyetz yil tz'ak'on c'mo'n tetz jun tal me'ba', ni'cu'n chi yi cho'nk na tzan tan tak'le'n c'mo'n tetz Ryos, nin stk'e' Ryos banl tibaj tan tu' yi pawor yi na ban.
- 18 Chin tajwe'n cunin kamak chiwutz yi e' kan-itxa' te yi atit tiemp tan makle'n chiwutz, poro qui tajwe'n yi mas tcu'n che'l cu'n ka'n swutz te yi chicaws.
- 19 Alchok scyetz yi wi'nin na mak'tij, tajwe'n yil tz'ak'lij caws. Na ko quil tz'ak'lij caws yi juna'tz, pyor sbne' tzantzaj.
- 20 Kol kocsaj yi balaj ajtza'kl, nin kol kacujij yil tz'oc makle'n kawutz, sjalok tzun kajtza'kltz.
- 21 Wi'nin e'chk takle'n na xtxum jun wunak, poro ntin Ryos na ak'on ama'l tetz tan bnol nka tan qui bnol.\*
- 22 Yi tajwe'n tan kabnol i'tz, yil ke'l cu'n te'j yi e'chk takle'n yi na kasuk. Mas ba'n tcu'n yil ko'c tetz me'ba' swutz yi quil ke'l cu'n te kayol yi na kasuk.
- 23 Kol kek xchi' Ryos, sjalok kutz'ajbil, nin ko ya'tz kaban, skatzatzink nin quil katij jun e'chk takle'n cachi'.
- 24 Yi e' yi chin cy'aj nin e', qui na chixcy'e' tan chic'a'chal quib. Na yi e'a'tz ntin na cyak' cu'n chik'ab tul yi chilak nin qui't na jal chiwalor tan tocse'n le chitzi'.†
- 25 Kol kak' tz'u'm tetz jun yi na stza'wej kayol, xconk tan tak'le'n cyajtza'kl yi e' yi txe'n ul cyajtza'kl. Ma yi e' yi at balaj cyajtza'kl, na a'w cyak'un tan tu' yi na maklij chiwutz.‡

---

\* 19:21 Pr 16:1, 9; Ec 9:1. † 19:24 Pr 26:15. ‡ 19:25 Pr 21:11.

- 26 Alchok scyetz yil tz'oc tan jisle'n yi tz'oc tan laje'n, nka yil laj len yi txu' xe ca'l, i'tz jun txolbil yi chin tx'ixwil nin. Ej nin chin tajwe'n cunin makle'n wutz.
- 27 Aġ jun c'oloy witz'un, ko quil tzacujij yil tz'oc makle'n awutz, jun cu'n yol tz'elpon ajatxol awib te e'chk balaj ajtza'kl.
- 28 Yi e' stiw yi qui na cyal yi bintzi, na chitzan tan xbajtzi'i'n te yi aj xtisya'inl. Na yi chiyol§ yi e' mal naka'tz, chin juntlen nin.
- 29 List tane'n yi e'chk xicy'xab scyetz yi e' yi na el k'ej junt cya'n, na tz'ocpon chijicye'n yi e' yi chin juntlen nin chitxumu'n.

## 20

- 1 Yi na oc a' twi' jun, wi'nin na stza'wej alchok yol, nin mbi cun tunin na baj bnol, ncha'tz na ban e'chk takle'n yi chin juntlen nin.
- 2 Jun rey yi wi'nin macle'n, ni'cu'n i' tu jun león yi na ħch'in tan we'j. Nin alchok scyetz yil tz'oc tan xuxe'n, qui cunin batz squimok ta'n.
- 3 Na jal k'ej jun yaj yi qui na oc tan wak' ib tu junt, poro yi e' yi ploj chitxumu'n jalcunin na cho'c tan wak' ib tu alchok.
- 4 Yi e' cy'aj qui na cho'c il tan ħch'ocl tx'otx' yi na opon yi tiempil, poro yi na elu'l k'ejlal yi cosech na chiben tan joyle'n wutz yi cyujul poro qui'c na jal cya'n.
- 5 Yi e'chk takle'n yi na icy' tc'u'l jun yaj, ni'cu'n tu jun a' yi chin xe' nin, yi qui lajluch yi mbi at tc'u'l, poro jun yaj yi at balaj txumu'n, na xcy'e' tan tajske'n yi e'chk takle'na'tz.

---

§ 19:28 Pr 15:28.

- <sup>6</sup> At wi'nin e' yi na cyal: “Ba'n k'uke' chic'u'lu' ske'j.” Poro yi mero bintzi cya'l nin jun yi ba'nk k'uke' kac'u'l te'j.
- <sup>7</sup> Ba'n cyeri yi e' cy'ajol yi jicyuch te'j tajtza'kl chitaj, nin yi qui na chitxum jun e'chk takle'n ploj.
- <sup>8</sup> Yi na c'ole' cu'n jun wi'tz pujul xtisya' le c'olchbil yi chin tz'aknak cu'n, wutz tu' na xcy'e' tan chilaje'n len yi e' mal nak.
- <sup>9</sup> Cya'l nin jun nink tal: “Yi in wetz, chin skoj cu'n te walma', nin qui'c mu'x tal wil at.”\*
- <sup>10</sup> Yi e'chk marc tu e'chk ma'lbil yi nk'e'tz tz'aknak cu'n, ya'stzun cob e'chk takle'n yi wi'nin na tak' chi'ch c'u'lal tetz Kataj Ryos.†
- <sup>11</sup> Tan yi e'chk takle'n yi na ban jun xicy, na lajluchax yi ko jicyuch te'j tajtza'kl nka qui'.
- <sup>12</sup> Yi kawutz tu ka'xchin, Ryos txumul tetz.
- <sup>13</sup> Quil kak' ama'l tetz kacy'ajil tan kawatzaje'n, na ko ya'tz kaban kocopon tetz me'ba'. Ma na tajwe'n yil tz'el kawatl bantz jale'n yi tajwe'n sketz.
- <sup>14</sup> Yi e' lok'ol, ilenin na cyal: “Chin car nin jamel,” poro yi na bnix chitrat, na cyal scyetz cyamiw: “Chin warat nin nwulej yi june'j”.
- <sup>15</sup> At mas walor jun yi puntil cu'n na jilon, swutz cyakil yi oro tu cyakil yi e'chk balaj uwaj yi at bene'n tzi'n wi munt.
- <sup>16</sup> Alchok scyetz yil tak' tib tetz pyador junt, yi qui tajsken wutz, chin tajwe'n cunin yil cyaj cyen yi be'ch tetz yi at te'j, tetz prent.‡

---

\* **20:9** Sal 51:3-5; 1Jn 1:8. † **20:10** Lv 19:35-36; Dt 25:13-16; Pr 11:1; Am 8:5. ‡ **20:16** Pr 6:1-5; 27:13.



- 17 Chin tijle'n nin yi e'chk waj yi na cambaj jun tan tu' subul naki'n, poro yil tz'el tiemp, tz'ocpon yi jun waja'tz chi ik samlicy' cu'n at le stzi'.
- 18 Yil katxum jun e'chk takle'n tan kabnol, chin tajwe'n cunin yi bajx kajak kajtza'kl scyetz yi e' yi at cyajtza'kl, chi na chiban yi e' wi'tz ajcaw tan txumu'n te ntaxk chiben tan oyintzi', na chin tajwe'n cunin yi puntil cu'n lchitxum cyakil yi xchibne'.
- 19 Yi e' chac'l yol qui na chicol jun xtxolbil yi na quibit, cha'stzun te, mas ba'n tcu'n yi quil kamiwij kib scyuch', tan qui jale'n yolbil ketz.
- 20 Alchok scyetz yil tz'oc tan telse'n k'ej yi taj xtxu', jun cu'n yol squimok tan jun quimichil yi chin xo'wbil nin. §
- 21 Yi e'chk kame'bi'l yi qui'c q'uixbel na jale't ka'n, stk'e' bis sketz tzantzaj.
- 22 Qui'c rmeril yi nink kal: “Wicy'se' inc'u'l te'jx,” ma na ba'n tcu'n yil k'uke' kac'u'l te Kajcaw, tz'ocpon tzun i'-tz tan kuch'eye'n.\*
- 23 Wi'nin na chi'ch c'u'l Kajcaw scye'j yi e' yi na xcon e'chk pxu'bil tu e'chk ma'lbil cya'n yi nk'e'tz tz'aknak cu'n.
- 24 Ryos na chajon sketz yi mbi'tz tajwe'n tan kabnol† na cya'l nin jun na el xtxum tetz yi mbi na xon tzaj swutz,‡ ma na ntin cu'n Ryos.
- 25 Chin xo'wbil nin kol kasuk jun takle'n tetz Ryos, nin ko quil ke'l cu'n te'j.

---

§ 20:20 Ex 21:17; Pr 19:26. \* 20:22 Ro 12:19. † 20:24 Sal 37:23; Pr 16:9. ‡ 20:24 Jer 10:23.

- 26 Yi e' rey yi at balaj cyajtza'kl, na cho'c tan chilaje'n len yi e' mal nak yi ate' chixlaj tan cawu'n, nin na cyak' jun chicaws yi chin q'uixbel nin.
- 27 Ak'ijt kajtza'kl tu kana'chl tan Ryos, yi ni'cu'n tu jun txekbil yi na xcy'e' tan lajluchaxe'n yi mbi na icy' tkac'u'l.
- 28 Jun wi'tz ajcaw yi at lok' ib tetz talma', nin yi na xom te yi bintzi, quil cho'c wunak tan laje'n len.
- 29 Na jal chik'ej yi e' xicy tan tu' yi at chiwalor. Ma yi e' tijl c'u'lal, na jal chik'ej tan tu' yi ja skojax chiwi'.
- 30 Na xcy'e' yi xicy'xab tan xtx'ixpe'n cyajtza'kl yi e' mal nak, na kol che' kabi'y xtx'ixpok cyajtza'kl.

## 21

- 1 Ryos na cawun te yi tajtza'kl jun wi'tz ajcaw yi ko sbnixok jun e'chk takle'n ta'n nka qui', na yi Ryos ni'cu'n i' tu jun yaj yi na tzan tan sijle'n yi xtx'otx', na na til yi na' na tajwit tan tpone'n yi a'.
- 2 Cyakil yi e'chk takle'n yi na ban jun wunak, ba'n nin tunin tane'ntz swutz i', poro ntin cu'n Kataj na ma'lan tetz,\* yi ko ba'n xtxumu'n yi juna'tz.
- 3 Ba'n tcu'n yil kaxom te yi e'chk ajtza'kl yi jicyuch te'j, tu yi e'chk ajtza'kl yi bintzi, na mas tcu'n na pek' Ryos te yi e'chk ajtza'kla'tz swutz yi e'chk tx'ixwatz† yi na oylij tetz.

---

\* 21:2 Pr 16:2. † 21:3 1S 15:22; Am 5:22-24; Os 6:6; Mt 9:13; 12:7.

- <sup>4</sup> Yi e' yi na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl scyuch' yi e' mal nak, e' len cu'n juchul il swutz Ryos.
- <sup>5</sup> Yi e'chk takle'n yi puntil cu'n na txumxij, na wutzin. Ma yi e'chk takle'n yi tu na je' tu' txumij lajke'l, ploj na ban.
- <sup>6</sup> Yi e'chk me'bi'l yi na jal tan paj jople'n chiwutz wunak, jal cu'n na sots, nin xcyek tan kapi-tle'nin tk'ab quimichil.
- <sup>7</sup> Yi e' mal nak ite'n nin yi chiya'pl tz'ocpon tan chibense'n tul il, tan paj yi qui na cho'c tan xtxumle'n yi e'chk balaj ca'wl.
- <sup>8</sup> Nk'e'tz jicyuch te'j cyajtza'kl yi e' mal nak. Ma yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl na chiban yi e'chk takle'n balaj.
- <sup>9</sup> Ba'n tcu'n tetz jun yaj yil naje' xchuc xe jun tal pach, swutz yi nink naje' xe jun chin balaj ca'l tu jun xna'n yi ntin oyintzi' na ban te'j.‡
- <sup>10</sup> Yi e' mal nak ntin na chitzan tan xtxumle'n e'chk takle'n cachi', nin qui'c nin jun tir yi najk el to'kl chic'u'l te junt.
- <sup>11</sup> Kol kak' tz'u'm tetz jun yi na stzol te'j kayol, xconk tan tak'le'n cyajtza'kl yi e' yi txe'n jal cyajtza'kl. Ma yi e' yi at balaj cyajtza'kl, na a'w cya'n tan tu' yi na katxol xo'l scyetz.§
- <sup>12</sup> Yi Kataj Ryos yi chin tz'aknak cu'n, na tzan tan xmaye'n yi mbi na bajij le chinajbil yi e' mal nak. Ej nin tz'ocpon i' tan chixite'n cu'n junawes.
- <sup>13</sup> Alchok scyetz yi qui na oc tan xch'eye'n jun tal prow nak, yi na jak jun pawor tetz, ncha'tz

---

‡ 21:9 Pr 25:24. § 21:11 Pr 19:25.

- i', cya'l jun tz'ocpon tan xch'eye'n yil tz'oc tan jakle'n xch'eybil tetz.
- 14 Ko puntil cu'n lkak' jun oy tetz jun yaj yi na chi'ch c'u'l ske'j, xcyek yi jun ajtza'kla'tz tan xite'n yi chi'ch c'u'lal tetz.
- 15 Jun wi'tz ajcaw yi na xom wi' te yi mero bintzi, na tak' tzatzi'n scyetz yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl. Poro yi e' mal nak xchibisunk, na chocopon tan xchojle'n quil.
- 16 Alchok scyetz yi qui na xtxum jun takle'n puntil cu'n te ntaxk oc tan banle'n, qui cunin batz sotzel wutz sbne'.
- 17 Alchok scyetz yi ntin na tzan tan joyle'n yi tzatzi'n tu yi xc'ala'i'n, tu e'chk balaj wa'a'n, jun cu'n quil puc'un wutz yi tetz me'bi'l.
- 18 Yi e' mal nak e' te'n na chicu' tk'ab yi q'uixc'uj yi na chiban klo' scye'j yi e' balaj.
- 19 Ba'nt cu'n yi nink kanaje' kachuc tul jun ama'l yi tz'inunin tu', swutz yil kanaje' te jun xna'n yi jal cu'n na je lajp wi'.\*
- 20 At wi'nin me'bi'l tu e'chk balaj wa'a'n tu jun yi na txumun, poro yi e' yi qui na chitxum yi mbi na chiban, na chisotzaj cyakil chipu'k tan cha'tz tu'.
- 21 Alchok scyetz yi na ban tane'n yi e'chk takle'n yi jicyuch te'j, nin yi tz'aknak cu'n, na jal yi itz'ajbil ta'n, nin na jal k'ej i' xchiwutz wunak.
- 22 Jun yaj yi at tajtza'kl, xcyek tan xite'n jun tnum yi at tapij solte'j, nin xcyek tan chibiyle'n yi e' yi chin cham nin e' yi najlche' tul yi tnuma'tz.

---

\* 21:19 Pr 21:9; 25:24.

- 23 Alchok scyetz yi cwent cunin na jilon, quil ben tul il, nin quil jal bis tetz talma'.
- 24 Qui na yub yi ko na tocsaj tib jun nim tu yi xchusu'n, yi ntin na tzan tan yolche'n e'chk lmak yol, na scyale' wunak tetz yi na tocsaj tib nim tu jilon, nin na tocsaj tib nim tu tajtza'kl, nin qui'c k'e'j junt wunak swutz.
- 25-26 Yi e' yi chin cy'aj nin e', quil chicambaj yi e'chk takle'n yi na el cyalma' te'j. Xchiquimok, na qui na cyaj chak'uj. Ma yi e' balaj yi jicyuch te'j cyajtza'kl, qui na chicabej chic'u'l tan toye'n chime'bi'l tetz junt yi at tajwe'n tetz.
- 27 Na baj c'u'l Ryos te e'chk tx'ixwatz yi na cyak' yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl,<sup>†</sup> na na cyak' tan tu' yi at chiwutz quen te'j.
- 28 Qui na cyocsaj wunak chiyol e' stiw yi e' la'j. Poro na quibit chiyol yi e' yi ba'n na chitxumun.
- 29 Yi e' mal nak na chinachon te yi chipaltil, cha'stzun te na cyew chiya'pl tan chiwutz tu' chiplaj tu'. Poro yi e' balaj wunak na chinachon te'j yi at chitxumu'n, nin na chixcy'e' tan banle'n yi na chitxum.
- 30 Swutz Kataj Ryos qui'c mu'x tal ni' eka'n tan yi cyajtza'kl wunak, nka chitxumu'n nka chichusu'n.
- 31 At e' yi na chiban list quib tan chibene'n tan oyintzi', poro ntin cu'n Ryos na ak'on ama'l scyetz tan chitx'acone'n nka qui'.<sup>‡</sup>

<sup>†</sup> 21:27 Pr 15:8.    <sup>‡</sup> 21:31 Sal 20:7.

## 22

- <sup>1</sup> Mas balaj yi at balaj yolbil tetz jun, nin na ak'lij k'e'j cya'n wunak, swutz yi atk jun c'oloy oro tu sakal tuch'.
- <sup>2</sup> Yi e' ric tu yi e' tal me'ba', ni'cu'n e' swutz Ryos na i' bnol cyetz.\*
- <sup>3</sup> Jun yaj yi puntil cu'n na txumun, na el xtxum te alchok tramp yi at swutz, nin na joy puntil tan qui bene'n tul. Poro jun yaj yi txe'n jal tajtza'kl, jun cu'n yol copon tk'ab.†
- <sup>4</sup> Alchok scyetz yi na tocsaj tib juy swutz Ryos, nin na tak' k'e'j i', sjalok me'bi'l nin sjalok tetz k'e'ja'tz, nin mben xkon yi tiemp wuxtx'otx'.
- <sup>5</sup> At wi'nin e'chk tramp le chibe' yi e' mal nak, poro cyakil yi e' yi na chiq'uicy'lej quib, na chijoy puntil tan qui chibene'n tul e'chk trampa'tz.
- <sup>6</sup> Chin tajwe'n cunin yil che' kachus yi e' kanitxa' te yi e'chk balaj ajtza'kl te yi tal juye't e', qui tzun tz'eltz te chic'u'l yil chitijin.
- <sup>7</sup> Yi e' ric na chicawun squibaj yi e' tal prow me'ba'. Ma yi e' ak'ol c'mo'n na chicawun squibaj yi e' c'amol pwok.
- <sup>8</sup> Alchok scyetz yi na ban e'chk takle'n cachi', tzantzaj stije' jun chin q'uixc'uj yi chin xo'wbil nin. Na tz'ocpon Ryos tan chixite'n cu'n junawes.
- <sup>9</sup> Tz'ak'lok chibanl yi e' yi na el to'kl chic'u'l tan c'a'che'n yi e' prow me'ba'.
- <sup>10</sup> Ba'n tcu'n yi nink che'l laju'n yi e' tzolol yol skaxo'l, xitok tzun yi e'chk wak' ib, nin qui't

---

\* 22:2 Pr 29:13. † 22:3 Pr 27:12.

- ljal oyintzi' tan e'chk quiw yol yi na xcon cya'n.
- 11 Jun wi'tz ajcaw na pek' scye'j yi e' yi skoj cu'n te cyalma'. Nin na tak' chik'ej yi e' yi chin putzpuj nin chijilon.
- 12 Yi Kajcaw yi kaRyosil ilenin na tzan tan chiq'uicy'le'n yi e' na cyal yi bintzi. Ncha'tz tan i' na lajluchaxe't yi e'chk la'jil yi na cyal yi e' la'j.
- 13 Mbi cun tunin na xtxum cu'n jun cy'aj tan qui tak'uje'n, na at na ban cu'nt na tal: At jun león tbe', nin yi kol ne'l xchinquimok ta'n.‡
- 14 Yi e'chk yol yi na el le chitzi' yi e' xna'n yi jopol wutzaj, ni'cu'n tu jun chin jul yi nim xe', kale na chibene't yi e' yi na xom chiwi' scye'j. Na wi'nin na chi'ch c'u'l Ryos scye'j yi e'a'tz.
- 15 Yi e'chk yab ajtza'kl, cho'n na jal mas xchixo'l yi e' xicy tu yi e' xun, poro tajwe'n tan makle'n chiwutz tan tz'u'm bantz cyaje'n cyen yi e'chk ajtza'kla'tz cya'n.
- 16 Alchok scyetz yi na oc tan buchle'n jun me'ba' ntin tan jale'n mas tetz me'bi'l tz'ocpon tetz me'ba'. Ncha'tz ko alchok scyetz na oyin scyetz yi e' ric, jun cu'n tz'ocpon tetz me'ba'.
- Yi junaklaj ajtza'kl yi alij cyen cyak'un yi e' yi tz'aknak cu'n cyajtza'kl*
- 17 Nque'n wok cunin tan tbite'n yi e'chk yol yi na cyal yi e' yi at balaj cyajtza'kl. Nin nque'n wok bin il tan xtxumle'n yi e'chk takle'na'tz yi na cxinchus wok te'j.

---

‡ 22:13 Pr 26:13.

- 18 Stk'e' tzun tzatzintz tetz italma' yi kol tzicol le  
ina'chl, nin stk'e' tzatzin tzitetz kol cxeye'  
wok tan talche'n junit tir yi txolbila'tz.
- 19 Cha'stzun te chin tajwe'n cunin yil wal yi e'chk  
txolbila'tz tzitetz bantz k'ukewe'n ic'u'l te  
Kajcaw yi kaRyosil.
- 20 Yi in wetz tzintz'ibe' junaklaj txolbil tetz itetz,  
yi cy'a'n balaj ajtza'kl ta'n yi na xeye' tan  
tak'le'n balaj itxumu'n.
- 21 Yi e'chk txolbila'tz xconk tan ichusle'n tan  
tele'n itxum tetz yi bintzi, nin ko al scyetz  
junt na taj yil tz'el txum tetz, xcyek tzun  
woktz tan tak'le'n tajtza'kl.

-1-

- 22 Quil cxo'c wok tan xile'n te'j jun tal prow tan tu'  
me'ba' i', nin quil cxo'c wok tan buchle'n jun  
tal prow xchiwutz juez yi qui'c rmeril xeye'  
tan colol tib.
- 23 Na ko ya'tz tziban wok, jun cu'n yol, tz'ocpon  
Kajcaw tan colche'n yi jun tal prowa'tz, nin  
stk'e' i' icaws yi kol cxo'c wok tan buchle'n.

-2-

- 24 Quil cxo'c wok tetz tamiw jun yi wi'nin na  
mak'tij nin wi'nin na chi'ch c'u'l.
- 25 Na qui cunin batz ltz'a'w e'chk ajtza'kla'tz ita'n  
te'j, nin tan yi e'chk ajtza'kla'tz ichuc copon  
ic'alol itib tk'ab quimichil.

-3-

- 26 Quil cxo'c wok tetz pyador te yi tx'ok'be'n junt  
wunak,
- 27 na ko quil cxeye' wok tan xchojle'n yi jun  
tx'ok'be'na'tz, tz'elpon majij cyakil yi at tz-  
ituch', mpe ik yi itx'ach, tz'elpon majij.



-4-

28 Quil cxo'c wok tan xtx'ixpe'n yi mojom yi cu'nak cyen cyak'un yi e' imam ite' tentz. §

-5-

29 Alchok scyetz yi puntil cu'n tz'ak'uj, jun cu'n yol, quil jal tak'un xchixo'l yi e' yi qui'c chik'ej, ma na sjalok tetz tak'una'tz xchixo'l yi e' yi at wi'nin chik'ej.

## 23

-6-

1 Kol cctxoclij wok tan wa'a'n tan jun wutzile'n yi at wi'nin k'ej, chin tajwe'n cunin yil tzitxum yi na' atixe't.

2 Mpe te nink na cxquim wok tan we'j, ilenin tajwe'n yil tzitech ic'u'l, na qui na el itxum tetz yi mbi tzuntz na tzan yi jun wutzile'na'tz tan ic'a'che'n.

3 Quil tz'el nin italma' te yi jun chum balaj wa'a'na'tz, na qui cunin batz na tzan i' tan isuble'n.

-7-

4 Quil tzibuch itib tan itoque'n tetz ric. Qui tajwe'n yil cxo'c wok tan txumle'n yi jun txol-bila'tz.

5 Na yi mero bintzi, kol cxo'c wok tan txumle'n yi e'chk riquila'tz qui'c na tak', na na jal xicy' tane'n nin na tx'akx cuntut'z skawutz, chi na ban jun ch'u'l yi na el xicy'in tcyaj, nin qui't na kil wutz.

-8-

---

§ 22:28 Dt 18:14; 27:17; Pr 23:10; Os 5:10.

<sup>6</sup> Or tzitil, ba'n tcu'n yi quil cxben tan wa'a'n tu jun yi chin piḡpuj nin, yi qui'c tenle'n jun e'chk takle'n tetz talma'. Quil tz'el italma' te yi e'chk balaj cumira'tz,

<sup>7</sup> na ntin na tak' ch'on tetz tan yi e'chk takle'n yi na cxtzan tan bajse'n, yi nim jamel. Na cxtxocxij ta'n, poro nk'e'tz tetz cu'n talma' i'.

<sup>8</sup> Nin yil cxnachon wok te'j yi tajtza'kl yi juna'tz, sjalok mulmuche'n ic'u'l ta'n, nin yi e'chk putzpuj yol yi nxcon ita'n tan tyoḡi'n tetz yaj, qui'c na tak'.

-9-

<sup>9</sup> Quil cxo'c wok il tan tak'le'n tajtza'kl jun yi chin tze'tzuj nin tajtza'kl, na tz'ocpon i' tan xba-jtzi'e'n tzite'j tan yi e'chk balaj txumu'n yi na ital tetz.

-10-

<sup>10</sup> Quil tzichuc yi e'chk c'ub yi cu'nak cyen tetz mojom tentz. Quil tzimaj chitx'otx' yi e' me'ba' nka yi e' xma'lca'n.

<sup>11</sup> Na yi e' tal prowa'tz, at jun Colol cyetz yi wi'nin ḡchamil yi tz'ocpon tan chicolche'n tik'ab, nin tan contri'n tzite'j.

-11-

<sup>12</sup> Nque'n wok il tan tbite'n nin tan xtxumle'n yi e'chk balaj ajtza'kl nin yi e'chk balaj chusu'n.

-12-

<sup>13</sup> Nque'n wok il tan makle'n wutz jun xicy, na nk'e'tz sotzel wutz i' sbne' tan tu' yil tz'oc cobox xicy'xab ita'n te'j.

14 Na tan tu' yil cxo'c wok il tan makle'n wutz, na elepont yi na cxtzan tan colche'n i' tk'ab yi quimichil.

-13-

15 Axwok jun c'olaj witz'un, kol jal yi balaj ajtza'kl ita'n, cya'l nin junt yi mas tcu'nk ltzatzin tzinwutz wetz.

16 Na sjalok jun chin wutzile'n tzatzin tetz walma' yil wit nin, yi puntil cu'n cxjilon.

-14-

17 Quil tz'el nin italma' te chime'bi'l yi e' juchul il,\* ma na mas ba'n tcu'n yil tzitek xchi' Ryos,

18 na ko ya'tz tziban, sjamelank tzun cyakil yi na iban. Nin tzicambaje' yi e'chk takle'n yi na iwutz nin te'j.†

-15-

19 Ax wok jun c'olaj witz'un, nque'n wok bin il tan ta'we'n yi inchusu'n ita'n. Nin ilenin ban wok tane'n yi e'chk takle'n balaj.

20 Quil che' itamiwij yi e' kbarel, mpe ik scye'j yi e' yi chin xo'j nin e' tan wa'a'n.

21 Na yi e' kbarela'tz scyuch' yi e' yi chin xo'j nin e' tan wa'a'n, chocopon cyera'tz tetz me'ba'. Ncha'tz yi e' cy'aj, chin katza'lt nin sbne' yi be'ch cyetz.

-16-

22 Lok' wok wutz yi itaj, nin quil tzitelsaj k'e'j yi itxu' yil tijin chic'u'l.

23 Nque'n wok bin il tan icambal yi bintzi, tu e'chk balaj ajtza'kl, tu e'chk balaj chusu'n, nin yi

---

\* 23:17 Sal 37:1-4. † 23:18 Pr 24:14.

e'chk balaj txumu'n, nin quil tzitak' ama'l  
tan xtx'akxe'n yi e'chk xtxolbila'tz.

24 Na na tak' tzatzin tetz talma' yi taj xtxu' jun  
nitxa' yi at balaj tajtza'kl, nin na jal chik'ej  
ta'n.

25 Nque'n wok bin il tan joyle'n puntil tan  
chitzatzine'n, nin tan jale'n chik'ej yi e'  
itaj itxu'.

-17-

26 Ax wok jun c'olaj witz'un, nque'n wok bin il tan  
tbite'n yi e'chk takle'n yi na wal nin tzitetz.  
Ban wok yi e'chk takle'n yi na imban wetz.

27 Na yi e' xna'n yi chin wi'tz bnol tetz nin e', ni'cu'n  
e' tu jun chin jul yi chin xe' nin, nin yi chin  
xubxuj nin.

28 Yi e' xna'na'tz, ilenin chiwutz quen tan  
chipo'tze'n yi e' yaj, chi na ban jun alk'om  
yi wutz quen te jun e'chk takle'n. Nin  
na chixcy'e' yi jun jilwutz xna'na'tz tan  
chipo'tze'n wi'nin yaj.

-18-

29 ¿Na' scyetz e' yi na chitij q'uixc'uj? ¿Na' scyetz  
e' yi na chitx'ayne'? ¿Na' scyetz e' yi tu  
na choyintzin tunintz, nin tu na chibisun  
tunintz? ¿Na' scyetz e' yi na chiq'uixpij tan  
cha'tz tu'? Nin ¿na' scyetz e' yi tu na num  
tunin chiwutz?

30 I'tz yi e' yi qui na cyaj cyen kba'ni'n cya'n, nin  
yi ilenin na chitzan tan pile'n e'chk jilwutz  
xc'ala'.

31 Poro yi ax itetz, quil tz'el nin italma' te yi xc'ala',  
nin quil tzital: "Ah chin xëx nin, nin wi'nin

- na litz'un tul yi copa. Chin tijle'n nin, nin nternin na c'uch inkul yi xc'ala'."
- <sup>32</sup> Quil tzital yi yola'tz, na wi'tzbil tlen cy'a'n ch'on tu quimichil ta'n, chi yi xch'onat yi quimichil yi cy'a'n tan jun lu'baj yi chin wenen nin.
- <sup>33</sup> Kol baj ita'n, tz'ocpon xchajol tib e'chk takle'n tziwutz yi chin xo'wbil nin. Ncha'tz sbajk itxumul e'chk takle'n yi chin juntlen nin, nin tzitale' e'chk takle'n yi qui'c txolbil.
- <sup>34</sup> Nin cxnachonk te'j chi yi cho'nk atix wok wi pak'bil mar tane'n, nka tibaj jun chin wi' tze' yi chin wutz tkan nin, yi wi'nin na ch'uyan tan cyek'ek'.
- <sup>35</sup> Ej nin tzitale': "Ja chinlo'on, poro quinin nchin-nachon te'j. Ja oc injicyle'n nin quinin mpujx wa'n. Poro yi mmu'l yos swuch', sbej nin nchimben tan joyle'n mas xc'ala'."

## 24

-19-

- <sup>1</sup> Quil tz'el nin italma' te yi na chiban yi e' yi juntlen cyajtza'kl, nin quil tz'el nin italma' tan ixome'n scye'j.
- <sup>2</sup> Na ntin na chitzan tan txumle'n yi e'chk biyo'n ib, nin ntin na chitzan tan txumle'n yi xe'n lcyulej e'chk takle'n cachi'.

-20-

- <sup>3</sup> Na taj wi'nin ajtza'kl tan banle'n jun balaj ca'l, nin na taj balaj txumu'n tan cu'se'n xe' yi ca'la'tz.
- <sup>4</sup> Nin tan yube'n yi ca'la'tz, na taj tajske'n mbi'tz yi e'chk takle'n balaj, yi wi'nin jamel yi ba'n xcon xe yi ca'la'tz.

**-21-**

<sup>5</sup> Ba'n tcu'n jun yaj yi na xcon tajtza'kl ta'n, swutz jun yi ntin na xcon yi xchamil ta'n. Ba'n tcu'n ko at kajtza'kl, swutz yi ntink kachamil at.

<sup>6</sup> Na yi e' sanlar, ntin na chixcy'e te chicontr ko puntil cu'n na chitxum yi mbi xchibne' tan oyintzi'. Ncha'tz yi o' ketz, na taj kajak wi'nin kajtza'kl scyetz yi e' ak'ol ajtza'kl,\* ko na kaj kacambaj yi e'chk takle'n yi kawutz quen te'j.

**-22-**

<sup>7</sup> Yi e' yi chin tze'tzuj nin chitxumu'n, quil jal yol cya'n tan chicolol quib swutz yi pujul xtisya', na qui na chixcy'e tan xtxumle'n yi mbil cyal.

**-23-**

<sup>8</sup> Alchok scyetz yi ntin na tzan tan xtxumle'n tan banle'n e'chk takle'n cachi', cyakil wunak na el chitxum tetz yi chin juntlen nin i'.

<sup>9</sup> Yi cyajbil yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl i'tz yi juchle'n il. Ej nin yi e' yi ntin yolche'n junt cyamiw na chiban, cya'l tx'ajon cyetz yi e'a'tz.

**-24-**

<sup>10</sup> Kol kacabej kac'u'l te yi ato' swutz yi sotz c'u'lal, na elepon yi qui'c mas kawalor.

**-25-**

<sup>11</sup> Tajwe'n tan che' icolpil yi e' yi txant tan chiq'uixpe'n, nin tajwe'n tan ijoyol puntil tan chiclaxe'n yi e' yi txant tan chiquime'n.

---

\* 24:6 Pr 11:14.

12 Na mpe nink tzital “Qui nwit yi ko quimich tlen tu' atit,” na at jun yi na tzan tan ma'le'n cyakil ajtza'kl, nin na el xtxum tetz yi mbi na icy' tic'u'l, nin tzantzaj tzitak'e' part tetz yi juna'tz, nin tajwe'n tan ichojol itil.†

-26-

13 Ax wok jun c'olaj witz'un, ba'n cxu'l wok tan bajse'n yi cabil wunak txuc, na chin tijle'n nin.

14 Nin cho'n cunin tane'n tu e'chk balaj ajtza'kla'tz tu yi e'chk balaj txumu'n. Ej nin kol cx-omwok te'j, jun cu'n tzicambaje‡ yi e'chk takle'n yi na el italma' te'j.

-27-

15 Quil cxo'c wok tan xtxumle'n e'chk ajtza'kl yi chin juntlen nin te jun balaj wunak, mpe ik tan po'tze'n yi ca'l kale najle't i'.

16 Na mpe nink lo'on juk tir yi juna'tz ita'n, jepon txiclok junt tir. Ma yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl juncu'n nchiben mulk'uj cyera'tz tul il.

-28-

17 Yi kol cu' yi icontr tk'ab jun il, quil cxtze'en te'j, nin quil tzital “colon te'jx”.

18 Na yi Kajcaw qui na pek' i' te yi e'chk ajtza'kla'tz. Ej nin tan yi jun xtxolbila'tz qui cunin batz qui't ltak' Ryos mas caws yi icontra'tz, tan xchajle'n yi qui na pek' i' te itajtza'kl.

-29-

---

† 24:12 Job 34:11; Sal 62:11-12; Jer 17:10; Ez 18:30; 33:20; Mt 16:27; Ro 2:6. ‡ 24:14 Pr 23:18.

19 Quil cxbisun wok tan tu' yi at chiriquil yi e' mal nak, § nin quil tz'el nin italma' te'j.

20 Na wi'tzbil tlen ħchitije' cyera'tz wi'nin q'uixc'uj nin cyakil yi chime'bi'l soztok tera'tz.

-30-

21 Ax wok jun c'oloy witz'un, ek wok ħchi' yi kaRyosil tu yi bajxom tetz katnumil, nin quil xom iwi' scye'j chicontr.

22 Na tz'ul chan chicaws yi e' contra'tz, nin qui cunin tz'icy' scyetz yil tz'ul, na yi kaRyosil tu yi kabajxom te yi katnumil, scyak'e' chicaws yi e' pajol ca'wla'tz, nin qui na kil yi mbi sbajok scye'j, na chin xo'wbil nin sbne' chicaws.

*Coboxt ajtza'kl yi cyalnak yi e' yi tz'aknak cu'n cyajtza'kl*

23 Ncha'tz yi e'chk yole'j i'tz chiyol yi e' yi tz'aknak cu'n cyajtza'kl:

Qui na yub yi na je' k'ab yi pujul xtisya' tibaj jun aj paj.

24 Cyakil yi e' wunak ħchi'chok chic'u'l te'j jun pujul xtisya', yi na je' k'ab tib jun aj paj. Ncha'tz yi e' mas nación scyale' yi qui'c mu'ħ xac yi jun pujul xtisya'a'tz.

25 Poro scyak'e' wunak k'ej yi pujul xtisya' yi na tak' caws jun mal nak, nin tz'ak'lok banl i' tan Kataj.

26 Alchok scyetz yi chin sk'il nin na stza'w tzaj kayol, na tak' tzatzin sketz.

27 Tajwe'n bajx bnix yi ak'un wi cojbil, nin tajwe'n cħo'c il te alijens, tan bene'n swutz. Nin yil



- jal yi abambil, kalena's tzun ba'n c̣xo'ctz tan je'se'n aca'l.
- 28 Quil c̣xo'c tan tak'le'n til junt yi ko qui'c xe' yi til, nin quil c̣xo'c tetz stiw te jun e'chk takle'n yi nk'e'tz bintzi.
- 29 Or tzawil, quil tzawal: "Wicy'se' inc'u'l te'jx, nin welse' xel yi mbanx swe'j."
- 30 Ja nicy'ak tul yi cojbil jun cy'aj, nin ja nicy'ak xo'l yi tujul jun yi qui'c mu'x̣ xtxumu'n.
- 31 Ej nin ja wil yi ntin tx'i'x at swutz yi luwara'tz, nin yi e'chk tapij yi c'ub cu'n cu'nak woc'.
- 32 Yi nwil yi e'chk takle'na'tz ja oc quen le inwi' nin ja el intxum tetz yi xtxolbile'j:
- 33 Ko ntin na kawit, nin ko tu kaxnakca'p tu' tan watl,
- 34 na ul tzaj yi me'ba'il skibaj, nin na oc tan kawit'tze'n cu'n chi na ban jun biyol nak yi cy'a'n ma'cl ta'n.\*

## 25

*Ca'p wekl te yi e'chk ajtza'kl yi talnak yi rey Salomón*

<sup>1</sup> Ncha'tz yi je'j i'tz cobox ajtza'kl yi cyajnak tlol Salomón, te yi at tzaj i' tetz rey, yi ja cu' chitz'ibal cobox yaj yi ate' jak' ca'wl Ezequías, yi ncha'tz i' jun rey banak tetz cwent Judá.

<sup>2</sup> At k'ej Ryos tan tu' yi qui na el chan katxum tetz yi e'chk takle'n yi bnixnakt ta'n,\* poro sjalok k'ej jun wunak kol tz'oc il tan xtxumle'n, nin kol lajluchax yi e'chk xtxolbila'tz swutz.

---

\* 24:34 Pr 6:10-11.      \* 25:2 Dt 29:29; Job 26:14; Ro 11:33-36.

- <sup>3</sup> Qui'c rmeril tan tele'n katxum tetz yi na' na tzaj cyent yi tcya'j, nin qui'c rmeril tan tele'n katxum tetz yi nicy'na' xe' yi munte'j. Ncha'tz qui'c rmeril tan kopone'n tan tajske'n yi mbi na icy' tc'u'l jun wi'tz ajcaw.
- <sup>4</sup> Chin tajwe'n cunin yil tz'el yi plojil yi sakal, bantz bnixe'n jun balaj ak'un te'j.
- <sup>5</sup> Ncha'tz chin tajwe'n cunin yil che' lajlen jun rey yi e' xchakum, yi e' yi qui na cyek xchi' Ryos. Ej nin ko ya'tz shan, mben tzun xkon yi tiemp tan cawu'n, nin penin sk'il sbne'.
- <sup>6</sup> Or tzitil, quil tzitocsaj itib nim swutz jun wi'tz ajcaw, nin ncha'tz quil cxc'ole' tib e'ch chem yi ntin e' wunak yi at chik'ej<sup>†</sup> ba'n chic'ole' tibaj.
- <sup>7</sup> Ma na ba'n tcu'n yi chakij cxu'lij tan ic'olewe'n tibaj yi e'ch chema'tz, swutz yil tz'el itx'ix xchiwutz yi e' wunak yil cxe'l laju'n.
- <sup>8</sup> Ko at e'chk takle'n yi na itil, ba'n tcu'n qui' chan cxben tan xochle'n le pujbil xtisya', na qui cunin batz at junt stiw yi ja til yi mero bintzi, nin stale' yi nk'e'tz bintzi yi iteri yol, tz'elpon tzun itx'ixtz ta'n, nin wi'tzbil tlen qui't lpujx ita'n yi mbil tziban.
- <sup>9</sup> Nin yi ko ya'tz tziban, col wok bin itib, nin ba'n tcu'n yil cxo'c wok tan xite'n yi oyintzi' ichuc cuntu' tu yi icontra'tz, swutz yil cxo'c tan talche'n len scyetzak wunak.
- <sup>10</sup> Na at lo' e' yi scyale' yi ax wok aj paj, nin tz'elpon itx'ix xchiwutz, nin quil tzaj yi yolbil itetz.

---

<sup>†</sup> 25:6 Lc 14:8-10.

- 11 Yi na xcon e'ch balaj yol ka'n te yi tiemp yi mas tajwe'n tetz ketz, ni'cu'n tu jun mansa'n yi oro cu'n tane'n, yi tz'amij tan jun cu'lbil yi sakal cu'n yi wi'nin na yub.
- 12 Kol kal jun balaj ajtza'kl tetz jun wunak, nin tzatzin cu'n na tbit, ni'cu'n chi jajk kak' jun xmark'ab tu jun uwaj yi oro cu'n tetz.
- 13 Jun balaj chakum yi na el cu'n te yi e'chk tak'un, ni'cu'n tane'n i' chi jun tal cyek'ek' yi na xcy'e' tan xchewse'n yi patrón te yi tiemp tetz tz'a'. Na tan yi balajil yi chakuma'tz na tak' tzatzin, nin na tak' junt tir walor yi patrón.
- 14 Yi e' yi ntin na chisuk jun e'chk takle'n, nin qui't na cyak', ni'cu'n e' tu yi sbak' yi icu'n cy'a'n a' ta'n, poro qui'c a'bal na saj. K'ubaj c'u'lal tu' na tak'.
- 15 Yi kapasens na xcy'e' tan xite'n yi xchi'chbe'n c'u'l junt ske'j, nin yi e'chk putzpuj yol na xcy'e' tan xite'n e'chk quiw yol.
- 16 Kol jal cabil wunak txuc ita'n, quil cxben quen tu' tan bajse'n, ma na e'ch wok ic'u'l, na qui cunin batz tz'ul ixa'w ta'n.
- 17 Ncha'tz kol cxben tan xajse'n jun itamiw, ba'n tcu'n yi nk'e'tz cha'tz cuntunin ax wok tan xajse'n, na qui cunin batz tz'icy'pon paj tzite'j, nin xchi'chok c'u'l tzite'j.
- 18 Yi xicy'xab, tu yi spar nin yi flech yi chin jicyuch nin wi', ya'stzun tane'n jun kol tz'oc tan tak'le'n til jun tamiw yi qui'c paj te'j jun e'chk takle'n.
- 19 Te yi tiemp yi na sotz kac'u'l, nin kol k'uke' kac'u'l te jun yi qui na el cu'n te yol, ni'cu'n

chi ik jun kukan wak'xnak, nka chi yi najk kawan tibaj jun ke' yi chin ch'on nin.

20 Ko at jun yaj yi na bisun yi talma', ej nin lko'c tan tocse'n e'chk música swutz, quil tzatzin i' te'j, na ni'cu'n yi jun xtxolbila'tz chi yi nink kakojnin vinagre tul jun q'uixpnak, nka ni'cu'n chi yi nink tz'el k'olpi'n be'ch tetz te yi tiemp tetz che'w, na tan yi e'chk músicaja'tz na xcy'e' tan xch'uyse'n mas yi bis tetz talma'.

21 Ko at jun icontr yi na quim tan we'j, ak' wok wa', nin ko na quim tan saktzi' ak' wok tc'a'.

22 Na yi ko ya'tz tzitulej xtx'ixwok tzun yi icontr, nin yi e'chk balaj pawora'tz yi na iban, Kaj-caw ltz'ak'on xel tzitetz.‡

23 Yi na saj yi cyek'ek' je'n tzi'n, na jal che'w ta'n, nin tan yi e'chk yol yi chin juntlen nin, na saj chuk kawutz ta'n.

24 Ba'n tcu'n tetz jun yaj yil naje' xchuc xe jun tal pach, swutz yi nink naje' xe jun chum balaj ca'l ko ntin na tzan yi xna'n tan joyle'n oyintzi' te i'.§

25 Yi e'chk balaj stziblal yi na saj joylaj, ni'cu'n na ban chi yi na ben mu'x a' tetz jun yi na quim tan saktzi'.

26 Jun balaj yaj yi na po'tij tan tu' yi na xom te cyajtza'kl yi e' mal nak, ni'cu'n i' tu jun balaj a' yi chin skoj nin wutz, poro yi na tz'ilin, na po'tij, nin qui'ct xac tetz kuc'a'.

27 Kol baj wi'nin cabil wunak txuc ka'n, na aje'n tkawi', poro na jal kak'ej ko ilenin na

---

‡ 25:22 Ro 12:20. § 25:24 Pr 21:9, 19.

katx'ujtij tan tele'n katxum tetz alchok xtx-  
olbil yi cya'l jun na el xtxum tetz.

- <sup>28</sup> Cyakil yi e' yi qui na chixcye' tan mako'n ib te jun  
e'ch takle'n yi na noj quen xchiwutz, ni'cu'n  
quitane'n chi jun tnum yi qui'c tapij solte'j  
tan colche'n xchik'ab yi e' contr.

## 26

- <sup>1</sup> Tul yi tiemp tetz ujul, chin xo'wbil nin yi kol cu'  
jun chin k'ab che'w, nin chin xo'wbil nin yi  
kol saj a'bal te yi na tzan je'se'n yi cosech.  
Ni'cu'n tzun tane'n yi kol kak' chik'ej yi e' yi  
juntlen cyajtza'kl.
- <sup>2</sup> Ko al scyetz tz'oc tan tak'le'n til jun yi qui'c til,  
qui'c ltak' tetz, na yi e'chk la'jila'tz ni'cu'n  
tu jun tal tz'unum, nka jun tal c'uchl a'bal  
yi tu na xicy'in tu', nin qui'c tpombil tul jun  
ama'l. Ni'cu'n tzun tane'n yi e'chk la'jila'tz,  
na quil tak' bis tetz jun yi ko qui'c til.
- <sup>3</sup> Na xcon tz'u'm tan cawe'n jun chej, nin na xcon  
xocma' tan makle'n wutz jun mula'. Ncha'tz  
chin tajwe'n cunin yil xcon xicy'xab tan  
nuc'le'n cyajtza'kl yi e' yi chin juntlen nin  
chitxumu'n.
- <sup>4</sup> Ba'n tcu'n yi quil katzaw'w nin chiyol yi e' yi chin  
juntlen nin cyajtza'kl, bantz nk'e'tz ni'cu'n  
tz'el cu'nt ka'n scyuch'.
- <sup>5</sup> Alchok scyetz yi na stza'w nin yol junt yi ploj  
tajtza'kl, na elepont yi ni'cu'n plojil cya-  
jtza'kl tuch'.
- <sup>6</sup> Kol k'uke' kac'u'l te jun yi ploj tajtza'kl tan  
bnol jun kamantar, ni'cu'n chi jajk el kuxij  
kukan, na ntin sjalok bis ka'n.

- 7 Yi chusu'n yi na tal jun yi qui'c tajtza'kl quil wutzin. Na ni'cu'n tane'n chi jun co'x tkan yi qui na ben joylaj tan xo'n.
- 8 Qui'c na tak' kol kac'al cu'n jun c'ub tul kaxc'oxl, ni'cu'n tzun tane'n yi nink kak' k'ej jun yi ajnak tzaj yi tajtza'kl.
- 9 Yi e' kbarel qui na chinachon te xch'onaj jun tx'i'x. Ni'cu'n quitane'n yi e' yi qui'c cyajtza'kl, na qui na el chitxum te e'chk balaj chusu'n yi na a'lchij scyetz.
- 10 Ploj na ban jun aj txuquinl yi ko na tzan tan chibiyle'n txuc tan cha'tz tu'. Ni'cu'n tzun tane'n jun yaj yi na tak' tak'un jun yaj xe ca'l yi juntlen tajtza'kl.
- 11 Yi e' tx'i' na chixa'pij, nin na cha'j junt tir tan bajse'n.\* Ni'cu'n na chiban yi e' yi juntlen cyajtza'kl, na na cha'j junt tir tan banle'n chiya'pl.
- 12 Ba'n tcu'n jun yi qui'c tajtza'kl, swutz jun yi na tocsaj tib nim tu tajtza'kl.†
- 13 Mbi cun tunin na xtxum cu'n jun cy'aj tan qui bene'n tan ak'un. Na at na ban tcu'n na tal: At jun león na xon tbe', nin kol ne'l tbe', xchinquimok ta'n.‡
- 14 Yi e'chk puert cho'n na tol tib tibaj yi e'chk visagr, ma yi e' cy'aj cho'n na chitol quib wi chisoc.
- 15 Yi e' yi chin cy'aj nin e', qui na chixcy'e' tan chic'a'chal quib. Na yi e'a'tz, ntin na cyak' cu'n chik'ab tul chilak, nin qui't na jal chivalor tan tocse'n le chitzi'.§

\* 26:11 2P 2:22. † 26:12 Pr 29:20. ‡ 26:13 Pr 22:13. § 26:15 Pr 19:24.

- 16 Yi e' cy'aj na cyocsaj quib nim tu cyajtza'kl tane'n, na xchiwutz cyetz at mas cyajtza'kl xchiwutz juk yaj yi at balaj cyajtza'kl.
- 17 Kol kapit kib tul jun oyintzi' yi qui'c ketz tuch', skalo'onk ta'n. Na ni'cu'n chi yi nink ko'c tan xuxe'n jun tx'i' yi wi'nin na chi'on.
- 18-19 Yi e' yi na cho'c tan jople'n wutz cyamiw, nin yi na quil yi nsken wi't chilo'on cya'n, na cyal "Ah xk'e'l tu' mmimban yaj." Ni'cu'n yi e'a'tz chi jun yab yi na oc tan biyle'n tuch'.
- 20 Ko qui na oc ak'ij mas si' wi k'ak', na cu num. Ncha'tz ko qui'ct xchaq'ue'n yol, na xit alchok oyintzi'.
- 21 Tan jale'n txak'ak', tajwe'n yi at sakcha'l. Nin tan jale'n k'ak' yi na culne', tajwe'n yi at si'. Ncha'tz tan jale'n oyintzi', tajwe'n yi at jun yi jal cu'n na je' lajp wi'.
- 22 Chin cyajbil nin wunak tbite'n chiyol yi e' chac'l yol, na chin cab nin tane'n xchiwutz, nin qui na el te chic'u'l.\*
- 23 Or kil yi e' yi chin putzpuj nin chijilon, na at e' yi ntin na chitzan tan joyle'n puntil tan kasuble'n. Yi e'a'tz ni'cu'n chiyol chi yi sakal yi na oc solte'j jun xwok' yi tx'otx' tu', na solte'j tu' atit yi yubel.
- 24 At e' yi na chi'ch chic'u'l, nin na chixcye' tan tewe'n tan tu' yi chijilon, poro xchic'u'l cuntu' na chitzan tan txxumle'n e'chk takle'n yi chin juntlen nin.
- 25 Quil tzitocsaj chiyol yi e'a'tz yi chin putzpuj nin chijilon, na qui cunin batz ntin na chitzan

---

\* 26:22 Pr 18:8.

tan joyle'n puntil tan ipo'tze'n, na yi cyetz  
cyajtza'kl nojnak tan e'chk takle'n cachi'.

26 Mpe nink chixcye' yi e'a'tz tan tewe'n yi  
ġchi'chbe'n chic'u'l, ilenin slajluchaxk  
chiplojil ġchiwutz cyakil wunak.

27 Alchok scyetz yi na oc tan kople'n jun jul tan  
cwe'n junt tul, i' te'n mben tul. Ej nin alchok  
scyetz yi na oc tan tole'n tzaj jun chin c'ub  
twi' junt, i' te'n scyajk tzak'.

28 Yi e' la'j, at chi'ch c'u'lal tetz cyalma', nin alchok  
scyetz yi na xcon putzpuj yol ta'n tan tewe'n  
e'chk takle'n cachi' yi at tetz talma', ntin  
jatxo'n ib na jal ta'n.

## 27

1 Quil tzital wok: “Je tzimbne' ek ca'pe'j,” na qui na  
kil yi mbi na xon tzaj skawutz.\*

2 Mas ba'n tcu'n yi e' wunak ltz'ak'on kak'e'j, swutz  
yi o' te'n lko'c tan talche'n yi chin tz'aknak  
cunin o'.

3 Chin q'uixc'uj nin teke'n yi samlicy' tu e'chk  
lmak c'ub, na wi'nin talal. Poro mas tcu'n  
q'uixbel kol ko'c tan xtxumle'n yi ġchi'chbe'n  
c'u'l jun yi ploj yi tajtza'kl. Cha'stzun te ba'n  
tcu'n yi quil katxum.

4 Chin xo'wbil nin yi chi'ch c'u'lal. Nin chin xo'wbil  
nin yi e' yi na je' lajp chiwi'. Poro yi e' yi  
wi'nin chimakle'n, ni'cu'n e' tu jun c'om yi  
tu na chi'ch tu' c'u'l tampaj yi ja cambaj junt  
yi e'chk takle'n yi na el talma' te'j, yi jun  
jilwutz wunaka'tz, qui'c rmeril tan makle'n  
chiwutz.

---

\* 27:1 Stg 4:13-16.



- <sup>5</sup> Ba'n tcu'n yil ko'c tan makle'n wutz jun kamiw yi ko na tzan tan banle'n jun e'chk takle'n ploj, swutz yi najk kapek' te'j, nin ntin kawutz tan xmaye'n.
- <sup>6</sup> Ba'n tcu'n yil k'uke' kac'u'l te jun kamiw yi na oc tan makle'n kawutz tan e'chk quiw yol, swutz yi nink k'uke' kac'u'l te jun kacontr yi nter nin na tzan tan kamoxe'n tan e'chk putzpuj yol.
- <sup>7</sup> Alchok scyetz yi nojnak c'u'l, mpe nink tz'ak'lij cabil wunak txuc tetz, quil pek' te'j. Poro alchok scyetz yi na quim tan we'j, sbajk alchok e'chk takle'n ta'n, mpe chin c'a' nink.
- <sup>8</sup> Jun yaj yi na col cyen yi tetz najal tan bene'n joylaj, ni'cu'n i' tu jun ch'u'l yi tu na ojkel tu' joylaj len yi tetz najbil.
- <sup>9</sup> Yi balaj perfum na tak' tzatzin tetz kalma'. Ncha'tz yi balaj ajtza'kl yi na cyak' kamiw, na xcye' tan tak'le'n tzatzin sketz.
- <sup>10</sup> Quil che' itil cyen yi e' itamiw, mpe ik yi cyamiw yi ataj. Ba'n tcu'n quil cxben xe ca'l jun itzicy te yi atix wok tul jun il. Na mas ba'n tcu'n yil cxben tu jun iwisin, yi i'tz itamiw, swutz yi nink cäben joylaj tan joyle'n jun itajwutz.
- <sup>11</sup> Ax wok jun c'olaj witz'un, tajwe'n ljal balaj itajtza'kl, na ko ya'tz tziban, chintzatzink tzun tzite'j. Na kol jal yi balaj ajtza'kla'tz ita'n, xcyek yi jun txolbila'tz tan jople'n chitzi' yi e' yi na chitzan tan joyle'n puntil tan telse'n ink'ej.
- <sup>12</sup> Ko na kil yi at jun il yi at skawutz ba'n tcu'n lkajoy junt kabe' tan qui koque'n tul yi jun

ila'tz. Poro yi e' yi qui'c cyajtza'kl, sbej nin na chiben tul yi il.<sup>†</sup>

13 Alchok scyetz yi na taj ltak' tib tetz pyador junt yi qui tajsken wutz, chin tajwe'n cunin yil cyaj cyen yi be'ch tetz yi at te'j, tetz prent.<sup>‡</sup>

14 Ko chin jalchan cunin, nin tan cha'tz tu' lko'c tan c'ase'n jun kamiw, nin ko chin sich' nin lkaban tan c'ase'n, xchi'chok c'u'l yi jun kamiwa'tz ske'j.

15 Ncha'tz jun xna'n yi cha'tz cuntu' i' tan yajle'n yi chmil, ni'cu'n i' tu jun tz'uj yi tu nin na tz'ujne' tu', nin chin icy'sbil paj nin.<sup>§</sup>

16 Ej nin kol kajoy puntil tan makle'n wutz, qui'c rmeril, na ni'cu'n tu yi nink ko'c tan makle'n yi cyek'ek', nka tan stz'amle'n aceit tan kak'ab.

17 Na jal wi' jun ch'ich' tan junt ch'ich', nin na jal tajtza'kl jun yaj tan junt yaj kol cho'c tan xtx'ajle'n te'j yi xtxolbil yi na cyaj tz'el chitxum tetz.

18 Alchok scyetz yi na oc il tan q'uicy'le'n jun wi' lo'baj, stije' yi wutz. Ncha'tz alchok mos yi na oc il tan q'uicy'le'n yi me'bi'l yi patrón, sjalok k'ej swutz i'.

19 Yi a' yi pi'lij na xcy'e' tan xchajle'n yi xe'n tane'n yi kawutz, ncha'tz quitane'n cob wunak yi nternin na che'l na cho'c, na lajluchax xchiwutz yi ni'cu'n cyajtza'kl.

20 Yi quimichil tu e'chk julil alma', tu yi e' yi xkant tzaj nin na cyaj, qui'c nin nojsbe'n tetz chic'u'l.

---

<sup>†</sup> 27:12 Pr 22:3.   <sup>‡</sup> 27:13 Pr 6:1-5; 20:16.   <sup>§</sup> 27:15 Pr 19:13.

- 21 Tan yi k'ak' na lajluchaxe't yi ko at tz'il te yi oro nka yi sakal. Poro na lajluchax yi xe'n tane'n tajtza'kl jun yaj, kol tocsaj tib nim nka juy, yi na a'Ichij tetz yi chum balaj nin i'.
- 22 Yi e' yi chin tze'tzuj nin chitxumu'n, qui'c rmeril tan cyaje'n cyen yi chiya'pl cya'n. Mpe nink chicawsij ala' tir, ilenin xchibne' yi cyetz cyajbil.
- 23 Q'uicy'lwok yi e' icne'r, nin nque'n il tan chiq'uicy'le'n yi e' itawun,
- 24 na yi pwok yi at tkak'ab sutzok tera'tz, nk'e'tz tetz ben k'ej ben sak. Ncha'tz tane'n yi kak'ej tzone'j wuxtx'otx', nk'e'tz tetz cyakil tiemp.
- 25 Cha'stzun te nque'n il tan chiq'uicy'le'n yi na ul yi tiemp yi na jal ch'im, nin yi na txa'xax cyakil yi ama'l, nin yi na jal chiwa' wi'ak e'chk ju'wtz.
- 26 Nque'n wok il scye'j yi e' icne'ra'tz, na tan chixi'il na jale't be'ch itetz. Nin nque'n wok il scye'j yi e' ichiw, na na jal ipu'k scye'j tan lok'che'n itx'otx'.
- 27 Ncha'tz yi e' chiw yi tij, na cyak' wi'nin balaj lech tan ic'a'che'n scyuch' inajal, tu yi e' yi na chak'uj tzituch'. Cha'stzun te chin tajwe'n cunin yil cxo'c wok il scye'j yi e' itawuna'tz.

## 28

- 1 Ilenin na cyew quib yi e' mal nak, mpe cya'lk xomij tan chitz'amle'n.\* Poro yi e' yi jicyuch

---

\* 27:21 Pr 17:3.      \* 28:1 Lv 26:17.

- te'j cyajtza'kl qui'c na chibislej. Ni'cu'n e' tu jun león yi qui na xob tetz jun.
- <sup>2</sup> Ko at jun tnum yi at oyintzi' ħchixo'l wunak, na chijal wi'nin bajxom. Poro kol jal jun bajxom yi at tajtza'kl, xcyek tzun i' tan chicawe'n, nin sjalok tzatzin paz ħchixo'l yi e' wunaka'tz.
- <sup>3</sup> Yi e' ajcaw yi na cho'c tan chibuchle'n yi e' prow me'ba', ni'cu'n e' tu jun chin c'ub a'bal yi na xcy'e' tan po'tze'n cyakil ujul.
- <sup>4</sup> Yi e' yi qui na chixom te yi ley Ryos, ya'stzun yi e' yi na cyak' chik'ej yi e' mal nak, ma yi e' yi na chiban tane'n yi ley Ryos, e' contr scye'j yi e' mal naka'tz.
- <sup>5</sup> Yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl qui na el chitxum te yi balaj xtisya'. Poro yi e' yi na chixom te yi tajbil Kajcaw, na el chitxum tetz.
- <sup>6</sup> Mas ba'n tcu'n yi e' me'ba' yi jicyuch te'j cyajtza'kl, swutz jun ric yi chin juntlen nin tajtza'kl.†
- <sup>7</sup> Alchok scyetz yi na ban tane'n yi ca'wl Ryos, i'tz jun balaj cy'ajol. Poro alchok scyetz yi na xom scye'j yi e' yi ħkant tzaj nin na cyaj na el chitx'ix yi tajcawil ta'n.
- <sup>8</sup> Yi e' yi na chiriquin tan tu' yi na chijak wi'nin ta'al chipu'k,‡ qui'c ltak' scyetz, poro yi e' yi na el chik'ajab scye'j yi e' me'ba', Ryos tz'ocpon tan quich'eye'n.
- <sup>9</sup> Quil stza'wej Ryos chi'oración yi e' yi qui na cho'c c'ulutxum jak' ca'wl i'.

† 28:6 Pr 19:1. ‡ 28:8 Ex 22:25; Lv 25:35-38; Dt 15:7-8; 23:19-20.

- 10 Alchok scyetz yil tz'oc tan joyle'n puntil tan pitle'n nin jun balaj wunak tul il, i' te'n copon tul yi e'chk ila'tz. Poro yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl, ilenin xchicambok te yi e'chk takle'n balaj.
- 11 At ric yi na cyocsaj quib chi yi atk wi'nin cya-jtza'kl, poro yi e' me'ba' yi at cyajtza'kl, chix-cyek tan xchajle'n yi at chipartil yi e' rica'tz.
- 12 Yi na tx'acon jun yi jicyuch te'j tajtza'kl, na chitzatzin yi e' wunak te'j. Poro ko na tx'acon jun, yi chin juntlen nin tajtza'kl, wi'nin na chixob yi e' wunak tetz, nin na cyew quib swutz. §
- 13 Alchok scyetz yi na joy puntil tan tewe'n yi e'chk il yi na ban, qui'c rmeril tan stzatzine'n. Poro cyakil yi e' yi na chitxol yi quil, nin yi na cyaj cyen yi juchle'n il cya'n, na cuylij cyetz chipaja'tz.
- 14 Ba'n cyeri e' yi ilenin na cyek xchi' Ryos. Poro yi e' yi na chijix quib swutz quil, xchilo'onk cyera'tz.
- 15 Jun wi'tz ajcaw, yi juntlen tajtza'kl, yi wi'nin na cawun squibaj yi e' me'ba', chin xo'wbil nin i', na ni'cu'n i' tu jun león yi na xch'in tan we'j, nka chi jun oso yi na saj wokpuj skibaj tan kabajse'n.
- 16 Jun ajcaw yi qui'c tajtza'kl, wi'nin na oc tan xile'n cye'j, nin tan chibuchle'n yi prow wunak. Poro kol tz'oc jun ajcaw tan cawu'n yi qui na el talma' te e'chk takle'n, mben xkon mas tetz tiempa'tz.

---

§ 28:12 Pr 28:28.

- 17 Alchok scyetz yil sbiy cu'n junt wunak, tunin lxob tunintz, na ko tzun ltx'amxij, nin yi jun xo'wa'tz, scyajk cyen jalen yil quim. Nin qui'c rmeril tan xcyewe'n jun tan mayse'n.
- 18 Yi e' c'ulutxum, xchiclaxok cyera'tz, poro yi e' yi chin tze'tzuj nin chitxumu'n, tz'ul wi'nin e'chk sotzaj c'u'lal xchiwutz cyera'tz.
- 19 Alchok scyetz yi na oc il tan tak'unse'n yi xtx'otx', na jal wi'nin tetz wa'-a'tz, poro yi e' yi ntin uje'n na chiban, na cho'c cyera'tz tetz me'ba'.
- 20 Yi e' yi ba'n lk'uke' kac'u'l scye'j chum balaj nin e' xchiwutz wunak. Poro yi e' yi nter nin na el cyalma' te yi riquil, qui'c rmeril yi qui'k tz'ul cyetz chicawsa'tz.
- 21 Qui na yub yi kol je k'ab jun juez twi' jun wunak. Poro at e' yi ya'tz na chiban, nin na chijuch quil tan tu' yi na chitz'am jun tal piñ pam.
- 22 Yi e' yi xkant tzaj nin na cyaj, nter nin na el cyalma' tan cyoque'n chan tetz ric, poro qui na cho'c tan txumle'n yi tz'ul chan yi me'ba'il xchiwutz.
- 23 Yi na xon tiemp, na lajluchax skawutz yi mas balaj yi jun yi na oc tan talche'n sketz yi at kapaltil, swutz jun yi na tal yi chum balaj nin yi e'chk takle'n yi na kaban.
- 24 Yi e' yi na chimaj len e'chk takle'n tetz chitaj chitxu', qui'c na ban mpe najk cyal yi qui'c quil te'j, na yi e'a'tz, jun cu'n yol e' alk'om.
- 25 Alchok scyetz yi wi'nin na el talma' tan cambal e'chk takle'n, ntin oyintzi' sjalok ta'n. Poro yi e' yi cho'n k'uklij chic'u'l te Kajcaw, sjalok cyetz chibanla'tz.

- 26 Ntin jun yi chin ploj nin tajtza'kl na k'uke' c'u'l stibil tib. Poro yi e' yi na xcon balaj ajtza'kl cya'n, xchicolpok cyera'tz.
- 27 Yi e' yi na el to'kl chic'u'l tan xch'eye'n jun me'ba', sjalok yi tajwe'n scyetz. Poro yi e' yi qui na cho'c il tan quich'eye'n yi e' me'ba'a'tz, cyakil yi e' wunak scyale' yi qui'c chixac.
- 28 Yi na chicawun yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl, yi e' mas wunak na chixob scyetz, nin na cyew quib xchiwutz. Poro yi na chisotz yi e' mal naka'tz, na wutzin chime'bi'l yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl.\*

## 29

- 1 Alchok scyetz yi chin ch'inch'uj nin tunin i' tan juchle'n til, nin qui na tocsaj yi na oc makle'n wutz, jun cu'n, tz'ul chan sotze'n swutz. Qui'c rmeril yi nink tz'el liwr.
- 2 Yi na chicawun yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl, na tak' tzatzin scyetz yi e' mas wunak. Poro yi na chicawun yi e' mal nak, cyakil yi e' mas na chitij wi'nin q'uixc'uj.
- 3 Jun cy'ajol yi at balaj tajtza'kl, na tak' tzatzin scyetz yi e' taj xtxu'. Poro yi e' yi ntin na chitzan tan chijoyle'n yi e' xna'n, yi e' wi'tz bnol tetz, xchitz'ake' cyakil yi chime'bi'l.
- 4 Jun wi'tz ajcaw yi puntil cu'n na cawun, na quiwix yi tnum ta'n. Poro jun ajcaw yi ntin na tzan tan je'se'n mas alcawal, ntin na tzan tan po'tze'n yi tnum.

---

\* 28:28 Pr 28:12.

- <sup>5</sup> Alchok scyetz yi ntin na tzan tan talche'n tetz yi tamiw yi chum balaj nin i', ntin na tzan tan pitle'n nin tul il.
- <sup>6</sup> Ite'n nin yi e'chk il yi na ban jun yi chin juntlen nin tajtza'kl, xcyek tan bense'n i' tul il. Poro yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl xchitzatzink cyera'tz.
- <sup>7</sup> Na el chitxum yi e' balaj wunak tetz yi e'chk takle'n yi na sotz chic'u'l yi e' me'ba' te'j. Poro yi e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl, na cyal yi qui'c cyetz tuch'.
- <sup>8</sup> Yi e' yi ntin na chitzan tan pitle'n quen e'chk ajtza'kl cachi' le chiwi' wunak, na chitzan tan tocse'n k'a'kl e'chk oyintzi'. Ma yi e' yi tz'aknak cu'n cyajtza'kl, na chixcy'e' tan chimayse'n yi e' wunak.
- <sup>9</sup> Yi kol tz'oc jun yi tz'aknak cu'n tajtza'kl tan wak' ib tu jun yi chin tze'tzuj nin te xtxumu'n, ntin stk'e' chi'ch c'u'lal tetz. Ej nin chocpon wunak tan xcy'akli'n te'j, nin quil bnix jun e'chk takle'n balaj tan yi jun wak' iba'tz.
- <sup>10</sup> Jun biyol nak tu jun yi chin txuc nin, wi'nin na chi'ch chic'u'l te jun yi jicyuch te'j tajtza'kl, nin yi cyajbil i'tz yi quimsa'n cu'nk xchiwutz.
- <sup>11</sup> Yi e' yi juntlen cyajtza'kl, qui na chimak quib tan banle'n yi e'chk takle'n cachi', ma yi e' yi at balaj cyajtza'kl, na chimak quib te'j.
- <sup>12</sup> Jun ajcaw yi na tocsaj yi e'chk la'jil yi na a'lchij tetz, ntin na tzan tan chipo'tze'n yi e' ak'ol tajtza'kl i'.
- <sup>13</sup> Yi e' yi buchij che' scyuch' yi e' yi na cho'c tan chi buchle'n, at jun takle'n yi na xchaj yi



ni'cu'n e', i'tz yi Ryos bnol cyetz, nin tan i' na chixmayine't chicabil.\*

14 Jun ajcaw yi na cawun penin sk'il scye'j yi e' me'ba', scawunk tera'tz tetz ben k'e'j ben sak.

15 Tan makle'n wutz jun nitxa', tajwe'n xcon xicy'xab. Ej nin tajwe'n yil kal e'chk balaj ajtza'kl tetz. Poro kol kak' ama'l tetz tan banle'n yi tetz tajbil, tzantzaj tlen tz'elpon chitx'ixl yi taj xtxu' ta'n.

16 Ko at wi'nin e' yi chin juntlen nin cyajtza'kl, na jal wi'nin il c'ol. Poro yi e' yi jicyuch te'j cyajtza'kl, squile' yil chiben yi e'a'tz tul il.

17 Nque'n wok il tan makle'n chiwutz yi e' initxa', qui tzun sotz ic'u'ltz scye'j, nin yil xon tiemp, scyak'e' tzatzin paz tzitetz.

18 Ko qui na xom jun tnum te tajbil Ryos, qui'c balajil yi jun tnuma'tz sbne'. Ma yi tnum yi na ban tane'n yi tajbil Ryos, na jal tzatzin paz xchixo'l.

19 Jun esclaw yi qui na ban tane'n yi ca'wl yi tajcawil, quil tocsaj ko yol tu' bajij tetz. Na tbit, poro qui na ban tane'n.

20 At rmeril tan kaxcyewe'n tan xtx'ixpe'n tajtza'kl jun yi chin tze'tzuj nin te xtxumu'n, swutz jun yi qui na xtxum bajx yi mbi na tzan tan yolche'n.†

21 Alchok scyetz yi chin ok'le'n nin wutz yi esclaw i' ta'n, te yi juyil tzaj, tzantzaj tlen tz'elpon xtxum tetz yi ploj mban.

\* 29:13 Pr 22:2; Mt 5:45. † 29:20 Pr 26:12.

- 22 Yi e' yi jalcunin na chicyakax, nin yi tu na chipit tu' quib tulak e'chk oyintzi', na jal mas oyintzi' cya'n, nin wi'nin chipaltit at.
- 23 Na el chik'e'j yi e' yi na cyocsaj quib nim, poro yi e' yi na cyocsaj quib juy, na jal cyetz chik'e'ja'tz.‡
- 24 Alchok scyetz yi na oc tan xch'eye'n jun alk'om, xchuc te'n na po'tzaj tib, na quil tak' tib tan talche'n yi mero xtxolbil yi mbajij, mpe nink cho'c tan xo'wse'n.
- 25 Yi ko na kaxob scyetz wunak, i'tz jun tramp tetz ketz. Poro ko nter nin k'uklij kac'u'l te Kajcaw, tz'ocpon tzun i'-tz tan kacolche'n.
- 26 Wi'nin wunak na cho'c il tan joyle'n puntit tan jale'n chibalajil swutz yi bajxom tetz yi tnum, poro yi mero bintzi i'tz, ntin Kajcaw na ak'on kabanl.
- 27 Yi e' balaj wunak, qui na chitx'aj yi e'chk takle'n yi na chiban yi e' mal nak. Ncha'tz yi e' mal naka'tz qui na chitx'aj yi cyajtza'kl yi e' balaj. Na yi cob jilwutz wunaka'tz qui na chicy'aj quib squibil quib.

## 30

### *Yi e'chk balaj ajtza'kl yi talnak Agur*

<sup>1</sup> Yi e'chk yole'j, i'tz balaj ajtza'kl yi talnak Agur yi cy'ajl Jaqué yi aj Masa. I'tz cobox xtxolbil yi alijt cyen ta'n tetz Itiel nin tetz Ucal tan tele'n chitxum tetz yi qui'c balajil yi cyetz cyajtza'kl.\* Je yol i'e'j:

‡ 29:23 Mt 23:12; Lc 14:11; 18:14.

\* 30:1 Yi yol Itiel tu Ucal i'tz cobox yol yi at q'uixbel tan txumle'n yi mbi na elepont. At e' na cyal yi i'tz cob bi'aj.

- <sup>2</sup> Yi in wetz, chin ploj nin wajtza'kl ħchiwutz cyakil  
yi e' mas yaj, na qui'c balaj wajtza'kl, chi yi  
tajtza'kl jun yi chin tz'aknak cunin.
- <sup>3</sup> Txe'n jal wajtza'kl, nin qui na el intxum tetz yi jun  
yi Chin Xan Nin.
- <sup>4</sup> ¿At ptzun jun wunak yi ja xa'k tzaj tcya'j, nin  
yi ja cu'ult wuxtx'otx'? ¿At ptzun jun yi na  
xcye' tan xtxoble'n cu'n yi cyek'ek' le k'ab?  
¿At ptzun jun yi na xcye' tan cu'se'n yi mar  
tul jun xbu'k? ¿At ptzun jun yi mbixban yi  
munt? Qui'c rmeril yi nink tzawal yi na el  
atxum tetz yi bi' yi juna'tz, mpe ik yi bi' yi  
tetz cy'ajl, stzun Agur bantz.
- <sup>5</sup> Yi puntil i'tz yi Kajcaw na oc tan chicolche'n yi e'  
yi cho'n k'uklij chic'u'l te'j.† Ba'n tzun k'uke'  
kac'u'l te cyakil yi e'chk takle'n yi suki'nt  
ta'n.
- <sup>6</sup> Or tzitil quil tz'oc stz'a'pl yi e'chk takle'n yi na  
tal i', na qui cunin batz stz'ak'lok icaws tan  
makle'n iwutz. Na ko ya'tz tziban, aħ wok  
tzun la'j sbne' swutz i'.
- <sup>7</sup> Ilu' inRyosil cob ntzi' takle'n na chintzan tan  
jake'n teru', je yi cob xtxolbile'j yi na waj yil  
tak'u' swetz te yi ntaxk chinquim:
- <sup>8</sup> Na waj yil tcy'aj lenu' yi e'chk la'jil tu yi subul  
naki'n swe'j. Qui na waj yil no'c tetz ric, nin  
qui na waj yil no'c tetz me'ba', ntin na waj  
yil tak'u' yi tajwe'n swetz.‡
- <sup>9</sup> Na yi kol tak'u' wi'nin inriquil, qui cunin batz  
tz'elponu' te inc'u'l, nin swale' yi qui'c jun  
Ryos at. Ej nin yi kol tak'u' me'ba'il swetz,

---

† 30:5 2S 22:31; Sal 18:30.   ‡ 30:8 Mt 6:11.

qui cunin batz nchimben tan alak', nin tan  
yi jun txolbila'tz tz'elpon k'ēju' wa'n.

10 Quil cxo'c wok tan xochle'n quen jun mos swutz  
yi patrón, na qui cunin batz xchi'chok c'u'l yi  
ajcaw tzite'j, nin stk'e' icaws.

11 At e' yi na cho'c tan jisle'n chitaj, nin at e' yi qui  
na cyak' k'ej chitxu'.

12 At e' yi na cyocsaj quib yi qui'c mu'x chipaltl  
tane'n, poro qui na cyaj cyen banle'n e'chk  
takle'n cachi' cya'n.

13 At e' yi le wutz cyetz cyajtza'kl at wi'nin chik'ej,  
nin ilenin na chitzan tan telse'n chik'ej yi e'  
mas.

14 At e' yi chin txuc nin e' tan chibuchle'n yi e'  
me'ba'. Yi e'a'tz, ni'cu'n yi cye' chi spar,  
nin yi chic'a', ni'cu'nk chi cchilu' tane'n, tan  
chipo'tze'n cu'n yi e' me'ba'.

15 Ok tu'tz ka'n yi at cob tal jun sip yi ntin jakle'n  
e'chk takle'n cya'n: "Na waj mas, na waj  
mas," che'ch na ban, poro quinin nojsbe'n  
tetz chic'u'l.

At ox, nka cyaj takle'n yi qui nin nojsbe'n tetz  
chic'u'l, i'tz:

16 yi ama'l kale na chopone't yi e' alma', yi xna'n yi  
qui na jal tal, yi jalaj tx'otx' yi qui na opon a'  
te'j, tu yi k'ak' yi qui na icy' paj tan stz'e'se'n  
alchok e'chk takle'n.

17 Alchok scyetz yi na el k'ej yi taj ta'n, nin yi na  
xbajtzi'in te txxu' yi ja bi'xin, ba'n tcu'n yi  
nink tz'el wutz yi juna'tz cyak'un joj, nin yil  
baj yi wankil cya'n ku's.

18 At ox nka cyaj takle'n yi na ne'l yab te'j, nin qui  
na pujx wa'n yi xē'n na chiban:

- 19 yi xe'n na xon jun q'uilq'uitx tcya'j, yi xe'n na icy' jun lu'baj wi jun c'ub, yi xe'n na icy' jun barc wi mar, nin yi xe'n na xcy'e' jun xicy tan moxe'n jun xun.
- 20 Yi tajtza'kl jun xna'n yi wi'tz bnol tetz, i'tz: yi na witbej tib tu jun yaj, ni'cu'n swutz i' chi yi wa'a'n tu'k na ban tane'n, na tu na mas tu' stzi', nin na tal: "Qui'c na imban, qui'c wil te'j."
- 21 At ox takle'n yi chin xo'wbil nin, yi na xcy'e' tan yuque'n yi tx'otx' tane'n, poro yi cyaji'n xtxolbil junawes na xit yi tx'otx' ta'n, nin i'tz:
- 22 yi mos yi na oc tetz rey, nin jun yaj yi qui'c tajtza'kl yi at wi'nin me'bi'l, poro qui na oc il te'j.
- 23 Ncha'tz yi xna'n yi cya'l jun na pek' te'j, chin xo'wbil nin i' yi na oc chmil, na na tocsaj tib nim. Ej nin jun mos yi na ume' tu yi patrón yi na quim yi txkel, chin xo'wbil nin sbne' tan chicawe'n yi e' mas mos.
- 24 At cyaj jilwutz tal ne'x txuc yi mas list e' xchiwutz yi e' yaj yi chin tz'aknak cu'n cyajtza'kl, i'tz:
- 25 yi e' tal snicy, wi'nin chixone'n chi jun c'olój sanlar tane'n. Qui'c chiwalor, poro at cyajtza'kl tan molche'n chiwa' tetz yi tiemp yi qui't jal.
- 26 Yi e' tal sak'aben, yi qui'c mas chixone'n tan chicolol quib, poro at cyajtza'kl, na na bnix chisoc xo'lak c'ub, nka xo'l tx'i'x, bantz cya'l jun tz'opon scye'j tan chibiyle'n.
- 27 Yi e' tal sac', qui'c cyetz cyajcawil, poro at cyajtza'kl yi na che'l tan xo'n, na nicy' nin tu' na chixon, chi ik jun c'olój sanlar tane'n.

- 28 Yi e' xim at wi'nin cyajtza'kl, na na chixcye' tan banle'n jun pa'tx tan jale'n chiwa', nin at chik'e'j tane'n, na at e' yi cho'n najlche' xe ca'l jun rey.
- 29 At ox nka cyaj jilwutz txuc yi qui na chixob, nin tech cu'n tib na chinachon te'j yi at chik'e'j, nin i'tz:
- 30 yi e' león, yi chin xo'w'bil nin e', qui na che'l ojk swutz jun e'chk takle'n, nka swutz jun wunak;
- 31 yi e' mam tzo' yi na cyocsaj quib nim, scyuch' yi e' mam chiw yi qui na cyek xchi' alchok, scyuch' yi e' rey yi bajxche' xchiwutz yi cyetz chisanlar.
- 32 Ma jalu', ko na itocsaj itib nim tu itajtza'kl, nin ko na cxo'c wok tan txumle'n tan banle'n jun e'chk takle'n cachi', txum wok yi txxolbile'j:
- 33 kol ko'c tan xchek'e'n yi lech, tz'ocpon tetz man-tequiy. Ncha'tz kol kocsaj kib cham, nin lko'c tan xuxe'n junt, tz'elpon chich' tkaju'. Na kol ko'c tan chixuxe'n wunak, skalo'onk cya'n.

## 31

### *Yi e'chk balaj ajtza'kl yi talnak yi rey Lemuel*

<sup>1</sup> Yi e'chk balaj ajtza'kl yi talnak Lemuel yi rey tetz Masa. I'tz cobox txxolbil yi alijt cyen tan yi txxu' tetz.

<sup>2</sup> “Aš jun c'olój wal, yi cho'n ncxitz'ij swe'j. Ja tbit Ryos yi intzi' inkul, cha'stzun te ja cxtak' i' swetz. Qui'c junt ajtza'kl yi mas balaj swutz yi e'chk txxolbile'j yi swale' tzatz.

- <sup>3</sup> Or tzawil, qui tzapo'tzaj walor awankil scye'jak xna'n, na nicy't nin yi e' rey na chipo'tij tan yi jun ajtza'kla'tz.
- <sup>4</sup> Lemuel, bit tzaj yi txolbile'j: Qui na yub kol tz'oc jun rey, nka jun ajcaw tan bajse'n win, nka tan xc'ala'i'n.
- <sup>5</sup> Na kol tz'oc a' twi' jun rey, qui cunin batz tz'elpon yi ley te c'u'l, nin tz'ocpon tan chibuchle'n yi e' tal prow me'ba'.
- <sup>6</sup> Na yi xc'ala', na baj cyak'un yi e' yi tu na sotz tu' chic'u'l tan bis.
- <sup>7</sup> Na yi na baj cya'n, cyakil yi bis yi at tetz cyalma', na el te chic'u'l. Cha'stzun te qui na yub kol baj xc'ala' tan jun bajxom.
- <sup>8</sup> Nque'n il tan axcone'n tetz chiyolol yi e' tal prow wunak yi cya'l jun na bitan chiyol, nin colwe' yi e' tal prow yi cya'l jun na oc il tan chicolche'n.
- <sup>9</sup> Nque'n bin il tan axcone'n tetz chiyolol yi e' me'ba'. Cawswe' yi e' yi na chitzan tan chix-ile'n yi e' tal prowa'tz," stzun intxu' banak cyen swetz.

*Cobox yol yi na tak' chik'ej yi e' xna'n yi chum balaj nin cyajtza'kl*

- <sup>10</sup> At q'uixbel tan jale'n jun xna'n ka'n yi jicyuch te'j tajtza'kl. Na mas tcu'n balaj i' swutz yi e'chk balaj uwaj yi wi'nin jamel.
- <sup>11</sup> Yi chmil, nter nin k'uklij c'u'l te'j, nin ilenin na jal chime'bi'l.
- <sup>12</sup> Na tan yi jun xna'na'tz, ilenin na jal e'chk takle'n balaj xe chinajbil.
- <sup>13</sup> Na jal balaj xi'il cne'r tu balaj lino ta'n, nin tzatzin cu'n na oc tan banle'n be'ch cyetz.

- 14 Ni'cu'n i' tu jun aj lijens yi na ben joylaj tan joyle'n e'chk balaj takle'n, nin na ul ta'n.
- 15 Jalchan cunin na c'as tan chic'a'che'n yi e' tal, tu cyakil najal.
- 16 Yi na til jun balaj ama'l tetz ujul, na lok', nin yi na jal mu'x ganans ta'n, na tawaj mas uva.
- 17 Chin c'asc'uj nin i', nin tetz cu'n talma' na oc tan ak'un.
- 18 Na oc il i' te yi tetz lijens, nin chin ak'balt nin na uje' tan ak'un.
- 19 I' te'n na oc tan banle'n yi nok', yi na xcon ta'n tan chem.
- 20 Ilenin na tzan tan quich'eye'n yi e' me'ba', scyuch' yi e' yi at tajwe'n scyetz.
- 21 Te yi tiemp tetz che'w, qui na bisun i' te yi najal, na cyakil e' at len be'ch cyetz yi chin pim nin.
- 22 I' te'n na bnon e'chk balaj chitxo', nin chin weko'n nin tib tan e'chk balaj xbu'k yi lino cu'n.
- 23 Yi chmil yi jun xna'na'tz at k'ej, nin i' jun scyeri yi e' bajxom tetz tnum.
- 24 Ej nin yi txkel yi jun yaja'tz, na bnix e'chk balaj xbu'k ta'n tan c'aye'n. Nin na bnix c'albil ta'n, tu lana', tan bene'n c'a'y scyetz yi e' aj lijens.
- 25 Chin cham nin i', nin tech cu'n tib yi at k'ej. Nin qui na bisun te yi mbi sbajok ek ca'p.
- 26 Puntil cu'n na jilon, nin chin putzpup nin i' tan tak'le'n jun ajtza'kl.
- 27 Chin list nin i', na at swutz yi mbi na chiban cyakil yi e' mos yi ate' tuch'. Nin qui na oc tan jople'n wutz junt tan cambal wa'.



- 28 Yi chmil, scyuch' yi e' nitxajil, na cyal yi chum balaj nin i'. Nin je na cyale'j:
- 29 “At wi'nin balaj xna'n, poro ntin cu'n aḡ yi mas balaj ḡchixo'l cyakil yi e' mas,” che'ch tetz.
- 30 Yi e'chk takle'n chi tane'n uwaj, nin chi tane'n tul ḡchimbaj, qui na xcy'e' tan lajluchaxe'n yi ko ba'n tajtza'kl jun xun, nka jun xna'n. Nin ko chin yube'n nin wutz jun xun, nka jun xna'n, qui na ḡchaj yi mero tajtza'kl yi ko ba'n, nka qui'. Poro yi e' xna'n yi ba'n kak' chik'ej, i'tz yi e' yi na cyek ḡchi' Ryos.
- 31 Ak' wok bin chik'ej yi e' balaj xna'na'tz ḡchiwutz cyakil yi e' nim juy. Nin ba'n lkak' chik'ej te cyakil yi e'chk takle'n balaj yi na bnix cya'n.

## **Yi Antiw Bible / Yi Ac'aj Testament Bible in Aguacateco (GT:agu:Aguacateco)**

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Aguacateco

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

### **Copyright Information**

© 2011-02-18, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

### **The Bible**

in Aguacateco

**© 2011-02-18, Wycliffe Bible Translators, Inc.  
All rights reserved.**

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-21

---

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 19 Dec 2025 from source files  
dated 29 Jan 2022  
d6948788-e726-52d3-a772-47803a4a6354